

153

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИС-
ТЕЦТВА, НАУКИ Й ГРОМАД-
СЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

В. Я.: Уривок	321	Іван Шпилько: Полеміка	359
Р. Бндик: Отсе жінка	322	— Н.: Досвід еспанських подій в	
Йозефіна Бургардт: В совітській		оцінці французьких фахівців	361
в'язниці	340	* * * Золоті думки	363
Андрє Сюарес: Прокляття нічме-		М. Андрус'як: На галицькому за-	
ности	345	гумінку	369
З: Вплив московської літератури на		Д. Донцов: Між молотом а ковалом	371
занепад Еспанії	348	М. А.: Шевченків Семен Палій	387
С. Кушнірсенко: Шевченко й ми	350	М. Л.: З пресового фільму	391
В. Заморський: Акція Скоропад-		Бібліографія	393
щини в Америці	355	Від Адміністрації	398

РІЧНИК VI
КНИЖКА 5

ТОМ II
ТРАВЕНЬ

1938

Адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21.
Чекове conto П. К. О. 500/371.

Відновляйте передплату на 1938 рік!

Передплата на „ВІСТНИК“

в краю виносить:

квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23

платні згори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.

Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій валюті.

Квартальника Вістника

в 1938 р. вийде, як дотепер, 4 книжки в ціні від зл. 1 до зл. 2.

Річна передплата виносить зл. 4 платних згори.

Для закордону зл. 5.

Річна передплата „Квартальника“ для передплатників „Вістника“ виносить половину.

А ДРЕСА: Львів, Чарнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371

Відновлений журнал молодих

виходить у Львові, Гродзиських 1. III.

„Дорога“ — вияв поривів, думок, почувань і стремління молодого українського покоління.

Річна передплата 2 зл., для закордону 3.50, для Америки й Канади 1 дол. — Гроші слати розр. переказом ч. 264.

Споживайте тільки

набіл і вироби

== *Маслосоюзу* ==

КЛІШАРНЯ

„РЕПРОДУКЦІЯ“

Степан Пікар, Львів, Ринок 42 тел. 232-07.

виконує друкарські кліші: сіткові, черткові, коліркові по найдешевших цінах. Точно й солідно.

III
П-12531/
1938
Р. 6 кн. 5

В. Я.

Уривок

I

39437

Ні. Ні! Не скажу — не продам своєї честі!
Не понизить мене нікчемних чинів сором.
Хочби сотки разів мав довше хрест свій нести, —

Не владу — й не побачать вороги покори.
Спокійно стану перед гордими дідами
Й майбутнім лицарям не дам лихого взору.

Хай інші каяттям і зрадою й сльозами
Давні заслуги змажуть ганьбою провини!
Я сам зумію йти колишніми шляхами.

Спокійно спи! Спокійний, батьку, будь за сина,
Ти, батьку, що живеш в стрільця шинелі в мріях
І ви мої найближчі — друзі і родину,

І ти моя незломна дівчино — Софіє!

II

...І сниться образ Тоцці, мовби бачив нині:
Різьбар у гробі тюрм, без сонця і простору,
Свою Єдину, своє сонце ліпить в глині.

Я вирізблю Тебе і наше ясне вчора
В живім — горячим слові в спогадів годині, —
Не в холоді мертвої глини чи мармуру.

Й не знаю, чи дійдуть до Тебе чи долинуть
Мої слова? Чи збережуться на папері?
Чи всі безслідно десь в душі зі мною зникнуть?

Не вийдуть поза брами сі й злощасні двері?
Проте співатиму Тобі пісні Софіє —
Бо вигасає мій давний вулкан в кратері,

А Ти — моя цілюща, соняшна стихія!

Р. Єндик

Отсе жінка

I

Стояла коло печі в гурті, як Грін увійшов до клюбу. Була одягнена в темнокармазинову сукню з довгим треном, на грудях розсипалася біла троянда, голову оточувала авреоля кучерів, як того вимагала берлінська мода з року 1936. В першій хвилині Грін не бачив того всього: ані вирізьбленого погруддя, ні владної достоїнності, яка струнчилася на високій повній шиї, ні навіть очей, тих дивних очей, яких барви ніхто не міг збагнути; він загубив себе в устах.

Загальне переконання в тому, що очі — зеркало душі, бо ними вона дивиться на світ, добуваючися з темних тайників тіла. Се неправда. Жіноча душа проглядає з уст. Душа жінки, що прикувала Гріна, мусіла бути велична, бо величними були уста: повні, вохкі, мішанина карміну й оливи, переплет злочину і добродійності.

Грін завмер на порозі, неначе побачив дивне видиво. Він остовпів не під вражінням, тільки від виображіння страшенно далекого спомину. Є такі, що багато вміють розказувати про вандрівки душ і навіть вірять у свої казки. Так і Грін. Він оглядав щось далеке, але і знайоме, неначеб оглядав себе самого зперед тисячей років, а дух його пробігав цілу ту часову дорогу, шукав себе і, знаходячи, радувався знайденим щастям.

Може те саме почуття мала і жінка в темнокармазиновій сукні. Її уста то стулювалися, то розтулювалися, а тонкі ніздря на високім переднісці дріжали. Чи й її душа будилася від далекого, тільки їм обоім відомого, і гнівбалася?

Грін бувби перестояв, здається, цілу вічність, колиб не Вільгельм, що підбіг до нього і силою потягнув через цілу залю за собою.

— Др. Грін...

Глибокий поклін простелився у бік красуні, очі не випускали уст, ще далі розгадуючи таємничу загадку.

— Пані Кароліна С....

Дріжали ніздрі, розтулювалися уста, примикалися очі, неначеб не бажали дивитися на нового знайомого й утікали від нього.

Руки простягнулися до себе і хоч ледви торкнулися з собою, Грін виразно почував, що його душа в долоні й спітається з душею незнайомої жінки. Був переконаний, що з нею він уже був знайомий, навіть жив колись з нею багато років, та потім загубив її в якомусь лихолітті і щойно тепер наново віднайшов; він міг з нею від-

разу говорити про свої найбільше таємні справи, повірити їй і присягти, що нічого вона не зрадить. Хоч його уста мовчали, очі блукали по цілому тілі, досліджували його пядь за пядю, пестили. Дивна мовчанка Гріна уділилася їй цілому гурткові і над ним нависла нестерпність та ніяковість. Ставало моторошно від настрою незнайомих і всеж таки знаних собі осіб.

Врешті нетерпеливо порушилася Кароліна, забровохмарилася і крізь її пересохле горло продерся охриплий голос.

— Др. Грін? — повторила, звертаючися до Вільгельма. — Я вже чула про нього. Ви або хтось інший оповідає мені про його виклад, в якому наука, література і публіцистика так прекрасно змішалися, що слухачі не знали чим більше захоплюватися: правдою, чи красою. —

— Тимто зреклися одного і другого, — нетерпеливо очікуючи кінця, докінчив Вільгельм. — Зрештою, се не дивниця, бо найменше зусилля чуже людині, ліни्वство хіба найбільше їй притаманне.

— Не виключене, що хтось слухав і без натуги. Можливість ближча конечності, ніж зусилля волі. Бувають різні слухачі.

— Наприклад, ви, — вмішався до розмови Грін.

— Я? — очі Кароліни поширилися, темний блакит перергав усіми відтінками аж до зеленавости надберіжного моря і згас. — Ваша можливість може і є вашою конечністю, але тільки вашою, розумієте мене?

»Розумієте« цьвягнуло Гріна і Кароліна зараз таки злагіднила його.

— Говорили мені, що вам вдалося передати вражіння вітру вашої батьківщини. Ви мали казати, що він з першим промінем сонця зривається, неначе з ланцюгів, товаришити йому підчас цілоденної небесної мандрівки, а над вечір мітичні велити припинають його до скель океану.

Грін мовчав. В його грудях зривалися вітри, хоч уже давно запала ніч і на скелях його батьківщини спочивали вони на припонах. Мітична таємність мчала у темні роки минулого, розривала часові заслони і шукала неможливості зусиллями свідомої волі, щоб знайти життєву конечність. Що значила супроти сього бажання — банальна розмова? В сей час міг він з Кароліною говорити тільки про се своє шукання, але говорити про нього в гурті?

— Вітер моєї батьківщини? Він таємний, як і вітри інших країн, що навівають ледви прочувані думи.

Серед розмови заповнювалася зала. По ній вешталися промади чужинців у різних строях із різних епох. Що більш екзотична країна, то більш її представники начіплювали на себе крикливих витребеньків; що бідніша, то більше скапувало золото з них. Північні народи Європи прохджували залі за залями по більшій частині в строях мор-

ських розбійників, вигукуючи очайдушні пісні про безкрайні шляхи на морях, хтож із них був у звичайному темному одязі, той викуплювався білими хризантемами.

Вдарила музика. Танковими кроками бродили тони по залах і розбивали гурти на пари. Пари едналися в перебивах і зливалися в одність, бо музика входила в кров щораз глибше і глибше та пульсувала в ній одноставним ритмом. З очей танцюристів вистрибували шалені бажання, озиралися здивовано і перелякано втікали. Руки закидалися на плечі, груди шукали за серцем, що розпучливо гоїдалося, або нечутно замирало. Повітрям пролітав пах пристрасти і жаги та заглушував музику, вона притихала, деколи мовкла, або переплутувалася з ними і тяла жалами.

Кароліна танцювала з Вільгельмом, якщо можна назвати танцем кілька кроків, сплетеним з собою ударами музики. Можна танцювати і з ненавистю вириватися, можна зальотно утікати перед тісними обіймами, можна навіть віддаватися, визволюючися від жаги, але треба бути в танку. Каролінаж через цілий час була неприсутня, бож тільки її тіло байдуже хиталося то в один, то в другий бік, душаж, без якої неможливий танок, покинула свою скорупу і висмикнулася невідомо куди й як. Рівнож і з Гріном. Коли він притягнув її ближче до себе, закрутив жвавіше, вона нічого не відповіла, нічого не відчуваючи. Танцювала з ним, неначе з куснем дерева, будучи і для нього тільки вогушким ковбком.

Злісно відштовхнув він її від себе, вриваючи ритм.

— Ходім краще сідати.

Кароліна пішла мовчки за ним і її грудь ні трошки не захвилювала, на лиці не розквітла ні одна жаринка. Спокійно, байдуже, мертвобайдуже вертала з танку, неначе вертала з одягальні, в якій треба було поправити зачіску. Грін не був розчарований, він був розторощений. Його видиво було подвійною злудою, тим більше нестерпною, що аж так страшенно дійсною. Гнів і злість пучнявіли в ньому. Тепер він не міг говорити їй про свої прочуття, про те, що він її знайшов у першій хвилині зустрічі такою, якою він ще жадної жінки собі не уявляв, а всеж таки саме такої підсвідомо прагнув, про те, як він в одній миті замчався крізь сучасне життя в минулі існування, серед яких мусів він уже раз з нею жити, з ніким іншим, бо саме з нею однаково почувати, думати, прагнути.

Грін розглядав розсипані пари, бо в порожній голові кипяток огортав свідомість непроглядною мрякою. Ніяка думка не будилася в ній, крім одної і ся шкварчала, що він нічого не може думати. В висках стукотіла кров і розсаджувала вени.

— Ви не вмієте ще інакше бавити жінок? — з глумом запитала Кароліна.

— А ви не вмієте ще інакше танцювати?

— Танцювати, як се ви хочете — значить кохати. Виж знаєте, що таке кохання...

До сьогодні видавалося мені, що знаю, тепер бачу, що воно ще інакше.

— Саме?

— Хотівби від вас почути.

Хто в коханні шукає любови, не розуміє його. Кохання — змаг пристрастей і більше в ньому бажання перемогти когось, ніж заспокоїти свою жагу. Тимто не виключає воно ненависти, деколи вона навіть конечна йому, щоб шораз сильніше палахкотіло сочисте полумя.

Грін неспокійно порушився, перебиваючи, але Кароліна далі говорила.

— Для мене образ кохання представляє весільний бенкет комарів. Ви вже бачили, як вони підносяться розспіваною хмаринкою високо в повітря, але не всі самчики доходять свого призначення і щастя. Тисячі гинуть, спадаючи на землю, і тільки найдужчі зазнають кохання, вміраючи зараз по любовному бенкеті.

— Мовчітьже, як я говорю, — хотіла знову перебити Кароліна, та Грін не витерпів.

— Справді, серед комарів тільки самички мають жала, якими жалять і пють кров, самці серед них смирні, але скажіть, при чому тут ви й я?

— Чиж се не щастя, як хтось з кохання жертвує своїм життям? Тільки се є кохання, бо в ньому первопочин життя ручкується з смертю. Ви в своїому викладі мали згадувати і про кохання, але якеж бо воно вийшло обгрижене! Воно може бути громадською установою для інтересу з закладених захристій і затухлих бюр, але зо справжнім коханням не має нічого спільного.

Кароліна вмовкла, ціла зашарілася від згадки про любашні бенкети комарів, що кінчаться смертю самчиків. Її очі блистіли, ніздрі роздувалися, вона ціла дріжала. Видавалася, що була здібна отрутою усувати своїх ворогів, може навіть їм вилуплювати очі. Її мрії — топтати непокірне, покірним погорджувати і бити прутом по обличчі, щоб зневажити в ньому людське і видобути з нього тваринне. В сьому була подібна вона до жінок давно прогомонілих віків, але звідкіль взялася така сьогодні? Виплила з того самого джерела, що і туга Гріна, який її зовсім не розумів?

Грін мовчав хвилину, але слова Кароліни розбудили в свідомості протест.

В ваших словах більше смішности, ніж страхіття. Спроваджувати ціле життя сучасної людини до одного прагону? Смішне! Гін комарів — самогубство для добра і татунку, він у людини стає однозначний з прагненням смерти. Ми стали сьогодні багатші. Прагнемо жінок і жін-

ки нас, але се далеко ще не все. Маємо в собі багато сил, що прагнуть вияву, тимто чиж розумно посвячувати їх тільки одній? Гидко і тваринно!

Грін замовк і вдивився в Кароліну, шукаючи за вражінням, але його не було видно. Вона вміла, як хотіла, панувати над собою. Ще дитиною вправлялася над опануванням обличчя: коли терпіла, тоді лице в неї погіднилося, коли радувалася, її риси загострювалися суворістю. Серце могло дріжати, голова кипіти, обличчя лишалося певне і спокійне. Грін сей спокій зрозумів, як заохоту до звірень.

— Пані Кароліно, кохаю вас до безумства, кохаю вас з першого погляду, шукаю вас тисячі років, бо перед століттями я вас втратив. Навіщо ваш розум розбуджує мій гострий? Разом із ним будиться і пририрство.

— Не вмієте піднятися над символ? Мені йде про посьвату! Ви ніколи не посвятилисяб жінці?

— Сього не кажу. Можна і треба кинути своє життя в якійсь трагічній хвилині, але ніколи без важної потреби, тільки для чужої примхи або для одного гону.

— То не переживете ніколи кохання.

Пририрство, звязане в Гріна міцними ланцюгами, сіпнулося, урвалося й вирвалося з оковів розуму.

— Радію, що заступлять мене в сьому міліони комарів. Дійсних, або подуманих — усе одно. Зрештою, я не маю крил, а літати тут ні при чому. Ще Дедалеві крила надавалисяб до гри, але для смерти Ікаря булаб ся плавба блюзнірством. Він згинув у погоні за свободою і сонцем, а се звучить інакше.

Кароліна відвернула голову вбік і її мовчанка трепотіла в гніві. Грін почув свою помилку, міцніше привязав зловлене пририрство, але воно вже вкусило.

»Чи смертельно зранило?« — питався себе і жалувал і боявся рани.

На залі почалися товариські гри. Заповідався один із тих прекрасних вечорів, в яких представники кожної нації не обмежувалися загально прийнятими формами, але виявляли індивідуальне обличчя своїми народними притаманностями. Здається, що всіх перевищив китаець Ші, який з кількома своїми земляками відспівав довший оперовий кусник про синівське убійство батька. На звичайно мертвецьких обличчях китайців малювався такий безмежний трагізм, що межував з корчами шлунка, їх голоси в нічому не ріжнилися від неможливого нявкання котів, живцем роздираних поздовж і одночасно підтяганих мотузком до гори. Треба було великого зусилля волі, чи радше насилля над собою, щоб опануватися. Слухаючи співу, обриднення не оказувала тільки Кароліна, але і вона його з трудом маскувала. Вільгельм прошепотів:

— Яка шкода, що Кант не може слухати сього нявкан-

ня, бо ми напевно дісталиб ліпше означення краси, яка має подобатися без інтересу, бож чи погань має неподобатися вже тільки з інтересу?

— І мені видається, що логічний Кант поповнив нелогічність, відділюючи сумежні поняття від себе, — промовив Курт. — Коли в мені ворухаться почування або пристрасти й я осягаю при сьому приемність, а тимто прагну задержати їх або поглибити, то вже в тому лежить мій інтерес, що признаю одне і відкидаю друге. Краса стає в виборі, а якжеж можна вибирати без інтересу?

Кароліна живо запротестувала.

— Говорите про дрібні справи. Найвища краса — велич, але вона без решти міститься в горінні, неначе смоло-скип, незалежена від оточення, з своїх власних сил: в сьому таки правда за Кантом. Велич — у самовибуху і самоспалюванні. До сеї категорії я зачислилаб кохання, а в ньому зливається підметність з предметністю, які коронує винахідливість, та не як вибір, тільки як степенування.

— Ах, не сварімся над Кантом, бо я завжди його пускаю кантом, відколи довідався про сварки філософів над Прологоменами, чи якісь там аркуші добре зломані в першому виданні, чи може помішані і чи їх не треба читати, наперед перекартковуючи, повернувши з середини жнижки на початок. Єдина річ, що подобається мені в Канта, се — природознавство. Він викладав про рогатих зайців з околиць Кенігсбергу, — говорив зовсім поважно Грін.

Розмова урвалася серед сміху і в ньому знайшов Грін Кароліну для себе. Її очі огорнулися теплом при погляді на нього, а вії залеготіли легенько і швидко, що крильця метелика. Безслідно загубилася колишня жорстокість, лишилася тільки м'якість, ота жіноча м'якість, за якою так тужить кожний чоловік. Грін узявся наново надією, бож чи можливо, щоб оту прямо містичну прасилу, що прикувала його очі до її уст і робила з ним нероздільну одність, вічністю призначену, щоб її почував тільки він без неї? Старався дотепами здобути її, але помилився. Розчарована жінка може оказати хвиливі слабощі, але зараз опанується і виявить своє правдиве і постійне почуття. Кароліна не казала на себе чекати.

— Ах, ми вже чули сей жарт, — кинула знуджена. Другий жарт закінчився з тим самим успіхом.

— Ваші дотепи, дорогий пане Гріне, мають скочність слона, несподіваність конечности і пах поту. — Кароліна кусала і мстилася за попередню розмову. Скористав з першої неуваги товариства і висунувся незаметно до буфету.

— Зівання уст і нудьга розбивають кохання.

— Прошу? — запитала дівчина в білому очіпку.

— *Halb und halb*, до третьої залі.

Пив, чувся самотний і злий. Злий, що Кароліна вті-

жала. Але нараз запрагнув, щоб оте незвичайне видиво, що зійшло на нього, стало таке, як і всі жінки.

— Кожний чоловік має таємницю, яку хотівби задержати тільки для себе, якуж задержує вона?

Губився в домислах, доки не знудився.

Нудно, — шептав, простягаючися в фотелі. — Так нудно, що хоч ставай дуба на столі.

Переходячи до одягальні, Кароліна без здивування побачила Гріна в притьмареному кутику і досить голосно кинула, щоб і він міг її почути.

— Пе, як фірман в одиночку.

— Ні, як весняний Бакх при першому винозборі. Такий міцний, що вистарчає сам собі за все товариство.

II

Вже по кількох днях від першої зустрічі з Кароліною Грін був розбитий до краю своїм коханням. Тепер він був здатний переняти її переконання про безоглядну панівність гону і в житті людини, забуваючи очевидно про співзалежність організму, в якому від недомагання навіть найдрібнішої частини слабнуть та охлявають і найбільші. Аджеж підчас болю зуба хворий не тільки дивується, навіть він йому здався, коли без нього можна обійтися, а існування стало б легке, але й обвисає цілий, сам зуб сторчить, як підмінована вежа, загрожуючи вибухом і руїною. Стан Гріна уподібнився до переживань летунів у стратосфері, коли небо береться сивою каламуттю, по якому блукає мідяне сонце. Неначе в чорнильниці пливав і Грін. Світ затравив і форми, і кольори, і пахи, тіло — і соки, і гнучкість, свідомість виповнилася клубовищами сутіні. Мертві бажання не стрічалися з мертвими надіями, гнітуча невинність ставала чорною тугою. Піднести руку справляло муки, ступати ногами — друга неможливість. В інтервалах накипав гнів на себе самого, надлюдські зусилля тручали тіло, поборювали його безвладність, але зміна не вносила нічого нового. Нудьга муляла далі й, як казковий павук, запускала в нервові волоконця тисячі ссавок, що всверлювалися і шарпали ними.

І тоді находив шал. Голова пухла і хотілося нею, як тараном, розбивати мури, щоб і її розбити, розливаючи мозок, як кинене яйце, щоб розторощити тіло на невовимі пилиночки, бо смерть здавалася нетотожня з убиттям мук. Муки ставали безсмертні. Як, по народньому віруванні, потята гадина живе в отрутих частинах до заходу сонця, намагаючися знайти і зложити себе, щоб наново створити цілість, так і четвертована людина могла далі терпіти до заходу світа, бо цілий він ставав поза особовим терпінням. Мішалися думки, підносилися жорстока сансара, хоч нею

завжди погорджував Грін. Вона мстилася за ту погорду і тепер мусів він їсти її розжарене вугілля зчорнілими устами, гасити її жаром розжиряючу гарячку і випльовувати попіл.

Хвилинами біль мовк. Тоді розпорозувалося тіло по цілому всесвіті, випаровувало в розприсках, кожна пилиночка тратила тягар і гнала кудись, як промінь. Серед космічного лету ставало майже радісно, сеж врешті приходив кінець. Здавалося. В леті колірувалися безбарвні пилиночки, з них томилася по дорозі в безконечність одна світляна, вона вирувала довкола себе, а в її орбіті другі. Слабесеньке світло хвилясто тремтіло, перекликалося і притягало другі пилиночки, як магнет; вони падали на неї, як погаслі планети, і побільшували її. Розпорозене тіло складалося і знаходило себе, свідомість посилювалася надзвичайно ясно і виразно, могутніла всіми розумовими силами і сигналізувала воскресення розсипаних пилинок до нових мук.

Так приходили дні і відходили дні та не було нічому кінця.

Світ затратив і форми, і кольори, і пахи, тіло — і соки, і гнучкість, свідомість виповнялася клубовищами сутіні.

В каламутній чорнильниці плив Грін, чорне небо витріщувалося сліпим мідяним оком, не оком — каправим більмом.

III

Грін понехав усе, що дотепер робив. Кожну чинність відганяв питанням навіщо, на яке ніхто ніколи не дасть задовільної відповіді так, бож ні всеодно самочинно міститься в ньому. По маніяцьки вчепився він сього самочинного ні, так існувало тільки в проходах, заповнених підсвідомою думкою, що стріне десь на них і Кароліну.

І Грін стрінув її там, де найменше сподівався. Був саме в Груневальді, замучуючи себе тяжкими ходами по снігу. Бродив по снігу, але не бачив його. Цілий світ був чорнильницею, уста морщилися від полину, довкола розсипалася саджа. По чорнім килимі зими шовгнув промінь, збоку рознісся крик. Се Кароліна злітала з верха на лещатах, довгий білий шаль нісся двома розпростертими крилами за нею. Летіла, як янгол, біла і чиста, тільки її крик розбивав янгельськість зяви.

І більше нікого і нічого. Хотів відповісти радісним окликом на крик, та жах замкнув уста, як глянув на розпалене лице.

— Ка — — і не докінчив. Тільки простягнені руки задеревіли в повітрі, неначеб хотіли задержати радісну велич першої хвилини.

Ся Кароліна була ще інша від тієї, яка розкошувалася весільним бенкетом комарів у любовному похмиллі. Давні внутрішні пережиття розмальовувалися в очах, устах, рухах. Щось безбожного і розпустного пробивалося з усього і нахабно об'являло себе. Зізджаючи з гори, висуненими раменами хватала, обгортала і притискала до свого лона здобуваний летом простір. Ноги пригиналися легко в колінах, груди напиналися, як паруси, ніздрі дріжали, як дріжало ціле тіло від любовного струму, що розсипав по обличчі жар, витискав з горла шалений крик жаги і випишував по цілій Кароліні захоплення найкращим щастям.

Грін скамянів від видовища. Воно перевищало передання поганського світа. Міти Геляди розказують, як сходив Зевес до смертних жінок, як дощ і як лебідь, але божеські любовниці заховувалися покірно і віддано, більше здивовані переживанням розкоші, ніж самою розкішю. По цілій Кароліні розливався визов, змаг і рознузданість. Так хіба мусіла виглядати Пасифая, яка вбивала з заздрости найкращі корови Крети, доки сама не вродила від бика Мінотавра.

Знад моря гнав вітер, холодний і гострий. На кучугурах розсипався сніжним порошком, термосив волоссям дерев і вривався задиханими струнами в Кароліну, а вона кричала і безтямно віддавалася йому.

Се не було божевілля, ні сон, се не були галюцинації. З надзвичайною ясністю і глибиною, з найбільшою силою і докладністю працював розум Гріна, як ніколи перед тим. Він одним поглядом охоплював невловиме і знав, як кружить кров, прискіпується віддих і роздуваються ніздрі. І тоді шарпнула ним заздрість, ненависть і погорда і він щосили пігнав назад до міста, хватаючи руками вітер і розриваючи його. Знесилюваний бігом і побіджуваний вітром падав без пам'яті в шаленому болю в глибокий сніг, підносився і знову падав.

Свистала заметіль. Ліпило сніжним пухом, дрібним, сухим і силким. Згори до долу замітало світ снігом у грубих слоях, під ними стогнали вітри. Біла темінь загортала юрчі і дерева, дерева зливалися з пилом у білу стіну, загублюючи свої вершки в тумані. Овид звужувався до кількох кроків, за якими густіла біла, біла і рухома тьма. Грін опинювався в білій ямі, ще краще під білим дзвоном. Криси дзвона колихалися, колихався і Грін, і його серце, безладно і нескладно, падаючи, встаючи і йдучи серед спотикань. Під ногами обсувався без звуку пил, за обрієм дув і свистав сухий вітер на один мотив. На небі ні зірка не торгнулася, воно — було однобарвне і низилося трохи не до землі.

Мовчазний дзвін, його серце — Грін ледви посувається серед пилюги. Врешті обривається остаточно і падає. Пил

сиплеться на обличчя, за ковнір, в рукави та Грінові бай-
дуже. Він попадає в сон.

І сниться йому небо, небо-голуби́нь, під ним чорнобри-
вий гай, далі — галявина, в якій квіти, квіти, аж мерехко-
тять. По левадці ходить Кароліна і співає, Грін слухає
і він — блаженний.

— Подобається? — кінчить і питає.

— Ні, — каже, але очі перечуть.

— Для тебе співала, ти, нечемний, — і бе незабудька-
ми по руці. Бе і далі співає. Удари сипляться щораз рясні-
ше, спів то затихає, то знову могутнішає, в Кароліні стає
якийсь неможливий голос, вона розпливається кудись, а зда-
лини ллється гострий шум, коло нього грубі голоси, на
плечах стусани.

Коли отворив очі, окружав його гурток лещатарів. Во-
ни доглянули серед снігу його і тепер, пробудивши, об-
ділювали розумними радами про небезпечні сни в снігу.

Не виразно бурмотіючи подяки, потяг Грін на стацію.
З заходу на схід пролітав вітер і трусив сніжком, з пів-
дня на північ перехрещувалася з ним дорога, якою йшов
він, а за ним лещатарі.

Нагло над самим вухом крик:

— Кароліно, де ти?

Грін підніс голову, сам переляканий тим ревом, що
виповнив цілу околицю, але в туж мить зрозумів, що його
уста залишилися далі затиснені, тільки по свідомості про-
йшов розпучливий крик та вразив змисл вражінням. Гомін
сього року прокотився по цілому тілі, струснув душею
і роздер її на двоє, як старе полотно.

— Дрррр...

Настала порожнеча і тишина, розляглося ніщо. Не-
бавом серед тишини почав відзиватися то тут, то там, сла-
бенький, тоненький зойк, як далеке квиління немовлят. Се
зривалися нерви і сіяли проймаюче шеміння. Жорстока
мітла вимітала з усіх закутків хлам минулого життя, по-
милки, прагнення і страти, вічні страти, коли гнався він
за злудами і зрікався єдиного щастя, щастя кохання і роз-
коші, щастя любашного посідання, дістаючи в заміну змар-
новане життя, безцільність зусилля духа і нікчемну сла-
бість тіла.

Ціла повинь хламу протікала крізь серце і мозок, а па-
м'ять вимулювала щораз нові купи. Коли протекло ціле
життя, оте озеро, серед нього зродився вир, що всмокту-
вав і вирисовував щораз наново що докучливіші спомини.

Метаючи прокляття на долю, чорта і людей, заплакав
Грін над собою сухими очима. Сей страшний плач потряс
околицею, як землетрус, сколихнув ним і коли тільки Грін
опинився в вагоні, зараз заснув.

IV

В німій байдужності протікав час попри серце і мозок та не торкав їх. Старе серце вмерло, нове ще не пустило свіжих паростків, мозок за старою звичкою порядкував мислі, які самочинно виринали з нього. Тепер уже не палала праця, ота колишня праця, з підсвідомости не проривалися душі думки, щоб звільнити її. Пропала горячкова творчість й однаково ставала куняти по бібліотеках, як і приймати запрошення на прогульки.

З німою байдужністю приймив Грін і запрошення до Зіменсштадту, хоч се можна було вважати щастям. Як мурашки в траві губилися сотні тисячей робітників по велитейських галях, що гоїдалися від уявленої сили, вбутої в сталеві чоботи. Крани-велити переносили понад голови, неначе коробочки, більші тягарі, ніж кам'яниці, а в шлеях ходили слухняні громи й обертали серед крицевих обіймів триби й веретена. Моря заліза накипали ревучими грозами апокаліптичних бестій, коло яких людина ставала богом і нікчемою. Розгінні і переносні колеса двигтіли і насилиювали на вали вітрякові крила, а сі стогнали в копитах і судорогах та конали, але не могли в харчання сконати.

Почерез розбурхане море заліза просувалися громадки чужинців і голосно подивляля генія Зіменса. Серед них Кароліна і Грін, що унікав її і перелапував себе на утечі.

— Се булаб досконалість, якщоб так дивитися на неї і не помічати її, — думав з пересердя.

— Може хочете чути жарт про Зіменсштадт? — прошептав чех Прохаска.

— Напевно жидівський з Курфїрстеншрасе, — відповів Грін, знаючи чеха.

— Жидівський, чи арійський, коби добрий, все одно, — поправив француз. Але справді вдасться тобі несподіваним скоком мислі показати замість сподіваного винограду фігу з маком?

— Боюся, що ся фіга окажется гнила. Се неестетично, а жидівські жарти саме й є такі, — держався свого Грін.

— Для мене така людина ідеал, що вигадус на себе саму дотепи і сміється понад себе.

— Але навіщо дотеп топоти в розглядах його суті?

— Не мішайтеся до дотепів, якщо ви недотепні, — вмішалася Кароліна. Що значить взагалі виплекувати нову людину? Чи сучасна зла? Що загрожує громадянству, на те будуеться тюрми, шпиталі, приюти, людинаж, яка носить сю назву не з припадку, але внаслідок усіх притаманностей, не дасться впхати в шаблон. Кому потрібна нордійська людина, динарська, чи якась ще инша? Не вистарчає людина?

— Хтож говорить про шаблон? Хіба той, що прирівнює її до комарів, — поважно заговорив Грін. Тут іде про ідеал, до якого прямували всі дужі епохи: про мегальопсихію, магнамітас, *Hochherzigkeit*.

— Мегальоманію, — ги, ги, ги, — реготалася група Прохаски. Вона відміна божевілья, що підпадає під перший параграф другої статті пята точка закона про стерилізацію.

— Ги, ги, ги, — розлягався регіт і був дужчий за галас розгінних коліс сталевих потворів.

— Вічним лишиться домагання євангелії, щоб лікарі виліковували себе наперед від мегальоманії і ти, Гріне, себе.

— Увага, вальцева дорога! — закричав провідник.

Вальцева дорога лежала побіч стежин коло машин, між якими протискалися прогульковці. Рівно з підлогою крутилися вальці, з противної сторони від них блискавкою виповзала руда, як червоний гад, довга штаба сталі, розжарена, аж м'ягка, звивалася в лук на вальцях і поринала в бічних челюстях пащі, яка розкушувала її чорними молотами. Серед пекольного гуку і сміху мало хто звернув увагу на оклик інженера. Кароліна ненавмисне опинилася на крицевім току, а вальці, о, Боже, крутилися, крутилися, крутилися і зрадливо незаметно присували її до пащевого гирла. За хвилину мав з нього вискочити рудий смок, розпирскатися в лусках і зігнутий в півлугі назад пірнути розжвякований, як тісто, між кливаками трибів. Кароліна навіть не прочувала небезпеки, любуючися вигинчастістю штаб, що легко гнулися під ногами, як пружини.

В тій хвилині, як вискакував зі смокової пащі рудий гад, скочив і Грін на вальцеву дорогу, пробіг десятицентовою стежиною і допав Кароліні. Вона посувалася на рівних з підлогою вальцях до зашкірених кливаків, не відчуваючи власного руху. А гад уже гнувся по підлозі, шипів і намірявся. Недалеко пащеки схопив її Грін на руки, хоч виривалася та пищала і завернувся відвратною дорогою. Рудий гад грізно загув і загрозив, розпирскуючи білими лусками. Тут не рішала мить, ні зручність, тут рішала доля.

Сим разом рішила вона на щастя. Як тільки минув Грін вальцеву дорогу, миттю пронеслася попри нього штаба і півлук замкнувся поза ним.

Інженер стояв з дрижучими руками і без краплі крові на обличчі. Як тільки Грін спустив Кароліну на підлогу і відійшов на бік, не дослухуючись до її крику, тоді також і він зблід від напруження та щойно тепер вповні свідомий небезпеки. Стояв задиханий, а ноги під ним угиналися, як під п'яним, і дилькотіли.

Інженер усвідомив Кароліну, яка небезпека врозилася їй:

штаба мала її вогнем перепалити на половину. Замоккла. Зблідла. Знітилася. Замислена пішла далі серед гурту. Щойно тепер смертельно переляканий ішов позаду і Грін та боявся кожного залізного судорогу, що двигтів по боках. Перед виходом з фабрики Кароліна зблизилася до нього.

— Пане докторе, — промовила, простягаючи обі руки, — я щиро, дуже, дуже щиро дякую вам за ратунок життя.

— А ми всі вам вдячні за ратунок краси, — промовив француз Пуляр.

— Носі, Грін! — закричало ціле товариство.

— Дрібничка, — з простотою заявив Грін. Се булоб те саме, що подати руку пані, яка, поховзнувшись, падає на хідник у місті.

— Всеж таки я завдячую вам життя, бо чигала вже смерть, як ще щось не гірше, бо каліцтво.

— Смієтесь, пані Кароліно. Те саме булиб зробили сторожі, що недалеко йшли за нами. Чиж ви думаєте, що дирекція фабрики пустилаб нас без нагляду? Вони напевно булиб те саме зробили, що і я, тільки чемніше і без прикroachів для вас.

Кароліна зрозуміла дотинки прикroachів. Тоді обкинула Гріна дивним зором, в ньому мигнула і згасла іскра того вогню, яким горіла, як злітала лещатами з верха в Груневальді. Його не зауважив Грін, але в Кароліні задзвонив перший сигнал на зміну.

На станції розїзджалися в різні сторони, але Кароліна переставила семафор у душі на інший шлях.

— Ми сьогодні стрінемось в клубі, — подаючи руку, сказала.

— Так, сьогодні в клубі.

Поезди рушили в противнім напрямі, але уяву Гріна не покидала Кароліна. Та не було в ньому тієї пристрасти, що її почував він першого вечора, на устах Кароліни не трепотіла її душа. Був спокійний, майже рівнодушний, дуже здивований своїм спокоєм. Сам не знав, що зробить з нею, хоч прочував, що тепер вона здобувала його. Здобувала і напевно здобуде.

Негайно замазався уявний образ Кароліни. Як за давніх добрих часів насувалися виразно і чітко пляни праці і Грін витягнув записник і з поспіхом почав записувати нові мислі, збуджені наглим припливом енергії.

— Таки найвище щастя — розкіш творчости, — шептав, давно проїхавши свою станцію Шенеберг і не зауваживши її. В творчості — велич, бо вона безчасова.

Творчість — прямий чин, не попереджуваний розумуваннями «з огляду на»... Вона — фізіологічна реакція, подібна до кашляння, коли щонебудь подразнить горлянку.

Щож подразнило сьогодні мене? До праці побуджує в підсвідомості чужий світ, що оточує, щоб створити свій власний, ліпший і кращий.

Коли Грін висідав з поїзду, на заході сторчав Зіменштадт, але з кожним його кроком відпливав і ховався за кам'яні заломі. З вулиць вривався автомобільний шум, над головою проносилися в скреготах і прокльонах залізниця, кам'яниці роздирали заломами блакитне небо. По боках хідника струнко вистроювалися дерева, як пруські жовніри, і непомітно вгрузали в далечінь Райншрасе.

На Гріна сходила безмежня радість. Вона заливала його світляним потоком, а він тішився, що кроки пружно ви-стукують закаблуками, що соки тіла ферментують, що мухи літають над головою, що, що, що... Ішов і без причини усміхався, а душа розквітала черешневим цвітом.

V

Грін і Кароліна стали двома малими дітьми, що пустували безугавно в коханні і вистарчали собі за цілий світ. Він здрібнів в їх очах до якогось муравлища, серед якого тільки вони порушались, як велити. Їх міцні почування робили їх самостійними навіть серед товпи. Ідучи обняті за стан, не під руку, зовсім явно цілувалися на вулицях. Але не було в них безсоромности, бо цілий світ був виповнений трояндним коханням, а воно оп'янювало, як оберемки жасміну. Вони не жили, життя еманувало з них, як проміння молодого сонця. Кожний день приносив нові невідомі зворушення, кожна ніч шалені упоєння і пригоди. Вони покористовувалися принадами, потім покидали їх, як недолітки забавки, і вигадували нові. Ах, то були любовні пригравки, свавільні забави, залицяльні підскоки і ніжні пестоші.

— На твоїх грудях, Кароліно, липова млість, увільни-ся від неї.

— Віджени її від мене.

Цілунок проганяв її до затрати віддіху.

— Як се смішно!

— Як прекрасно!

Довкола все було прекрасне, кожна прекрасність гукала до них, як у лісі.

— Гоп-гоп! Де ви? Не бачите, що життя ще инакше?

— Та невжеж!

— Авжеж!

— Прожени!

Кароліна дріжала з радості і шалу, коли розмах і надмір кидав її в обійми, вона притаювалася, всі її рухи поринали в глибину тіла і тільки воно хвилювало під шкурою від стіп до голови, як хвилює нива під долонею вітру.

Життя протікало крізь серце трояндною кров'ю і пахло жасміном. Поза трояндами і жасміном не було нікого і нічого, але се було тисячу разів байдуже.

Кохання — музика, кожний змисл і орган — струна, ціле тіло — струмент симфонічної оркестри. В Гріна і Кароліни дика жага переливалася в найтендітнішу ніжність, похмура дикість і ясна тендітність едналися в пестошах. Її вюнкості пантери протиставляв він винахідливість інстинкту, в якому не було ні тіні розуму, тільки сам безум. Глибина провалля, в яку западалися, була рівна шпилям, на які підносилися, подряпані і погризені.

І так булоб чудово і прекрасно, колиб не мозок, у якому готовляться, неначе в кітлі чарівниці, чарівні зілля, вони киплять, клеочуть і отруйно чадять, а мозок прагне за всяку ціну розвантажитися.

Таки найбільше в щасті — щастя бути тупим, як пень, і дурним, як цимбал. Тоді життя протікає крізь серце тільки трояндною кров'ю, пахне жасміном, загострює змисл і не торкає мозку, бо мозку взагалі нема.

Кохання часово приспало мозок Гріна, але він одного дня пробудився з напучнявілою головою. Кароліна забирала весь час, та незалежно від неї й його самого в мозкових звоях родилися мислі, їх не було часу розвантажити і вони снувалися завжди ті самі, як цвинтарні примари, і мучили до безтями. Так на блакиті, на чистенько замеченому коханням, з'явилася перша хмаринка і кинула темно-синю тінь.

VI

Одного разу застала Кароліна Гріна, як він поспішно працював і не поспішив на її зустріч з повинню цілунків.

— Хвилиночку, кохана. Ще одна незакріплена думка.

— Ти живеш поза мною? — здивувалася.

— Ти переповнила мене цілого, а виливаєшся і ріжноманітними думками.

— Покажи.

Читав і був гордий з своєї глибини.

— Алеж бо се не вірші, — перебила. Се не кохання, але якась наукова нудота.

— Чиж кохання проявляється тільки однопостатньо? Кохання розворушує творчість, а я п'янію тепер від неї.

Не розуміла.

— Нудно!

Так розпочався третій день від повстання їх кохання. І довгі колись не дні, а доби, ставали щораз коротші. За стіною чекало ще три дні, також не рівні, коли прийде на них черга.

Коли Грін будився, інакше сходило сонце, інакше від-

дыхав вітер, а серце дивно дрожало. Цілунок і пестоці вигладжували Кароліну, але на далеких обріях лунав ще й інший зов. Се був тривожний зов, він лякався будити зо сну кохання до яви життя. Тимто навівав він тумани і сі кидали темносиню тінь.

Грін крадки записував себе й обкрадав Кароліну, з дозвілля сну...

Сиділи в каварні Мокаефті в кружку приятелів. Довкола розклекотіла товпа, єдине вільніше місце — жовта тафля паркету, по якому крутилися тони вмираючої пристрасти танга, закуті в ритміку ліній, площ і брил. Ціле товариство задивилося в електросвітляне озеро серед залі, в якому перегулювалися німфи з фавнами. Одна з них прикувала особливу увагу.

— Devina devisio тіла, — прошептав Гасал.

— Як ви безсоромно задивляєтеся на жінки, — відізвалася Кароліна і міцніше притиснулася до Гріна.

— Я стверджую один з тайників природи і беру його виключно з боку краси. Навіть Пракситель мусів бачити тисячі постатей, заки відкрив і обявив свій канон.

— В сьому сила таланту, що він обертається в зовсім іншому світі, ніж його оточення, — заговорив Грін. Кожне явище набирає для нього прямо космічного забарвлення універсальності, стає ясне і просте. Тиж знаєш про се, — промовив уже прямо до Кароліни.

Ясність світа? Вона не знала про неї, вона знала безплямність буття.

Слова Гріна застановили її. Талант обертається в зовсім іншому світі, ніж його оточення? Отже він не належить вповні до неї? Чи можливе подвійне життя? Отже вже вкралася до них підступна брехня? Хитро ставила питання про таємниці, їй невідомі, а Грін з радістю виясняв.

— Ясність вгляду в таємниці світа — одна хвилина. Він розкривається, як багатогранна брила, й обертається щораз новим боком. І в сьому примус таланту, бо він знає, що в таку хвилину обявляється суть, щоб уже ніколи не повернути.

— І навіщо сього? — запитала просто. Я почувалася б найкраще квіткою на широкий леваді, залитій сонцем, над якою бренілиб золоті комахи, а цілий світ колихався б у перелеті духмяних пахів, але таких легких, як пах по дощі. І так довго, довго, доки не зівялаб. Чи се не єдине щастя?

— Один сьак уявляє собі щастя, другий так, — промовив Грін і сі слова всасалися в серце Кароліни.

Електросвітляне озеро хвилювало подумям тонів. Хвилястість музики розприскувалася в хвилястости рухів, в повітрі накипала піна. Голови торкалися голів, руки, знесилені бажанням, охлявали і билися, як серця, в один ритм.

Грін до Кароліни:

— Можу прохати?

Танцювали зле, не погоджуючися. Мислі Кароліни передавалися рухам, рухи плутали Гріна і розворушували думки. Чужі думки ставали власними думками, ще далі сумнівами і підозріннями, які розпучливо відганяли і вона, і він від себе. Спомини — отрута кохання, а вони тиснулися з усіх сторін. В уяві мчали дні, як доби, і напірали одні на других, то шелестіли, то грімili, то хвилястими стяжками маяли, як п'яні. Що давно вмерло — воскресло, що вродилося ненадійно — вмирало.

Шалено і по геройськи боронилася Кароліна, та спомини — отрута кохання і як увільнитися від них?

В щастю — найбільше щастя бути тупим, як пень, і дурним, як цимбал, бо тоді життя проходить крізь серце трояндною кров'ю, пахне жасміном, загострює змисли і не торкає мозку, бо мозку взагалі нема.

Тоді життя людини проходить, як квітки на широкій леваді, залятій сонцем, над якою бреньять комарі, а цілий світ колихається в перелеті вітрів, сі несуть духмяні пахи, але такі легкі, як по дощі.

VII

День передостанній.

Приблідла Кароліна сиділа в кімнаті Гріна і чекала на нього. Він десь пішов і не вертав. Її очі були в шклі, крізь них не пробивався ніюдин образ до свідомості, уста зціпилися в одну тонку лінію і на них ніхто не знайшовби душі. Душа притаїлася в якихсь далеких кутиках, як кітка, сховала пазурі в подушечки і чувала, щоб у догідній хвилині скочити, висунутися та боротися і боронитися до останку.

Врешті Грін вернув і хворобливі румянці виступили на обличчі. Стала говірка і говірливість переводила в пустоту. Грін неначе почував себе винуватим і мовчав, а на цільні дотепи відповідав цілунками рук, повними соку, світла і спеки.

— Кароліно, перестань.

— Ах, ти, деж ти так довго пропадав?

— Пропадав.

— Не скажеш?

— Скажу, але не нудь.

— Зрештою про все скаже твоя тека.

— Лиши, нічого цікавого.

— Гріне, — і вчув у сьому тоні нотку, в якій звучав передостанній день. Гріне, лишімо гру в схованку. Не сподівайся слабощів з моєї сторони. Говори отверто.

— Кароліно, облиш!

— Вміймо хотіти і не робім з кохання банальности.

— ?!

— Наше кохання не примха хвилини, але молитва відвічній силі, якій найвища жертва — саможертва. Воно вогонь на кострі, що створився з двох тіл і вони горять і не згорають.

Прагненням Кароліни було вислати душу Гріна і тут граничив шал з божевільними пестощами. Два тіла — два кремені, кохання — іскри, як черкають вони себе.

Грін докладніше приглянувся коханій:

— Що се значить?

— Богато, але скажи, що сталося, якби пропав твій рукопис?

Щось камяного пройшло по його обличчі. Вже не слухав змучено і недбало, бо цілий світ змугтився в страшнім передчутті.

— Рукопис? Який рукопис? — І враз закричав, а в сьому крику не дерлася душа, як полотно, але спалахала і попеліла.

— Де рукопис?

Піднісся і кинувся до писального стола. В ньому порожнє місце. Рукопису не було. Овернувся, як обруч у повітрі.

— Де рукопис?

Силувався на спокій, зводив з собою богатирську боротьбу, щоб рівно і без розпуки витискати з себе раз у раз те саме питання.

— Де рукопис?

Голос ломився, дріжав, звільнявся зпід влади волі.

— Прохаю тебе, скажи!

Кароліна мовчала. Несподівалася аж такого несамовитого вражіння. Грін посірів цілий і постарівся. Як біснуватий, отвирав шуфляду за шуфлядою, лишав їх отвореними і далі отвирав, коли перешкоджували йому в отворенні, виривав їх, майже виломлював у даремному шуванні.

— Рукопис! Боже, де рукопис?

Кароліна мовчала, Грін упав коло неї, засипав руки поцілунками і жebraв ласки.

— Де рукопис?

Врешті промовила:

— Пригадуєш, що я Тобі сказала першого вечора нашої зустрічі? Така я є! Я зробила злочин з заздрости і спалила його, щоб задержати тебе цілого, бо рукопис був отрута нашого кохання. Стою тут, ти роби, що хочеш.

Скочив, як пружина. Очі стали великі, великі, як колеса і вискакували з очодолів. Кароліна не бачила нічого, крім тих двох страшних очей, що вдивлялися в неї і виповнювали собою цілу кімнату: очі шаленого.

— Спалила?

Зігнувся зломаний і упав на отоману. Мовчав, тупо мовчав, а страшну мовчанку переривав тільки стогін:

— Спалила! Вона, Кароліна! Спалила мої думки, що не вернуться вже ніколи, ніколи, ніколи.....

Квилів, як дитина, скаржився сам перед собою, сповідався.

— Я був здатний на повну творчість, доки не пізнав її. Я був здатний на повне кохання, якби вона була не розколола його. Лишилася мені тільки пристрасть, та що вона варта, як не вистарчальна вона? Як не виповнює до дна? Мусить лишитись чин, переданий спадщиною крові, чин мислі. Та яка пропасть між задумом, а ним, між прочуттям і виконанням! Скільки страху, мук виборів... Скільки неспаних ночей і майже певність, що раз тільки приходить він, той самий чин мислі... Вона одною легкодушністю знищила се. Жінка може робити, може і не робити, залежно від вподоби, чоловік вірить єдино в чин, у свій чин. Його зрозуміє тільки той, хто сам творить, бо знає, як далеко творчість незалежна від волі і бажання.

Встав, щоб вийти і бути на самоті. Так мусить ступати ранений шляхетний звір, який терпить у печері.

Вийшов у темну ніч, щоб серед неї розгубити свій незміримий смуток. Не глянув на Кароліну, а вона скулена в кутку, здавалося, нічого не бачила, ані чула, зовсім не змінила рисів обличчя. Щойно, коли Грін виходив, щойно тоді заридала.

— Він — атеїст кохання. Він хотівби знизити його до кількох властивостей, притаманних і одиничним тваринам, а вонож з своєю різноманітністю — ціла зоологія.

Коли рано повернув Грін додому з сухими очима, спокійно пошукав за свіжою карткою на писемному столі і певною рукою написав на ній той самий заголовок спаленого твору.

Але від того часу вистерігався ще раз стрінути денебудь свою давню коханку.

Йозефіна Бургардт

В совітській в'язниці

В серпні 1937 року я вже робила останні заходи, щоб „остаточно ліквідувати“ свої справи в Києві та здійснити давніший замір покинути Україну, де я родилась, виросла і весь час працювала, — коротко: провела все своє життя, перебувши часи війни, революцій та різних переворотів. Але далі перебування в країні інтернаціонального братства мені почало загрожувати тисячами небезпек. Бо — як не як — я не зрікалася свого підданства державі, що на своєму прапорі умістила знак свастики — символ непримиримої боротьби з більшевизмом.

Приятелі і знайомі, що жили — як усі „громадяни“ СРСР — у вічному страсі перед ГПУ, яке могло стежити за кожним їх кроком, уже давно оминали мою хату, а побачивши на вулиці, з переляканими обличчями тікали, як від зачумленої. Отож я потрохи й звикла була до становища людини, що живе на безлюдному острові. Дивувалася навіть, що мене терплять на службі, де нераз мені вже натякали на конечну потребу „натуралізуватися“. Моє привязання до Києва багато разів змушувало мене відкладати свій плян еміграції, алеж... і Київ поволі ставав пусткою: поволі і поступово знищувалося українську інтелігенцію, висилалося кудись на північ, на схід, звідки не доходило ніякої звістки. Вже не лишалось майже нікого з тих, кого я знала з довоєнних часів, ба знищено й молоду інтелігенцію, що вже утворилася була під знаком серпа і молота; з'явилися нові, нікому невідомі обличчя, якісь височні нової формації. Дивно, що навіть викладання української мови кінець кінцем опинилося в руках якихось то ерусалимців зпід темної звізди. Справді, в Києві далі нічого було робити...

Я продавала свої речі, на які — з огляду на загальний брак грошей — не знаходилося покупців. Доживала, такби мовити, останні дні. Лишалось зробити ще тільки рішучий і страшний крок: подати паспорт до комісаріату зовнішніх справ для поставлення на нім виїздної візи. Був се страшний крок тому, що — хто його знає, які се матиме наслідки для відважника. Отже я ані трохи не здивувалася, коли о 2-ій годині вночі дуже настирливо задзвонили біля моїх дверей. Кожний советський „громадянин“ знає, що воно значить, коли до нього хтось ломиться в сю пізню пору. То були — певна річ — агенти НКВД, що, переривши все в моїй хаті, позабиравши геть усі документи й листи, запечатали моє помешкання і під суворою охороною повезли мене до комісаріату.

Мене ввели до просторого приміщення, поділеного на безліч дерев'яних комірок, які скорше скидалися на шафи, бо кожда з них мала площину 80×80 центим. В одну з таких кліток посадили мене. Брякнув засув, і я зосталася сама. Електрична лампка, просунена крізь діру у стелі, освітлювала сю тісну клітину. До задньої стіни була прибита дошка, надто вузька, щоб можна було сісти, хіба що спертись. Поволі точилися години, і я починала звикати до думки, що се має бути мій притулок на багато днів чи тижнів...

По 5-ох годинах, перебутих у стані не то стоячому, не то напівсидячому, мене повели до слідчого. Я увійшла у велику кімнату і побачила людину, яка, з удаваним діловим виглядом, сиділа за бюрком. Недбалим жестом ся людина показала мені на стілець, що стояв на самій середині кімнати, і, здавалось, не збиралася звертати на мене ніякої уваги. По кількох хвилинах слідчий підвівся, відчинив вікно і вийшов, не зачинивши дверей за собою. Я опинилася на протязі, і одразу догадалася, що се зроблено навмисне: випробовують, чим

мені згодом можна дошкулити. А тому ані словом, ані рухом не зрадила, що се мені неприємно. Довелося виповнити анкету, а тоді, назвавши мене „фашісточною“, слідчий почав вимагати „признатися“, яку працю провадила я в галузі контрреволюції і шпionажу на користь німецької держави. Йому, мовляв, відомі всі мої злочини, отже й питати — зайва річ, але він хоче дати мені нагоду щирим признанням врятувати собі життя. „Ви ще не знаєте, якими методами й засобами користуємося ми, щоб змусити людину говорити!“ — додав він погрозово.

Сі безпідставні обвинувачення мені повторили безліч разів, кілька годин підряд, а тоді знов повели до тої самої вузької „шафи“. Згодом приїхало авто, щоб відвезти мене до в'язниці.

Се авто призначене для транспорту в'язнів, не має ані вікон, ані справжніх дверей. Схилившись, треба крізь діру влазити до нього, як до собачої буди. Воно поділене на кілька особних відділів, які не сполучаються між собою, тому й в'язні не можуть бачити один одного. У дасі невеличке загратоване віконце. Дивним робом, се в'язничне авто називалося у нас „кольомбіною“.

У в'язниці (Лукіянівській) одразу посадили мене у камінну комору-шафу, трохи більшу ніж попередня: мала вона площину в 1 кв. метр. Була й тут приміцтована вузька дошка, що ніби то мала бути лавкою, трошечки ширша від попередньої, а проте не досить широка, щоб можна було присісти. Масивні, важкі двері зачиняли сю камінну клітку; вгорі електрична лампка розливала сліпуче світло, яке після темряви в „кольомбіні“ — до болю різало очі. Панувала жахлива спека. Се й була та славнозвісна „парілка“, до якої за часів *непу* садовили в кожухах „спекулянтів“ чи взагалі людей, підозрюваних у тому, що в них водяться грошеняга. Їх підтягували під стелю і тримали там, поки не скажуть, де заховали „скарб“.

По кількох хвилинах я відчула колоття в кінчиках пальців, кров застукала у скронях, я починала задихатися від браку повітря і загупала у двері. Вартовий відчинив на хвилину; озирнувшись навколо, чи ніхто не бачить, дав мені трохи віддихати і знов замкнув. По кількох хвилинах знов мені довелося гупати. Так час од часу вдавалося крадькома вхопити трохи повітря. Нарешті з'явилася жінка, яка розпустила мені волосся, позабирала всі шпильки, підв'язки, витягла шнурки з черевиків, а тоді повела до загальної камери, де містилося 50 — 60 жінок, дарма що була вона обрахована на 20. Тут я знайшла представниць усіх можливих націй, навіть чеської. Було й 5 — 6 жидівок, від яких я згодом зазнала чимало прикростей. Вони мене відразу охрестили „гітлершею“ і цькували на кожному кроці. Представниці „вибраного народу“ і тут почували себе покликаними „організувати маси“ та панувати. Вони складали цілість, яка завжди виступала „спільним фронтом“. Чого одна з них вимагала, того з криком і галасом ви-

магали й інші. Вони були перші коло вмиральника, коло казна з їжею, самохіть узяли на себе розподіл страви (досить паскудної), обділяючи решту. Від їхнього терору нікуди було тікати...

Після першого допиту, був другий, а тоді про мене на кілька тижнів забули. Згодом настав час, коли пішли допити без перерви. Щоразу доводилося сидати в „кольомбіну“, по 5 годин сидіти в дерев'яній шафі. Щоразу ті самі безглузді питання, цілі години сидіння проти слідчого, який, — мабуть начитавшись Пінкертон, — намагався мене гіпнотизувати, не спускаючи з ока. Зявившись на другий допит, я відразу попросила відчинити вікно, в чому мені, розуміється, відмовлено; сею маленькою хитрістю я уникла сидіння на протязі. Всього робили мені 18 допитів. Перші два рази допитував москаль, а потім жид, який поводився неможливо, обкладаючи що хвилини лайкою, як „фашистская дрянь“, „фашистская сволочь“ та іншими пишними словами, що на них така богата російська мова. В трюхоповерхових комбінаціях.

— З якоюж метою ви заходили до німецького консуляту, якщо ви не є шпionка? — запитував він.

Я щиро відповіла, що ходила читати німецькі газети.

— Та чи ж вам не досить було наших газет?

Я, стримуючи усміх, сказала, що як відомо, газети завжди багато брешуть, а тому я бажала бачити речі в ріжньому освітленні і скласти собі власну думку.

Слідчий вибухнув, як бомба. У СССР ніхто не має права мати свою власну думку. Кожен думає те, що наказано. Та й як я смію сумніватися в правдивості советських газет?! Щоразу допит тривав не менш, як 5 годин. Додавши до свого 5 годин чекання у „шафі“, маємо 10. За сей час їсти, розуміється, нічого не давали. Вся процедура була оточена зайвою, непотрібною таємницею: коли вартовий відчиняв двері шафи, щоб вести на допит, він тихесенько питає прізвище; йому треба було пошепки відповідати. Уважно стежилося, щоб вязні у сусідніх „шафах“ не перемовлялись через стінку. Одного разу тільки я почула, як низький бас відповів у сусідній комірці, назвавши імя „Свенсон“ — прізвище найвідомішого в Києві професора медицини. Другого разу, коли вартовий відійшов трохи далі, випадковий сусід, постукавши, спитався, хто я, і сам назвався червоним старшиною 26 літ.

Коли вартовий веде на допит, теж не дозволено ані слова промовити. Перед тим як збочити в инший коридор, він лясканням пальців дає другому вартовому знати, що веде когось. Коли у відповідь чується таке саме ляскання, то се означає, що прохід вільний. Якщож випадково дві варти стикнуться, ведучи своїх вязнів, то заарештованих швидко повертають лицем до стіни, щоб не бачили один одного, або когось з них накидають на голову салдатську шинелю.

Дбають старанно й про те, щоб зробити життя вязня якомога прикрішим. Отож було у дворі вязничому кілька зе-

лених дерев і навіть бузових кущів. Приїхав одного разу Єжов і звелів їх позрубати. Зайшов у камери і сказав, що за богато світла. Звелів повісити на вікна так звані „кожуки“ — металеві стори, що тільки вгорі лишали нешироку смугу вікна, крізь яку просотувалося світло. У камерах запанувала сутінкова півтемрява: не можна було й вгадати, чи світить на дворі сонце.

Три і пів місяця тривало моє перебування у в'язниці НКВД.

— Ви, фашистская дрянь, ще не хочете признатися? — питався мене слідчий: — Шкода мені вас, що самі себе руйнуєте. Виж тут загинете. Ми вас не випустимо. Чи може ви хочете стати національною героїнею, мученицею? Ану, сядьте на крайчик стільця та спустіть руки. Сядьте, як кажу, а то змушу вас сісти!!

І ось, сидячи на одному тільки ріжку стільця, з руками, спущеними додолу, як мотузки, які поволі мені набрякали, я мусіла просиджувати по 4, по 5 годин, нерухомо, під поглядом слідчого, що ставив одні й ті самі питання, раз-у-раз сипав то лайкою то погрозами:

— Будемо вас бити, що аж дух з вас вийде! — Хочете спробувати *фашистський бег*?

Остання погроза означала, що мене вдягнуть у футро і змусять бігати по кімнаті, де піч буде до білого розжарена.

— Я хочу, щоб ви врешті відчули, як ми вас ненавидимо! — сказав мені жид-слідчий одного разу, пхнувши ногою стільця, що відлетів зо мною аж на середину кімнати.

— Пождіть, я вам зроблю Варфоломівську ніч! — загрозив він мені, ніколи, очевидно, до ладу не знавши, що то за Варфоломіївська ніч була.

— Чого вас 1932 року ґештапо покликало до Німеччини? — раптом спитав він якось (я справді 1932 р. їздила була закордон).

— Таж 1932 року ще ніякої ґештапо не було, — відказала я.

— Ах, так! — схопився він за чоло...

— Ми змінимо методу, — сказав він одного разу до свого колеги і, підсівши до мене, прошептів щось таке, що я здивовано глипнула на нього очима. То були слова соромницькі, такого підлого змісту, що їх і на папері не можна віддати. Не спромігшись витягти з мене „признання“, слідчий перейшов до інших добре випробованих способів: мені не дали спати 7 день і ночей. Допитували по 10 годин без павз, а тоді, зробивши перерву на якусь годину, відвозили до в'язниці, яка після всіх сих мук видавалася справжнім раєм. Там я ледви встигала чогось холодного перехопити, як знов приходили брати мене на допит. Знов п'ятигодинне сидіння у „шафі“, а десятигодинне — на ріжку стільця зі спущеними додолу руками. Від мене не відходив вартовий, який стежив, щоб я ані на хвилинку не сплющила очей, не зазнала короткого

сну, який мігби відсвіжити мої вже зовсім підупалі сили. На 7-ий день я, сидючи на стільці, раптом відчула, як в голові мені запаморочилось, усе затанцювало в очах, і я зомліла. Зомліла на коротку мить, бо вже почула, як слідчий скопився за рурку телефону і переляканим голосом питає у начальства, що робити зі мною. Як потім я довідалась, що тривоги його були підстави: свої часті й гострі протести проти мого арешту, консульство супроводжало неодмінною вимогою: дати відомість про стан мого здоров'я. Прийшов лікар і зажадав перерви.

Кожен, хто попав до в'язниці НКВД, мусів врешті решт визнати за собою якусь провину і тим „морально“ і правно виправдати тих, що його посадили. Мусіла се й я зробити. Оскільки слідчий мені заявив був, що читання німецьких газет є вже „фашизм“, я підписала протокол, де визнала себе „переконаною фашисткою“, але всі інші мені поставлені обвинувачення відкинула. Мені об'явили, що мене, як злочинницю, що не покалася, судитимуть прилюдним судом. Але по кількох днях я дізналася, що постановлено мене вислати за межі СРСР.

Мені не дозволили ні піти до дому, ні взяти дещо з своїх речей, з одягу, білизни, книжок тощо. З в'язниці я одразу потрапила до етапного поїзду. Дещо — дуже мало й найпоганіше — з одягу моєї мені видали, замінивши мою гарну нову валізку якоюсь невідомо звідки — дерев'яною бандурою. Решта, все, що було в моїх кімнатах, обстановка, речі звалені на купу — дісталася до рук людям, що мають відвагу називати себе урядовцями робітничо-селянської держави. Се було грабіжництво. До того мене, що останні 20 років прослужила учителькою в різних висших школах своєї держави, позбавляли пенсії, хоч і мізерної, але ж заслуженої. Я їхала, згубивши все, крім життя і надії, назустріч невідомій долі, алеж і тішучись тим, що на досвіді докладно ознайомила з апаратом, який регулює життя одної шостої земної кулі, простягаючи свої помацки в найдальші кутки цілого світу.

І сей час великого іспиту й муки не пройшов для мене даремне, бо яскравіше окреслив передо мною мету, що далі керуватиме моїм життям.

Андре Сьюарес

Прокляття нікчемности

(з французького)

Хто не відчуває чисто фізичної відрази до нікчемности, той ніколи не зрозуміє її потворности. А тимчасом як вигідно чуються люди нашої доби в атмосфері нікчемности. Не лише вона не забиває їх, вони в ній досконало розвиваються. Вони не задихаються в її тяжкій повітрі, де гасне світло, навпаки — вони з апетитом вдихають міязми того повітря: в нім — як то кажуть — для них є що пити, є що й їсти.

Є два сорти нікчемности: нікчемність серця і нікчемність духа. Нікчемно думати — се прикмета фальшивої верхівки (еліти). Нарід не думає нікчемно, бо властиво він взагалі не думає. Але він пропав, коли починає відчувати нікчемно. Ті, що видають себе за інтелігентів, намагаються представити себе людьми з шляхетними почуваннями і людьми характеру: в політиці се акробати під тим оглядом. Вони хотілиби, щоб їм вірили на слово: ах, справедливість! ах, нещасний нарід! ах, рівність, поступ, наука! — вони лише тим і цікавляться. Ви ніколи не побачите, щоб вони торгували ідеями, себто вартостевими паперами, які звижкують на біржі, але ви побачите як в бічній вуличці вони продають їх по найнижчій ціні.

Але думаючи як юрба, вони ніколи не відчувають як вона. Бідна жінка, яка не має нічого, окрім своєї вечірної юшки і яка ділиться нею з сусідкою, що має цілу купу дітей, ся жінка не знає по латині, але знає життя так, ніби знала таємниці серця Жанни д'Арк або святого Франціска. Новочасний Спіноза, філософ, який щонеділі проповідує свою правду юрбі, думає так як ота юрба, а часто ще більше нікчемно. Але він жадає, щоби всі вірили в чесноти його характеру, не дивлячись на його цілковиту нездібність на найменш героїчний вчинок, на найменший акт милосердя. Єдине, на що він здібний — се замордувати в темряві суперника і вкрасти в нього ідеї. Він нікчемний в усіх своїх вчинках і думках: він думає як голода, а відчуває — як він.

* * *

Я гадаю, що ані злочин, ні підлість, ні насильство не є наймаркантішою рисою нашої жорстокої і страшної доби. Вона велика і великі засоби дала їй наука. Але де в нас ті характери і герої, які вмілиби сказати *Ні*? Щоби вони знайшлися, треба було, щоб прийшла війна. Але в ній вони полишили своє життя. Або мирний сон запечатав їм уста: тим, що вийшли з пекла.

Знак нашої епохи — се легкість всякого роду помішання: того, що личить і що не личить. У Франції більше, ніж деінде, бо Франція дуже гуманна, бо вона приймає все, навіть те, що вона тяжко травить і що врешті їй треба було виригнути з себе.

Безладне помішання — се перший злочин. Є шляхетно уроджені, яким не хочеться подати руку, і які простягають її тим, якими погорджують. Чи нема у нас жінок, білих дівчат Атлантику, які відкривають свої обійми і свої ліжка муринам?

* * *

Мені пригадуються часи, коли славнозвісна Тереза Юмбер*) давала своє представлення перед паризьким судом присяглих. Ся нікчемниця мала тон, акцент, мову і заховання сто-

*) Знана фінансова шахрайка, якої процес викликав — кілька літ тому — нарівні з аферою Ставіського і Бармата — величезне порушення у Франції.

рожики, — коли хочете — послугачки з підозрілої реставрації. Тимчасом судова розправа показала їй нам в оточенні — двору. Вона провадила салон, де не всі сі дами, але всі сі панове пишалися своєю елеганцією, ордерами і відзнаками. Се були самі президенти, академіки, критики, журналісти і письменники: вони тріюмфували в „салоні“ m-me Pipelet*), вони сперечалися за місця. Вони обідали в неї.

* * *

Де запроваджується рівність — запроваджується нікчемність! І тільки там. Нічого нема легшого, як спати на землі, в кождім рові є природне ліжко. Не легко жити на шпильках: треба на них виховатися і зрости. Назагал, нікчемність творить згоду, а поблажливість — мир.

Які всі ці люди є пацифісти! Як ненавидять вони всякий опір. Як уникають вони напруження! Які вони щасливі, що можуть понижуватися, не зважаючи на всі свої титули, посади і гонори, одурюючи націю, обкрадаючи щастя або славу.

Я споглядаю на образки сих милих панків, що їх — проти їх волі — дають журнали. Одна риса спільна їм всім: кандидат на каторгу і лавреат літератури, шахрай, міністр і суддя, адвокат, світовець і вязничий вартовий, всі вони мають сигару в кутику уст. Навіть жінки. Мабуть многі з них з сею самою сигарою входять на сходи гіольотини.

* * *

Назагал беручи, поблажливість до себе се перший крок, що провадить до нікчемности. Легше машерувати рівниною, аніж верховиною. Коли герой дотикає найнижшої низини, він вмирає. Очевидно не можна ціле життя бути героєм. Але не вказане розташовувати свій намет в низьких місцевостях. Все що є легке і догідне — завше, якоюсь своєю стороною, є нікчемне. Ледачість, поблажливість до себе і інших — сутєва прикмета нікчемности, її атмосфера. Се видко по тих, що мають успіх в світі: переважно вони добиваються успіху власне тою своєю легкою стороною. Людина не така лінива й ледаща тілом, як волею і духом. Підлість і трусість — є поблажливість, потурання, допроваджені до зеніту. І — хтоє знає? — може і прокляття також. Той себе губить, хто ліниться зробити зусилля, щоби спасти себе. І губить інших той, хто не задає собі часу і труду затримати їх на похилій площині і покарати їх. Світ повний трусів, які махнули на все рукою і лінувалися зробити зусилля. Чи не ліпше є набити дитину, аніж провадити її від поблажливости до поблажливости, від поцілунку до поцілунку, аж до тюрми для злодіїв чи шафоту?

О, огидна поблажливість! Все легке для того, хто відпочиває. Все легке для нікчемности. І се знають плазуни, що не мали відваги стати птахами.

Трусість і підлість — се чеснота низьких душ. Якжеж

*) Пан Піпеле, герой Євгенії Сю, популярний у Франції тип консієржа (сторожа). Редація

все є легке і як все позбавлене перешкод в низинах, для того, хто засмакував в болоті. Навіть смакувати в нім не треба. Треба лиш не відчувати несмаку. Без труду вони стануть готовими на все: віддаються угодієному життю так природно, як міські води спливають по похилій площині — до кльоаки.

Але яку відвагу треба мати там на височині, де збираються джерела потоків — вони тому такі чисті, що не мішаються з тим, що низько...

Z

Вплив мовсковської літератури на занепад Еспанії

Усім здається тепер уже ясно, що гниття і розклад Росії спричинила не в малій мірі самаж російська література. Ще в 1917-18 відомий петербурзький філософ Василій Розанов писав у своїх передсмертних зошитах, що серед розкладових чинників, які спричинили загибель Росії, нема ні одного чинника позалітературного.

„Тож давно ми написали в „золотій“ нашій літературі: *Зайві люди, Деньник зайвої людини...* Так довго плекали культуру зайвої людини, від пушкінського Євгенія Анегіна до чеховських зайвих людей, що планета образилася і виригнула нас“, — пише Розанов на сторінках свого *Апокаліпса нашого часу*.

На Україні великим пропагатором російської літератури з її культом зайвих людей, що вбивав всяку відпорність і волю до здобуття, а навіть до існування, був Драгоманов. Він довгими роками уперто і завзято боронив російську літературу перед кождим українцем, що наслідювався виступати проти авторитету російської літератури й культури.

Спробував було Іван Нечуй-Левицький у своїм романі *Хмари*, устами свого героя Радюка, висловитися зневажливо на адресу москалів, їх культури й літератури, як відразуж Драгоманов у приватних листах до своїх львівських кореспондентів намагається усіляко очорнити і Нечуя, і Радюка. Спробував раз Володимир Антонович умістити в українським перекладі статтю одного еспанського критика Помпея Генера, який розвінчував не гірше Розанова, але значно раніше (у 1888 році), російську літературу, закидаючи їй занепадність і вбійчу трійливість, — і вже Драгоманов пише книжку за книжкою в обороні престижу Москви, її літератури та культури.

В остаточнім висліді московфільська драгоманівщина перемагає українські націоналістичні течії в роках 1905 — 1917 і наслідком сього, Москва, порівнюючи, легко здобуває країну, де довгими роками з таким успіхом ширив Драгоманов культ московської літератури і московського духа.

Незвичайно цікаво зазначити, що в Іспанії перед кривавими подіями останніх років також загніздився культ і адорація московської літератури. У тій самій країні, де ще в 1888 році Помпей Генер так красномовно і уґрунтовано доводив шкідливість московської літератури, по жовтневій большевицькій революції 1917 року почало підозріло роїтися від усе зростаючої кількості перекладів з московської літератури.

Докладні дані про поширення впливів московської літератури в Іспанії перед 1931 роком, знаходимо у п'ятому томі лєнінградського річника *Язык і література* у статті Рахманова: „Русская література в Іспанії“ (1930 року).

Рахманов пише:

„Стежачи за історією культурних взаємовідносин між Росією та Еспанією, ми легко можемо спостерігти, що перед, порівнюючи недавно, добою Еспанія впливала значно більше на духове життя Росії, аніж сама брала щось від неї. Але від деякого часу сей образ різко змінюється. Хвиля захоплення російською творчістю широким потоком котиться по Європі, дійшовши її крайних меж; не лишилася на боці й Еспанія. Борг, що його накопичувала Росія протягом століття чи й довше, тепер ми повертаємо Еспанії з величезними відсотками. На сценах еспанських театрів виставляють пєси Чехова й опери Римського-Корсакова; на екранах еспанських кінотеатрів демонструються московські фільми: „Броненосець Патомкін“, „Кінець Санкт-Петербурга“ і „Мать“, появу сих московських фільмів — еспанська преса щиро і захоплено вітає. Імена Достоевського, Толстого і Горького, стали майже так само знайомими й привичними для еспанського вуха, як для нашого вуха знайоме з дитинства імя Сервантеса. Навіть атлантичний океан не став перепоною для дальшого поширення російської творчости. Еспанія стала неначе тією відскочною, звідки хвиля захоплення російським мистецтвом та літературою перекинулася в країни (єспанської) Південної Америки і ось, герої романів аргентинських письменників читають Толстого та Достоевського і слухають музику Чайковського та Рахманінова; чилійці та перувіянци, як се власне підкреслюють саміж еспанські критики, пишуть під явним впливом росіян. Романи аргентинського письменника Ляйманна (що за звучне аргентинське прізвище! — *Z*) *Сластике життя* та *Імпресаріо Генія* написані під великим впливом Достоевського, як рівнож і збірник оповідань чилійського письменника Рохаса *Злочинець*. Зокрема цікаво порівняти оповідання *Вірний приятель* Вентури Гарсія Кальдерона з оповіданням Чехова *Нудьга*. — Наша найпалкіша честолобність, — темпераментно закінчує Рахманов сей свій розділ, — не моглаби побажати нічого більшого“.

Далі Рахманов докладно перераховує, скільки йому знано перекладів з москальської мови на еспанську. Зокрема Достоевського перекладено 29 творів, Горького — 31, Толстого 24 і т.д., що тим більше вражає, бо, як пише Рахманов „пять-

десять років тому в Іспанії не було майже ані одного перекладу з московського, а тепер лише в останніх чотирьох роках (1926-30) їх появилось вісімдесят і навіть більше“.

З Тургенєва перекладено 14 творів, з Андрєєва 12, з Чехова 9 (не рахуючи дрібних оповідань); з Купріна 10 і багато дрібних, з Буніна 5, з Арцибашева 4, з Мережковського 3. При чому треба зауважити, що деякі твори тих авторів були перекладені двічі.

Але се такби мовити література передбольшевицька. Впарті з сим іде масове поширення перекладів советської літератури. Два великі еспанські видавництва взяли на себе, починаючи з 1926 року „ознайомлення“ еспанських читачів з советською московською літературою... Сі видавництва (*Biblioteca de Occidente*) встигли до сього часу перекласти і поширити всі „найвизначніші“ твори совмосковської літератури, преріжних Бабелів, Еренбургів і інших Кагановичів.

На Україні Драгоманових в Аргентині чи там в Іспанії просто вже самі Ляймани поширювали культ московської достоевщини. І наслідки сієї праці привели приблизно до одного й того самого: тріумфу большевицької Москви. Лише в Іспанії сей тріумф Москви був короткотривалий: еспанські Драгоманови наштовхнулися на більшу опозицію і відпір супроти отруйних московських плинів.

Сергій Кушніренко

Шевченко й ми

(Думки і зауваги до характеристики)

Блискучі зриви і небуденні факти в історії народів завжди в'яжуться з індивідуальностями геніяльних одиниць. Кожда видатна подія, кожда революційна течія була колись зародком в голові одної людини, що трагічно передиралася крізь праліси перешкод, і була живим втіленням героїзму.

Наша новітня ера, також розпочинається появленням духового велиття. Я говорю про Шевченка.

На Україні, навіть за царату Шевченко не міг бути скреслений з літератури, затеж його відповідно зцензуровано. Те саме тепер зробили Совети. Та невже скреслення небезпечних, вогнистих рядків, або заміну їх хитрими еліпсами ніхто не завважив? Невже, нпр. для затурканого робітника десь там в колгоспах, перевиданий і спрепарований большевиками *Кобзар* має бути архикнигою української письменности? І невже ся відповідно „зредагована“ книга може заступити давнього *Кобзаря*, правдиве і дослівне *speculum sapientiae* українського селянина? Старша генерація советських українців знає ціну Шевченкові, а молода — його бунтарство відцифровує по своєму. Ось автентичний приклад, як молодь приймала большевицького *Кобзаря*.

В одній з „трудових шкіл“, в розмові про Шевченка 14-літній учень встає і кидає ввічі учителеві:

— Шевченка вкрали!

— Як? — обурюється вчитель. Що се таке? А ну повтори!

— Радянська влада Шевченка вкрала,

— відповідає хлопець і вибігає з класу.

Якими облудними мусять бути для таких юнаків ті оповідання по читанках, де не без гумору малюється, як то Тарас Григорович прийшов чудом з того світа, походив по Україні, оглянув соціалістичне будівництво і завмер з дива: чи се не сон? Ні, „не сон, не казка — а комуністичний рай“.

І ось, припустім, той самий юнак, в тому самому часі розкриває твори Володимира Маяковського, найбільшого в сталінівській сатрапії поета і читає:

Как разни землі маєш племена

І разен язик і адежа...

Або:

Я адрес па русскі спрасіл у хахла,

Хахол атвечал: „Не чую“.

В сьому „не чую“ Маяковський добачає укритий націоналізм і тому кричить:

Таваріщі юнаші, взгляд на Маскву

„На русскій вастріте уші“.

Да будь я і негром преклонних гадоф,

І то без унинья і лені

Я русскій би виучіл только за то,

Что нім разгаварівал Ленін.

Всі діти одної матери Росії. Хай буде, як бувало, колито

Пабеду сваіми теламі карма,

На пушкі пушкі разінуф,

Бок-о-бок дралісь дружині армян,

Українецф, русскіх, грузіноф.

Чи ж більше треба цитат, щоб зрозуміти, що сьому новітньому патріотизмові нічого не закинувби навіть сам цар? І що можна заподіяти, щоб вище наведений юнак, не бунтувався, коли не тільки Маяковський, але кождий росіянин оглядає землі національних „меншостей“ зі становища червоного на сей раз, імперіялізму, зі становища асиміляції? Окремі федеративні республіки, з окремими народами сеж у Маяковського: „племена його землі“. Прикро тільки, мовляв, що племена ті мають різні строї і окремі мови. Їх очевидно треба зліквідувати. Він навіть не криється з тим, що ліквідація в тому напрямку вже відбувається. У вірші *Києф*, пише:

А теперь встают с Падола дими

Києвская грудь гудіт, катлами грета.

Не святой уже — другой Владімір

Крестіт нас железом і агньом декретаф.

Даже чуть зарусофільствовал ат етай шірі.

Русофільство, да другога сорта.

Вот мая рабочая страна, адна в огранном море.

І ось, щоб підтягнути і Шевченка під сю „генеральну лінію“, поставити „бок-о-бок“ з тим, що він ненавидів, „українізатори“ видають нові книжки, перевидають старі, плюгавлять найбільші цінності нашого пантеону, складаючи в уста

найбільшого борця за націю нісенітниці: „не сон, не казка — комуністичний рай“. Так має думати людина, що протягом цілого свого існування ненавиділа все московське, людина, що пройшла тверду школу життя і не вгнулася ані на одному коліні свого шляху!

Загляньмо в життєпис Шевченка: скільки тут противенств, перешкод, як трудно приходилось йому здобувати кожду крихту життя! А всеж таки він залишився сам собою.

Від церковної школи в Кирилівці до дяка Богорського, від невдалого чабана на кухню до Енгельгарда і далі через Вільно, Варшаву, Петербург аж до памятного року 1838 — життя Шевченка було пекельною метушнею. Але й на волі 24-літній маляр не знає спокою. Трагічна його душа дослівно роздирається поміж невсипущою працею на полі самоосвіти, яка тоді Шевченка цілковито поглинула і гіркою свідомістю, що там в рідній країні лишилися в ярмі родичі, земляки й ціла Україна. В такій ситуації Шевченко горячково накидається на книжки і надолужує свою освіту на полі математики, фізики, зоології, природознавства, географії, літератури і т.д. і т.д. Праця над самоудосконаленням іде у всіх напрямках від Академії Мистецтв через археографічну комісію аж до Кирило-Методіївського Брацтва. Великий удар завдає Шевченкові наглий арешт і висилка в Петропавлівську цитаделю, а потім заслання і позбавлення всіх прав вільної людини. Чи се не характеристичне, що Шевченко, який щойно розпочав творче життя, приймає присуд спокійно? А вже в цілій яскравості виявляється вдача Шевченка на засланні, в Орській твердині, в степах за Аральським Морем і в Новопетровському форті, серед російських військових посіпак. Не знаю як можна говорити про женоподібність Шевченкової вдачі, коли ані шпіцрути, ані „зелені алеї“, ані провокації паних старшин не змусили його до служби москалеві.

Іспит, — пише про се Шевченко в щоденнику — повторився слово в слово, як і десять літ тому: на четвертину букв не прибільшено його і не зменшено, за теж і я ні на зерно не рушив наперед по шляху військової освіти; обоюдна непохитна впертість. Так само, як в тамті роки, екзамінатор спитався кожного з нас за порядком, хто і за що сповняє солодкий для серця обов'язок вояка.

— А ти за що — спитався, звертаючись до мене.

— За писання бунтівничих віршів, ваше високоблагородіє.

Так відповіла людина, бита тяжкою долею цілих десять літ, бо се вже було під кінець заслання. Відповіла з повною свідомістю своїх святих „провин“, тоді коли здавалосяб десять літ тяжкої неволі мусіли зломити всяку впертість. І на засланні Шевченко оказався життєздатним; і тут він живе повним розгоном, незломаний, не покаюний.

Хоч обставини тут в дослівному значінні — пекельні.

Пані Ейгерт з Оренбурга, ще 15 травня поздоровляє мене з волею, а воля моя денебудь з писарем в шинку гуляє. Се певна річ, бо найбільші мої гнобителі займаються муштрами, картами, п'ятикою, а письменними справами орудує який-небудь писар Петров, відданий до війська за шахрайство... На серці страшна туга, я втішаю себе жарта-

ми... Не вішатисяж мені справді задля якогонебудь п'яниці „отця-командира“, та такогож, як він сам, секретаря його.

Ось центр здорового і відпорного розсудку. Знаємо також про оптимізм Шевченка, про його гумор і всесторонні зацікавлення. Ось коротенька скромна замітка в записнику, яка знаменито ілюструє Шевченкову щоденщину на засланні:

„Тепер щойно дев'ята година; ранок минув, як звичайно, без усякої цікавої пригоди; побачимо на чому вечір скінчиться“. Або замітка про того тестя, що цибухом розбив голову молодому напів-зятеві:

„Вчорашній водевіль скінчився, як сього й треба було сподіватися, миром й горемичним п'янством зі співаками, цікаво чим скінчиться весілля. Мабуть бійкою“.

Знаємо також Шевченка як джентельмена, який відрізняє добродійства від переконань і якому власні переконання не стають на перешкоді чисельних знайомств з найвидатнішими людьми тодішнього століття. Знаємо Шевченка як людину європейського формату, з широким інтелектуалізмом, непохитною волею і непересічними естетичними поглядами. Знаємо врешті про його вірцеву точність, привязання до чистоти і вроджену сумлінність...

Дивно, пише він на засланні, що тут всі вважають мене за тайного богача. Се мабуть тому, що я, як роблю довги, розуміється дрібні, то на заповіджений час точно сплачую, не вдаючися за помічю до ізраїля і не заставляю останньої сорочки, як се робить дехто з офіцерів.

Шевченко вдержався на всіх відтинках життя і на засланні, в титанічних муках Лякоона і в приватному житті на волі, і в мистецтві, і в літературі залишився при своїх поглядах. Недармо один з тодішніх критиків висловився про нього, що се „божество, яке живе на своїй власній планеті“. Може після сього яснішою буде справа Шевченкового козуха, може в „дубоватому консерватизмі“ справді цілі скарби, коли не помогли ані ревний прозелітизм Белінського, що крізь футуристичні виборки виступає тепер у білшовика Маяковського, ані мудрі ради змосковщеного земляка Гоголя.

Шевченко розумів вагу традицій, коли безустанно працював над творами з героїчним минулим, коли не зважаючи на засмокчуючу крягвину ХІХ століття, залюбки малював хижачькі наскоки „чубатих славян“, кресляючи очайдушних лицарів і виводжуючи вогнисту лінію минулого через *Тарасову ніч*, *Івана Підкову*, *До Основ'яненка*, *Гайдамаків* — аж до потрясаючого *Послання*, щоб вдарити бичем по спині безхребетних земляків, які розпочали свій шлях слідами Епіфаніїв Славинецьких, Симеонів Полоцьких, Прокоповичів, козацьких нащадків Тупталенків і навіть галичан Степанів Яворських, що 1685 року по свіжій ще Переяславській угоді, юрбою подались, прошені й непрошені на службу Москві. Наскільки змістовний і важний був протест Шевченка в *Посланні* проти винародовлення творчих сил, відчуваємо тільки сьогодні, коли наші квітки, з чужих огорodів починають нам разити в очі своєю сліпучістю, від Данилевських, Гоголів, Короленків, Репиних, аж до „славних моряків“ Кондратенків.

Нинішня шевченкологія робить великі здобутки і якщо заслуженим діячам сієї діянки знання вдасться похвалитися цілим рядом цінностей, то не менше важна з них справа Шевченкової вдачі. Нас цікавить тепер побіч геніяльності поета, його індивідуальність, його характер, що має в собі стільки непересічних прикмет, гідних наслідування. „Краще удар обухом, ніж тупа дерев'яна пилка дождання“, пише Шевченко в щоденнику 11-го липня 1857 року, дождаючи остаточного позволення на виїзд з неволі. Речення таке важне для пізнання Шевченкового характеру. Трагічно - оптимістичне: „А я, брате, таки буду сподіватись“ — спонукує нас пам'ятати, що Шевченко не тільки був свідомий своєї великої місії, а фактично вірив у нову Україну з „лицарством“, без крихти рабської психіки. Вірив у велику реставрацію українського духа, в неймовірну реформу, для переведення якої потрібно сильних людей.

Звідси також його живі літературні симпатії до таких сильних мужів, як Віклеф, Гус, Лютер. Сі люди також вибрали обух, а не повільну пилку, бо вони також були покликані, а не вибрані. Вони також вирости з воюючих противенств і йшли крізь життя, мов крізь праліс.

„Як пара повстає з огню і води, так наймогутніші сили людської душі родяться з колотнеч стихій, з непримиримих контрастів, нагромаджених в грудях тої самої людини“. Ся увага Е. Кречмера в *Геніальних людях* може відноситись і до Шевченка. Підложжам могутності його характеру являються великі противенства, серед яких ріс геній. І хто знає, чи змігби Шевченко надати своєму народові ту силу і той розмах, з якими вставав 1917 рік, колиб не терни й колоди на твердому шляху невеселого життя поета? Сеж він вдмухнув у наші душі ненаситну жагоду бути вільними і бути сильними. Се він, звеличуючи українське минуле, кликав до зриву, він бубнив у козацькі литаври, переконуючи духових паралітиків, що інстинкт батьківщини се єдиний інстинкт в суспільствах — несплямлений.

Не маєж другої України, не має другого Дніпра!

І коли в 1917 році, разом з Яремами і Трясилами, підвелось духове каліцтво в формі лірництва з третьої частини *Великого Льоху*, то й не диво, що Україна ще раз „прокленулась своїми синами“. Духова мудрість Шевченка, в якій тяжким символом стоїть той самий обух, ще для багатьох чужа або незрозуміла і тому не буде дивним, коли скажемо, що наше визволення наступить таки з хвилиною цілковитого осягнення його науки.

Бо дійсно:

Щоб збудить
Химерну волю, треба миром,
Громадою обух сталить,

Та й заходиться вже будить,
А то проспять собі небога,
До суду Божого страшного!

Всеволод Заморський
(Нью-Йорк)

Акція Скоропадщини в Америці

(Лист з Америки)

Від хвилі, коли Він висів з корабля в Нью-Йорку, скрізь вітали його наші організовані люди, вітали в характері уродженого представника Велико-Української Монархії. Вітали з пошаною належною такому становищу. Вітали з запалом. Вітали зі сльозами в очах.

Нова Зоря 10 X 937

Брак відповідного контакту українських земель з нашою еміграцією доводить дуже часто до невластивих, часто тенденційних та невірних інформацій про взаємне життя нашого народу.

Ми навмисне навели тих кілька слів з *Нової Зорі* п. Назарука, щоб вказати, на основі річевих фактів, як безсовісно обдурює своїх читачів ся газета.

Бо справді, треба бути хіба дуже наївним, або мати за таких своїх читачів, щоб справу приїзду інж. Данила Скоропадського до Спол. Держав Америки й Канади вважати в якусь епохальну подію.

А так робить п. Назарук, пишучи велику передовицю в *Новій Зорі* ч. 77, в статті „Передом“. Не маємо найменшої охоти збивати тих діточих аргументів радикалів-„католиків“ про те, як то українці в Злучених Державах переконуються про вартість Велико-Українського легалізму, Велико-Української Монархії. Тільки жалуюмо, що п. Назарук, який сидів немалий час в Америці, так мало схопив українську дійсність. А вона далеко не така, якою — всупереч фактам — хоче бачити її автор з *Нової Зорі*.

Бо українське робітництво, „бізнесмени“ і професіоналісти, коли вони й відвернулися від „московського червоного більшовизму“ (який ще недавно так захвалював п. Назарук, та захвалює і тепер), то се ніяка заслуга ні „гетьмана Скоропадського“ — ні жінки його прихильників в роді п. Шаповала в Шикаго. Се заслуга якраз того руху, що скоропадщину як москвофільський рух безпощадно побороє. Се заслуга української націоналістичної ідеї й тих, що її репрезентують за морем.

Приїзд інж. Д. Скоропадського до Америки й Канади в характері „легального престолонаслідника“ України, є не тільки цирковою маскарadoю, але криє в собі також позначки дальшої нашої трагедії, яку зі зручністю вправних кльовнів відграють закордоном Скоропадські й Остряниці.

Бо пощо ж мав приїжджати до українського народу в Америці й Канаді „гетьманич“ Данило Скоропадський? Нести може йому подих рідної землі, ділитися з ним всім добром і лихом тої землі? Ні, Данило Скоропадський, з українською землею не мав нічого спільного, а українськими змаганнями, як побачимо нище, не дуже то цікавився.

Чи може його приїзд мав скріпити „гетьманський рух“ в Америці й Канаді? Сумніваємося, бо по його відїзді, сей „рух“ не тільки що не „скріпився“, але ослаб а в Нью-Йорку розбилася навіть сотня гетьманців-державників.

Чого ж приїздив п. Д. Скоропадський? — Се питання турбує найбільше самих „гетьманців“, бо досі справді ніхто не розшифрував сеї „таємниці“. Його баламутні заяви, інтерв'ю з американською льокальною пресою, його намагання говорити навіть між українцями англійською мовою (що викликувало великий несмак тутешньої молоді), вкінці офіційні візити у Форда, „Ротари Клуб“(1), та голови Колумбійського Університету д-ра М. Ботлера, все се вказує, що п. Скоропадському чи пак тим, що його вислали за океан, ходило передусім про те, щоби за всяку ціну зробити його репрезентантом, речником України. Найбільше маркантним під тим оглядом являється заява Данила Скоропадсько кореспондентові *Дітрой Фрі Пресс*: „Князь Данило вірить, що Польща й Україна злучаться для створення заборолу перед Советською Росією“. Гадаємо, що тут і криється чимало всяких познак, чому між иншим, *Нова Зоря*, а за нею *Ватівіцина* так ревно пропагують всякі вісти зза океану про „успіхи“ Д. Скоропадського.

Погляньмо тепер, як „вітали поодинокі громади представника Велико-Українського Легалізму“.

Д. Скоропадський, зараз по приїзді в Америку, завітав до Шікага, де мав бути центр „гетьманців“. Там сидить полк. Шаповал та видає *Наш Стяг*. „Гетьманич“ побував на кількох пікніках-фестивалах та на посвяченні літака. На одному святі, яке влаштувала греко-католицька парохія, мало що не дійшло до більшого скандалу. А саме, на „Українському Дні“ в „Савт Сайд“ (дільниця Шікага), з'явився несподівано і без запрошення Д. Скоропадський в товаристві еп. Богачевського. Комітет свята, в який входило 6-ох членів націоналістичної Організації Державного Відродження України (46-ий Відділ) — на місці зрезигнував на знак протесту... Щойно на просьби пароха о. Олексева, комітет вернувся до праці, під умовою, коли „непрощені гості опустять місце свята“... Що очевидно й сталося.

Після одного бенкету, „гетьманич“ мав ще й „тайні наради“ в салі католицької церкви в Шікаго. „Гетьманич“ говорив багато, однак тайни своєї місії таки не розкрив.

На питання одного з присутних, як ставитися до націоналістів, Д. Скоропадський заявив, що „з ними треба єднатися“. В Америці — радив далше — „не треба з ними задира-

тися, бо се дуже вперті й послідовні люди". Отже кокетував з ідеєю, яку його прихильники в Галичині поборюють найбільш нікчемними способами.

В Дітройті, що є також великим центром української еміграції, відбувся бенкет в честь Д. Скоропадського, де головною особою, крім самого „гетьманича“ був відомий о. Сембратович, знаний зі своїх зносин з масонами. Тут Д. Скоропадський неfortunно замість по українськи, говорив до публики по англійськи, чим вніс велике негодування. Тут рівнож „ясновельможний гетьманич“ зробив своє, згадуване вже інтерв'ю з представником льокальної *Дітройт Фрі Пресс*, де вказав Україн „новий шлях“ до визволення.

Про побут в Клівленді, писала *Клівленд Пресс*: „При замкнених дверях та спущених віконних столах, 400 українців в Українському Народному Домі вітало Данила Скоропадського з Берліна, Німеччина“...

Після відомостей Української Пресової Служби в Нью-Йорку (УПС), на бенкеті не було більш 150 учасників і бенкет справді відбувся при замкнених дверях.

На бенкеті в Філядельфії було біля 50 осіб, і колиб не католицька українська газета *Америка*, ніхто про Д. Скоропадського й не знавби. З інтелігенції були на бенкеті д-р Л. Цегельський та о. Крупа, який і провадив бенкетом. Бенкет не вдався, бо треба було доплатити понад 100 доларів дефіциту.

Нью-Йорк начислює понад 60.000 українців. Се найбільший центр нашої еміграції. Тут містяться майже всі центральні наші установи, як „Організація Державного Відродження України“ (ОДВУ), „Об'єднання Українських Організацій в Америці“, „Український Народний Союз“ і пр. Тут Д. Скоропадський мав один, як американці кажуть „шов“ (публичне видовище). В готелі „Емпайр“ відбувся бенкет з кінцем жовтня м.р., на якому було коло двіста людей. У своїй промові Д. Скоропадський заявив, що „не приїхав тільки до гетьманців, але до всіх українських громад, та що помилково є думати, що він приїхав поборювати націоналістичний рух“. Отже знову „зиркання“ в бік людей, яких гетьманці в підлий спосіб поборюють.

Кілька днів опісля, мав Д. Скоропадський вечеру в готелі „Рузвелт“ в Нью-Йорку в товаристві сімох осіб (двох священиків, один доктор, інженер, одна панна та ще дехто). На питання, про відношення Польщі до наших визвольних змагань, Д. Скоропадський сказав: „Не знаю. Не знаю рівнож, які є погляди в Німеччині на справу“... В справі книжки Гітлера *Майн Камф*, запитаний Д. Скоропадський відповів те саме: „Тої книжки я не читав“... Засоромлені гості мусіли, очевидно, змінити тему розмов. Взагалі, на всякі запити, Д. Скоропадський не давав ясної відповіді, робив вражіння наївного „принца“.

Коли ходить про Нью-Йорк, то варто зазначити, що Д. Скоропадський пробував наближатися до націоналістів. Натякав, що хотівби відвідати Центральну Управу ОДВУ та її орган *Націоналіст*. Одначе, ніхто не виявляв спеціальної охоти, тому він не стрічався з націоналістами. Був за те в Українському Народному Союзі та в редакції щоденника *Свобода* в Джерзі Сіті, але тут прийнято його дуже холодно, майже зігноровано. Побув він там 5—7 хвилин.

На основі справжніх фактів¹⁾, бачимо, що справа побуту Д. Скоропадського представляється в цілком іншому світлі, ніж подає *Нова Зоря*.

Питаємо: В чийому інтересі лежить розсівати неправдиві чутки про „успіхи представника велико-українського легалізму“ в Америці, серед непоінформованих читачів в краю, як се робить *Нова Зоря* і преса Д. Палієва? Гадаємо, що не лежить се в інтересі нашого доброго імені в чужих краях. Колиб ті, що так ревно розписуються про сей побут, мали змогу читати не тільки *Наш Стяг*, але також і другі органи в Америці та Канаді, тодіб вони знали, чи „маси українського робітництва чи фармерства“ справді віддані „ідеї Велико-Української Монархії“. Сі маси в Канаді, де тепер перебуває Д. Скоропадський; зорганізовано протестують на вічах, виносять резолюції, і пр. та заявляють, що ціла афера представлювання Д. Скоропадського, як „кронпрінца“ України — є звичайним блефом, якого допускають різні спекулянти.

Наше громадянство в Америці чи Канаді вже вмів розрізнити патріотів від спекулянтів.

Від наших прихильників і читачів з Америки — яким на сім місці дякуємо — дістали ми більшу кількість листів і пресових витинок про подорож п. інж. Д. Скоропадського. Всі вони стверджують, якою безсовісною вигадкою є говорення, що проти „гетьманіча“ протестували самі більшовики. Листи перечисляють ряд політичних і культурно-просвітних наших організацій, що нічого спільного з більшевизмом не мають, а які висловили свій протест проти гетьманюфільської дурійки. З браку місця обмежуємося лише дописом п. Заморського.

РЕДАКЦІЯ

¹⁾ Всі дані з перебування Д. Скоропадського в поодиноких містах Америки, черпаємо з інформацій Української Пресової Служби (УПС) в Нью-Йорку. В. З.

Іван Шпилька

Полеміка

(веселий фейлетон)

Сперечався я з своїм приятелем журналістом Ваньком вже зо дві години.

— Е, приятелю, то ти собі се дуже примітивно уявляєш і ще до того зробився на старість непоправним песимістом. Се тільки теорія, що не видержує критики життя. Практика говорить зовсім що инше. Власне маємо навіть багато людей з т. зв. всестороннім знанням. А щоб наші журналісти не мали поняття про основні речі з якоїнебудь ділянки, се абсурд. Про якийсь примітивізм поглядів чи світогляду, чи нема й мови...

Я перервав плінну орацію приятеля.

— А я тверджу, що добрих журналістів у нас немає. Піддержую свої попередні закиди. Та пощо слів? Колись тебе переконаю.

— Як тобі се вдасться, то бавимося що аж га!... Фундуку кіно, каварню, цукорню...

Я розпрощався і вийшов.

*

Моя стаття, що наробила стільки шуму і викликала таку горячу полеміку, виглядала в скороченні так:

Рік 1492 є вирішальною датою в історії Іспанії, бо вона визволившись тоді зпід татарсько-турецького ярма, змагає до імперіялізму. Незабаром в своїх підбоях доходить аж до Східних Індій, де загрожує інтересам російської імперії.

От і теперішня Іспанія, якщо вирішить свої криваві змагання в свою користь, получившись тісним союзом співпраці з Італією, становитиме важну перешкоду для розкладових впливів Большеві в Африці.

Якщоб події уложилися в сей спосіб, то їх спасенний вплив на долю України безсумнівний.

От з заграничної преси довідуємося про сенсаційну новину, яку промовчала, польська і жидівська преса:

„Генерал Ф. Франко віднайшов родинний зв'язок з нашим великим письменником Іваном Франком і заповів, що по скінченні війни, візьметься до розшуків своєї генеалогії й у зв'язку з тим приїде на довший побут до Галичини.“

Нема сумніву, що ген. Франко дійде до того, що в ньому, як і в його славному своякові, пливе горяча кров русичів-завойовників. Про роллю ген. Франка в будучині української нації годі ще щонебудь писати. Світова преса робить з того на свій лад різні висновки й здогади.

Зараз на другий день відповів мені в дуже гострому тоні *Мугирський Голос*:

Іспанія визволилась в 1492 р. зпід турецько-татарського ярма не на те, щоб завойовувати світ, але щоб поліпшити долю рідного робучого народу в себе і в інших державах.

В Східних Індіях революційна Іспанія ніколи не загрозувала інтересам братньої російської демократії, а навпаки: на тому пункті жила з нею в прикладній згоді.

Еспанія з Італією ніколи не помиряться, бо демократичний її уряд буде все проти розбишацького фашизму, який по перемозі законного республіканського уряду над бунтівниками, скрутить остаточно собі карк.

А щодо коншахтів наших доморослих фашаків і фальш-націоналістів з кривавим душегубом, кишенковим злодієм і знаним педерастом Франком, відносно нашого великого соціально-радикала, широго демократа і прихильника *Муєирського Голосу* і *Каналерів* Івана Франка ми рішуче протестуємо і застерігаємося проти збесчещування в сей спосіб пам'яті Великого Каменяра.

А панові І. Шпильці хіба відомо, що більша частина заграничної преси (очевидно не фашистської!) давно остерігає українців перед підлабузнюванням отсього еспанського харциза і, здається, байстрюка, до геніяльного сина галицько-українського пролетаріату і п'ятує оту „спокровеність“, як нікчемний політичний маневр самозванчого „вождя“, що тратаючи скрізь ґрунт під ногами, прагне знайти його в Галичині. Гей, руські муді-демократи! Хай тільки приїде він до нас, то відхочеться йому родини!

Буки в руки і всі на спільний фронт ідейної оборони І. Франка перед еспанськими фашаками!!

Сю статтю з малими змінами передрукували інші ліві часописи.

На те відгукнувся мій приятель Ванько, полемізуючи з лівими противниками. Він цілковито погоджувався з моєю статтею, тільки розвинув ширше тему: „І. Франко — Ф. Франко“.

Чужа преса рівнож відгукнулася, намагаючись звести квестію „І. Франко — Ф. Франко“ до справи без значіння й ваги. Але поміж рядками можна було вичитати тиху заздрість за такого кривняка. Українське Нормалізаційне Товариство скликало в сій справі надзвичайне засідання.

Дедалі почав я діставати аноніми: одні з погрозами, другі з ґратуляціями.

Я став за місяць славним чоловіком, але... не міг показатись на вулицю, бо зараз причіпався до мене хтось:

— Знаєте, ваша стаття...

І тут наступало або повторювання написаного або полеміка.

А коли раз ледви втік перед палицями якихось підозрілих типів, мав того всего уже досить...

*

У найближчому числі часопису *Виясняємо* появилося спростування:

Тому що полеміка сприводу мого веселого фейлетону в 57 числі *На Грані* пішла невідповідними стежками, вважаю за відповідне спростувати, що:

— Еспанія в 1492 р. дійсно визволилась зіпід ярма, але — арабського.

— Ніколи в своїх підбоях не дійшла до Східних Індій і не могла загрожувати неіснуючій там ще тоді російській імперії.

— Чи співпраця Еспанії з Італією спараліжує впливи большевиків серед муринів — смію сумніватись.

— Ген. Франко не відкрив наразі ніякого посвоячення з нашим письменником того самого прізвища, а загранична преса нічого про подібні нісенітниці ніколи не писала; що був се тільки мій фейлетоністичний засіб, як і інші неправдоподібні речі.

Іван Шпилька

На другий день вся преса писала про мене більш-менш те саме:

Компромітація знаного журналіста! П. Іван Шпилька у своїй статті під наг. „Еспанія, Франко і Україна“, у 57 ч. *На Грани* понаписував таких нісенітниць, що прямо не хочеться вірити, що се писав... (тут заходили різні варіанти).

Наш часопис вже давніше звернув увагу на ті нісенітничі, але п. Іван Шпилька щойно вчора подав у сій справі вияснення („правду кажучи притиснений нами до муру“ — писав *Муєирський Голос*) намагаючись звести свою статтю до веселого фейлетону...

Дуже сумний приклад на те, що деякі наші журналісти не мають навіть примітивного всестороннього знання, ані не є обізнані з своїм журналістичним званням...

Тільки мій приятель Ванько мовчав.

Та за кілька днів запросив мене до кіна, театру, каварні і цукорні...

— Н.

Досвід еспанських подій в оцінці французьких фахівців

В одному з останніх чисел двотижневика *Revue Universelle*, фундатором якого був у 1921 році недавно вмерлий знаний историк Жак Бенвіль, знаходимо статтю генерала Ля Дюваля. Стаття трактує про значіння досвіду громадянської війни в Еспанії. Деякі місця сеї статті є остільки цікаві, що варто їх зреферувати.

Дюваль уважає, що теперішню війну в Еспанії ніяк не можна уважати образом майбутньої війни. Дві війни ніколи не бувають подібні до себе, а тим більше не подібні війни громадянські до міждержавних. Щодо тих перших, то Дюваль спростовує поширений погляд, про безвиглядність повстань супроти озброєння модерної армії. Повстання тепер стали легші, як давніше. Поперше тепер молоді вояки, що служать з мусу, є більше наражені на революційну пропаганду, аніж колишні вояки з ремесла. Сучасна зброя потребує простору, щоби бути чинною. Вона не надається до боротьби з близької віддалі. Уявім собі на якийсь мадридській вулиці кольону гармат, танків, скорострілів — ся кольона легко може стати жертвою кількох десятків бомб, кинених з вікна та кількох пляшок горючої нафти. Військо, регулярне чи повстанче загине, коли дасть замкнути себе в якійсь міській дільниці. Се дуже добре зрозумів голова французького уряду Тієр, коли в 1871 році вивів військо з Парижу, де були комуністи, а скупчив його в недалекому Версалі, звідки поновним нападом дуже легко здобув комуністичний Париж — без великих втрат по стороні національної армії. Але сього не зрозуміли в липні 1936 р. деякі еспанські генерали, які не вивели одразу своїх полків поза міста. Вояки не могли нікуди вийти з своїх

касарень, бо юрби озброєних комуністів тримали в своїх руках довколишні будинки та ділянки.

Повстання вибухло в п'ятницю 17 липня 1936 р. в Марокко. Генерал Франко тогож дня опанував становищем в цілому Марокко. Натомість залоги еспанських міст лишилися того дня нечинними. Се було великою помилкою повстанців — бо по 17 липні вже був втрачений незвичайно важний момент заскочення, несподіванки, тим більше, що сили армії й без того були слабші. В еспанських містах повстання почалося лише в неділю 19 липня і треба визнати, що в багатьох місцях ним зле керували. Візьмім наприклад Мадрид та Барцельону.

У Барцельоні в неділю 19-го, на світанку, один полк вийшов з касарень і здобув по кількох сутичках головний майдан. Другі полки залишилися у своїх касарнях, де були замкнені по невдалій і спізненій спробі вирватися. Полк, що опинився самотній на майдані, оточений звідусіль, заховався на центральній телефонічній стадії. Бій тривав три дні. Нарешті регулярне військо було переможене і розчавлене тягаром народної маси. Президент Компаніс, пам'ятаючи власну невдачу спробу збройного повстання в грудні 1934, коли наріз вчас не дістав зброї, сим разом озброїв його у першійже хвилині.

У Мадриді було ще гірше. Ніюдин полк не здолав опустити касарні. Всі були замкнені в них.

У статті про еспанську війну генерала Х..., у лютневім зошиті паризького місячника *La Politique*, знаходимо вартісні зауваги про вирішну ролю моря у воєнних діях.

На початку конфлікту еспанський уряд розпоряджав більшою частиною еспанської ескадри, що стояла в Картагені. Сих морських сил було цілком досить, щоби здусити повстання націоналістів в самім зародку, перервавши сполучення Марокка з Еспанією. Але червоні еспанці винищили своїх морських старшин і через се ескадра була унерухоплена. Інший уряд на місці червоного мадридського, який бувби здібний охоронити вождів своєї фльоти і зберігти дисципліну, бувби залишився паном становища.

Але по кількох місяцях перевага на морі була вже по стороні націоналістів. Націоналісти урухомили кораблі, що були на стоянці у Ферролі та Кадиксі і, замкнувши пристані кантабрійського берега на півночі Еспанії, появилися і в Середземнім Морі. Вони зробили своєю базою острів Майорку, звідки легко контролювали морські шляхи сполучення між Францією й СССР та Еспанією. З Майорки вони дуже часто зупиняли чи топили кораблі з зброєю та амуніцією для червоних. Таким чином націоналісти позбавили противну сторону значної частини їх воєнних засобів.

Якщо націоналісти переможуть, пише генерал Х... — що є більш як певне, — то станеться се в значній мірі завдяки їх перевазі на морі.

* * *

Золоті думки

Юрій Косач: *Чарівна Україна* Львів 1937 Бібліотека Дзвонів ч. 22 стор. 142.

...Зрада, на кожному кроці зрада... вона криється навіть у лукавому погляді золотокучeryвої дівчоры, що грається в пильчоры на сільській вулиці. ...саме тут кипучий казан ірреденти, бунту, зрады й помсты? (стор. 1)

...Мы збагнулы нарешті духа цієї країны. що була споконвіку дорогою орд, військовим табором і купиною руїны. Тут таким чыном прызначено жыты людям, що завжди невдоволены, завжди невгомонні, завжди бунтівлыві. (2)

...Така історична дынаміка цієї країны. (3)

...Це туга за волею, за бунтом. Ці ноткы — це краплі кровы, що осілы на бунтарськым ножі. Ця мельодія сама — ніж, що може зарізаты. О, я збагнув душу цієї країны поготіві! (7)

...За мною вырынали з ночі мабуть із тією самою погірдылістю й презырством облыччя бульдогів, гончаків і хортів — моїх вояків. Одыначе це було прыємне чуты за собою їх віддыхы й стрыманий сміх, схожый на гарчання. Це була сыла, це була зграя псів, яку я трывав на мотузі наказу. (9)

...Воны співалы про відвільну сылу й невывчерпальну сыагу чоловіка, про ненасытність і сырагу жаглывой дружыны, про розкоші, якых зазнають їх тіла, пыняючи палом кохання. Воны співалы про ложе коханців... про лілейні груды її, де мов на узгіррі брунчатэ трояндыві пупянкы, про бедра її молочні(?), прыжні мов береза зігнена до долу. Воны співалы про плодытність дружын тутешніх, що родять дочок чорнооких і струнких мов лані, які вже на дванадцятій весні пыагнуть кохання! (13)

...В її очах прынышкля ціла прірва гріху, душна тьмяна північ жагы... Зрада на кожному кроці зрада... Я впывався очыма в її розхылені уста, в її грішні зінныці... Бабы... добулы із за пазухы важкі білі бордюгы грудей та годувалы нымы немовляты. (18)

...Там прытаїлась пыстрасть непоборна і розхвыльована... чыйсь уста впылысь пывками в мої. (20)

...Ночі цієї країны, що як чаша із дывным трійлывым пытвом паруе до місяця, цього зеленкавого гада, що впывзае кріль шпыры в стінах, вхыдний, облеслывы. Я знав, що це все зрада, все брехня... Я чув як кожний скравок її тіла запалюється під моїм дотыком, як пыахнуть її вії під моїмы цілуныками, як мы вдых — одын вогнысты. струм, одне джерело, що горыть, клекоче. (21)

...У нас не жартують — роздеруть, або жывцем як тхора в землю. (25)

...Я ще не збагнув духа цієї країны. Хыжый, страшний у своїй упевненості й простьоті, хывався він за лаштунками ідылії, що її інсьценізовано цієї ночі. (26)

...Гей у полі вітер віє
а жито половіє —
а козак дівчину та вірненько любить,
а займає не посміє...

...Я розумів, що під таку пісню вмирають. Вмирають не шкодують його.

...Сидить голуб на дубочку
а голубка на вишні
ой скажи, скажи ти серце дівчино,
а що маєш на думці...

...Я був ніщо супроти тієї жорстокої(?) пісні, (34)

...щоб тільки відбігти найшвидше від тієї немилосердної пісні. (35)

...Абат був зовсім іншої думки... Треба, щоб Франція відтерпіла, треба її покарати, треба, щоб плила кров, щоб нарід пройшов через терор гільотини й війни. Тому кат це може найбільша постать сучасности, бо він — знаряддя Бога... якже можна насилувати природний порядок речей, віддаючи владу над ви зголоною людиною людям минулого, нашим батькам, що нічого не забули і нічого не навчилися? (39)

...вдача сходу не є діяльна вона більше споглядаальна. Не перечу, що до акції дійде й у словянстві, але на це треба часу, треба великої праці умів, щоб розворушити одвічну словянську сонність. (47)

...батьки Савича це були люди вельми сентиментальні, сливе кволі, обдаровані своєрідним українським гедонізмом і епікуреїзмом посполу з якоюсь ближче неокресленою, невідомою тугою... (49)

...Жінка — як Савич був переконаний — ніколи, навіть найбільш освічена, навіть у досвідченому віці, навіть цілковито і бездоганно raffiné, не може і не вміє думати й говорити логічно. (152)

...Ви холодна, прикра, мертва людина! Ви просто нелюді! Колиб я була вашим компатріотом, я застрілилаб вас як останнього злочинця. (56)

...Змія їдко посміхнулася і засичала. (83)

...Змія прокинулася з роздратованим сичанням. (84)

...працюєте для імперії, що позбавила волі вашу батьківщину?... Амбасадор оторопів, але за мить посміхнувся. Бетговен іноді бував жорстокий і говорив те, чого не слід було говорити. (91)

...так солодко зорі шамшіли, зорі — очі коханок любашних...

І вітер реготався розбуяний, юрний псявіра. (111)

...Хитрий був, фальшивий і зрадливий, як зміюк. Міг зарізати брата, міг старцеві забрати торбу з хлібом, а вірші писав без надуми, плавко і дбайливо... де пила й гуділа мужа, чернь, черва людська. (996)

...провесна стояла дзвінка, ярна. Турчановський приголубив ніч, стьобанув коня й до місяця засміялось його тверде хамське лице. (117)

...у його хитренькій, зжидоватілій душенці... Народ тем-

ний, народ убогий. Забуває. Голова не міцна — не тримається. Все забуває. А пани правди не слухають. Панами тільки гульки. (118)

...Багатьом жінкам пошкодив я на здоров'ї, а одній бабусі зломив вязи так, що третього дня Богу духа віддала. (122)

...Містр був химерний, неспокійний, хиткий тому і вірші його могли видатись невдалим, безглуздим маячінням юридичного нічвиди. (123)

...Любив смачно попоїсти, добре поспати в пуховиках, висвистуючи носом боеві сигнали суремні, любив добре вино словацьке й угорське, мед старолитовський і пиво чеське. (124)

...Бо тяжко було почути од нього вірша, отже не знали, як слід його, а кого не знають — бояться. (129)

...Але я щастя не знаю — що таке щастя, що мені по щастю? Я могутній хочу бути, от що — це моє щастя. Тому скрізь блуджу, в нірці не висиджу — сходив землю, може за море ще піду. Все для того, щоб найти могутність. (133)

...Могутність криється в тузі великій, у неситості духа вічній... Мучить нас туга, як буря бється в душі, крушить, ламає все, хвилює розум, бентежить розум і жене, все жене людину. За чим жене — хто знає.

— за химерою якоюсь, містре. (134)

Юрій Косач: *Чад* Львів 1937 Бібліотека *Діла* ч. 20 стор. 162

...спинявся поглядом нахабно, прижмуривши очі, на жінках, що щезали в імлі. Нагадували йому метеликів із намокшими, кармазиновими крилами. В цьому місті може займало його тільки одне — жінка. (ст. 8)

...Знаєш ти, хто він для мене...?...

— Знаю. Гад. (13)

...Силкувався обмотуваний нею зірвать її й кинуть геть як цупкий відливий тулуб якогось довжезного гада. (15)

...Станув на порозі перед неводом мокви. (19)

...Тут не було романтизму істерик ані тупости різника. (25)

...Хтось кинув колись за ним „каналія“; — він знизав раменами. Каналія — слово крихке, багатозначне, як усі слова. (28).

...Видно було цілу вулицю — вогнистого, дикого полоза, що пружився в обіймах темряви, вигинав своє пристрасне й слизьке тіло. (31)

...Травляри, джонки, галівники рахманно спали на якорях. (40)

...Існувала загальна схема, на якій всі порушувались як урухомлені. Крапка і з них Сокіл — наймудріша Крапка. (42)

...Ім зовсім не була потрібна справа, але що можна було вдіяти, коли справа (як і у всіх) жила в них... Але життя завжди брав нахабністю, ніколи не гамував її. (44)

...щоб цього покруча зробити рахманним..

...Брей — був ракло. Його Сокіл підбрав теж у одному

з рейдів бездомного і розбещеного, шкідливого та кусливого, як зміюку...

...Від нього починалося життя — від його строгої по-статі на коні, що з'являлась колись на тлі заграви у фабричній посылку, під Царицином, під Перекопом, під Львовом, край мосту, що вибухав, у шаленій атаці. (48)

...Коли стояла осіння ніч — хотілось плакати: шуміли сосни, ридала мряковина над багнами, розбігались шляхи і брила тиха чорна ніч. Там засіла в свідомості раз назавжди нудьга. (52, не Хвильовий)

...У партії був просто цинізм. Люди нахабно пнялись у гору, щоб давити інших, ліквідували один другого, навіть самих себе ліквідували з баранячим, тупим цинізмом. І Апостол сам спостерігав у себе цинізм, з яким крив свої думки. Тут уже не було ні крихти божественного. Тут була земна черва, що борсалась. (55)

...гнили по закамарках нічлігарень, валялись по сопущих норах, жebraли допомоги для безробітних, тинялись заулками і мріяли. (63)

...Бунтуєшся, а дати тобі нажертись, то вже ти по бунті. (72)

...Очка маленькі, злющі, як у гадини. (76)

...Якби сила була, взявби гада, — розтоптавби, як слимака, але не здужаю...

...Побачив мене, так очі — змія, засичали. (77)

...Так з надри, з сепольської ночі, з прірви спорхнула голубко мрія. (80)

...От за що пролетаря люблю. В пролетаря тверда душа, важка кров. (82)

...Хто я? Людина, що змагається. Без коріння, нагий і худий чоловік на попелищі. Молодість пропала. Звихнене існування. (86)

...Моя теорія — моральне те, що мені потрібне. (90)

...Мав до нього таку погорду, як до плаза...

...посміхнувся, наче — гірчаною хмаринкою.

— Слухав. Всі рвуть життя зубами. Як звірі рвуть. (94)

...Без імені ми — підла рабська раса, так нас знають. От де наруга. (96)

...Ви сичі... вам про віру байдуже. (97)

...Людини не шкода — заскрипів Дубецький, людина як той черв...

...Ти — гад, ви всі — гаддя! Яб вас краяв живими, бо ви не люди. (98)

...для нього вони існують, як фігурки на шахівниці акції...

...цей чи другий конає з голоду та сухіт, той живе на утриманні кількох жінок, цей займається вломами. (103)

...Цей пробував шукати якихсь ідеологічних ліній — Бортич (комбриг) не терпів сього. Всяка духова контемпліяція вела, за його поглядом, до атрофування почуття реального, тимсамим позбавляла активності. (104)

...ці всі люди тужили за грунтом. (105)

...Він повів їх раз — тоді в орді, він повів їх у друге — тоді у „справі“. Його зрада було щось неймовірне. (117)

...Автім, що було містові, каменям, їхній кількасотлітній нудзі до цієї кімнати, до її чаду, до її млявого світла? (118)

...За що він мав тих людей усіх? — За падло, мов гад!..

...Раклова харя гнівна і вражена болем, що розривав усе єство мов лещетами. (119)

...Можливо, бо для людини, що живе, нема ні підлости, ні зради — є могутність...

...правдива людина се та, що зриває кордони — оте все, що бачите, до чого звикаєте, що відчуваєте. Ви переходите кордони і вже нічого нема. (120)

...Се була раклівська очайдушність, босяцька нахабність. (122)

...Чи не бачите жаху в його очах, він має жах перед смертю. Його треба визволити з тої змори якнайшвидше. (123)

Він насолоджувався собою, своєю зрадою, він був гордий зі своєї зради. Це було нестерпно.

...заговоривши про людину й віру, треба було зріктися терору. (124)

...на захід, на захід! Роздатись континентом, як жаска луна, запалити вогневим віддихом ніч, стоптати килими лугів, знести білий камінь міст, храмів, палат.

Мідянолоба, кургуза навала йшла з надри Азії. Не вірила ні в Бога, ні в цивілізацію, ні в людину. Вірила тільки в свою кров, що жене її до перемоги, може на загибель, але на якуж чудесну загибель! (125)

...Ніч криє пристрасть, гріх і сміливість — ніч тільки на те існує, щоб гасити вогонь дня. (128)

...У всіх чад, — озвався Кучмай — всі люди чадні...

...А ти в Бога віриш?

— Бог за нас терпів, за нашу ворохолюбню й метушню — ухилився від відповіді Кучмай — я на церкву даю також. Але мені визволення ніхто не дасть. (129)

...Ті люди нетутешні — відірвані от як камінці від скелі. Покотились і в урвище. Який слід по них? А то вітер заніс їх, як листки — вже їм до свого не повернутись. До свого ґрунту...

...Ті люди недалеко від ґрунту. Цей їх сомнабулізм втілений в ідеї терору то було щось романтичне, недоторкальне, льотне, але це була мана, це не було життя. (130)

...Для мене добра нема, я сам злий. Всі ми злі. Вам як хто пхенькає у пазуху, то вже добрий. Це кволість людська, це собаче скіглиння. (132)

...А ті здійсмаються з чорнозему — несамовита сила. Ті, що в третім поколінні ще були рабами. Ті самородки, самоуки ті самотужники на зміну „нам“ ідуть. (133)

...Як ви думаєте про що там іде? — політики чи злодії. (134)

...Для мене без різниці. Політики дуже близькі до злодіїв.

...Нагорі кілька шефів — товариство взаємної адорації та асекурації. Надолині — дурні й герої. Шефи сидять на сейфах з організаційними фондами, мають пашпорти з венезуельським чи болівійським громадянством і конта в кількох банках на чужі прізвища...

...Геройство це — габ, блеф, макана. Попросту метафізика, хліб не геройство — щоденність, логіка. З логіки ніколи геройства нема. (135)

...як дивляться прості люди на освічену каналію: погорджуючи нею й боячись її. (136)

...Він горів за справу. Але він горів також за людину. Що йому по його житті — його й так чекала куля. А жінка мала життя і радість... Простив їй усе... що видала його та інших... замість неї себе подав за провокатора перед своїми, перед справою. (140)

...розвалистою ходою, як ситий звір ішов. Ішов до жінки.

...розмовляли німовно (146)

...кітловина кімнати шумувала тілом ночі. (141)

...Зрада. Я силкувався знайти її суть. Ти знаєш я в гада не вірю. Гади є, але ти не з їх породи. Та зрада твоя — це зовсім щось інше — це велике визволення...

...А потім може сам вбиватиму її, бо визволення є й у вбивстві. І для мене, що вбиваю й для офіри, що смертю кінчить свою непотрібну ворохобню. (147)

...Не скаже мені ніхто, що все велике і гарне в історії створилося чимсь іншим, як зреченням свого особистого в користь загального, на вітварях міту. Я не люблю теорій, там завжди багато афектації й пустослов'я. Але я знаю тверді слова честь і обов'язок. Абеткові правди чи не так? Але це двигав. Це єдине чим зміряєте людину. (149)

...Таж людина була нашим найбільшим ворогом. (150)

...я бачу всіх людей одержимих маревом міту. (151)

...моя релігія — це терор... людство буде спасене через нещадний терор.

...Наш світ не для лагідних — коли не будеш убивати — вбють тебе. (152)

...Ми огидні, сопушливі, нікчемні, але необхідні...

Всяка кров — і права й лиха, героїв і зрадників, всяка кров землю годує. (154)

...То була тут, безіменна смерть заулку. І добре, що мряка її закрила. (156)

Микола Андрусяк

На галицькому загумінку

У передовиці *Діла* з 16 квітня (ч. 83) бідкається *ІК*, що «на нашому українському суспільно-політичному ґрунті нема тепер ані настрою ентузіазму ані ніякого пляну якої-небудь реальної роботи. Працюють установи й організації, але бе їх політична розпорошеність, політична інерція та суспільно-політичний маразм. Нема осереднього кермуючого та консолідуючого чинника, такого, що ініціювавби акцію, яка всилі булаб викресати ентузіазм громадянства, нема теж спроб творити ентузіазм, потрібний для переведення конкретних діл».

Зновуж те саме *Діло* (ч. 63), видвигає потребу «громадського підходу в усіх поважних темах, що їх порушує українська преса» (23 ІІІ).

Дивне є се розуміння «громадського підходу в усіх поважних темах, порушуваних українською пресою». Бо, коли стрічаємо в сій пресі слушні жалі з приводу наклепів на українське громадянство більшости сусідської преси, то дивуємося, що саме і в *Новій Зорі* (ч. 21) і в *Ділі* (ч. 63) находимо безпідставні наклепи та немилих собі політичних противників-українців, яких обвинувачується за те, що зробили інші. Сі наклепи аналогічні до натяку в передовиці *Діла* з д. 25 ІІ (ч. 41) про те, як явився в редакції *Діла* «один добродій зі статтею, в якій виказує звязок москвофільства з комунізмом та податливість москвофільських сіл на комуністичну пропаганду». І ніби то редакція *Діла* йому статтю з місця відкинула, «заявляючи, що наш спір з москвофілами, се наша внутрішня справа, але се сини одного й того самого народу, які нині є в сьому, завтра в иншому політичному таборі, та проти яких ми не можемо в найменшій мірі виступати в характері донощиків».

При сьому згадаємо, що ми вже раз вказували¹⁾ на одну прикру сторінку в історії нашої преси, а саме на те, що львівська українська преса в першій половині серпня 1914 р. не освідомила народу в тому напрямі, аби він ставився критично до тодішнього цькування і посуджувань у москвофільстві навіть людей, що стояли осторонь від нього. Навпаки, аж прикро вражає читати в ній у перших днях світової війни про арештування й конвої австрійських «зрадників» в околицях, де може навіть не було москвофілів. А що за курйоз на загумінку наших галицьких політиків є той факт що редактор *Діла* з серпня 1914 р., в тому часі страш-

¹⁾ Галицьке москвофільство і Талергоф — *Діло* 4 VIII 1933 ч. 202.

ний москвофоб Василь Панейко, сьогодні перебіг усіх галицьких москвофілів й опинився в російському емігрантському таборі об'єднаних!

Автор цих рядків 12-літнім хлопцем переживав тільки ту прикру подію, що на донос своїх таки землячків австрійська жандармерія арештувала його бл. п. діда й бабу по матері, мало що і його батька. Тимто огортає його відразу до всіх донощиків на своїх людей перед чужими властями. Чиж п. Осип Назарук, що відсидів якийсь час у талергофській тюрмі, без сумніву, тільки внаслідок чийогось безпідставного доносу, не відчуває потреби скінчити з всякого роду наклепами?

Від ряду літ на недоречности в писанні п. Назарука звертає увагу д-р Д. Донцов і через те стягнув на себе гнів «католицького» журналіста. В своїй люті попадає О. Назарук в божевілья, коли пише про вплив українського націоналізму на непримиренність ворожо настроєних до нас сусідів («Психоза між поляками», *Нова Зоря*, ч. 25, з д. 3 IV) та передруковує повну безпримірної пустомельщини статтю п. М. Іванейка з *Українських Вістей* (ч. 61). Та вже вершком непристойної газетної лайки п. Назарука є його передовиця в *Новій Зорі* з 17 квітня (ч. 29), звернена проти редактора *Голосу* Богдана Кравцева.

П. Назарук, коли мав вік ред. Кравцева, уважав себе за «заслуженого» громадянина й тому ходив тільки «слідами Українських Січових Стрільців», а не в їхніх рядах; коли вживаємо стрілецької назви, то він був нічим іншим, як тільки військовим «маркирантом». А дотогочасна його «заслуження» на громадського діяча була така, що він сам її відпекується тепер. Якби порівняти діяння п. Назарука в молодих його роках з діяльністю ред. Кравцева, то без сумніву діяльність першого не можна записати в книгу білянів нашого національного життя; а треба додати, що п. Назарук поза коротким побутом у Талергофі не зазнав в своєму житті ніякої злиденщини...

Переглядаючи нераз писанину п. Назарука, приходимо до переконання, що ся людина, будь що будь з фаховою освітою, не має в собі почуття відповідальності за будучність нації, коли недорічним пустомельством заповняє сторінки *Нової Зорі*. Не йому теж рішати, хто має засідати в Комітеті Пропаганди при Діловому Комітеті «Свята Християнської України», не йому оцінювати *Голос* під оглядом релігійно-церковним і національним.

Галицькі збанкротовані політикани переживають тепер кризу, що є наслідком їхньої власної безвідповідальної політики. Вину за свою політику хочуть звернути на кого іншого, бо далі хочуть бути у «проводі» громадянства. Алеж вони водночас і лютуються і цькують

на «Просвіту», на студентство, на немилу собі українську пресу.

Галичина потребує чогось поважнішого, не порожніх фраз жонглерів, що змагають не так до «консолідації», як... до посольських, чи сенаторських крісел.

Дм. Донцов

Між молотом а ковалом

В останні дні наш журнал став предметом неперестанючих, некультурних, чисто хуліганських (іншого виразу годі знайти) нападів частини галицької преси.

Наша діагноза показалася правильною. В IV книзі *Вістник* писав: «але коли зявиться група людей, яка скаже — нема нашої згоди на Манджуко! Нема нашої згоди на Барматів! Нема нашої згоди на спекулянтів та інтриганів» — мафія впадає в шал. Тоді мафія грозить, тоді сипле наклепами, тоді сипле доносами, сипле брехнею, інтригує, пліє, очернює, сичить, взагалі робить шалений «там-там».

По тій статті в *Вістнику*, де ми поставили точки над і, — й зачався сей «там-там». Ніби на знак палички схованого десь диригента.

Колись, з приводу трагічної смерті Хвильового, зацькованого Москвою і «рідними земляками», *Вістник* писав:

За те й старалися вони йому, як могли, уприємнити життя. Своім способом. Озлоблені його сатирою на «халтурників», нездібні до чесної полеміки, вони вибрали догідніше для себе поле боротьби — денунціацію. Із себе виходили, щоб представити свою лояльність супроти «центру світової революції» — Москви, і — тикали пальцями на Хвильового, як на людину, що перешкаджає «і нам, і вам». Денунціювали за те, що вічно носився з власним «Вапліте» і не хотів пристати до ніодної з літературних клік; за те, що «кипу дре» перед непризнаними геніями; що був «фашист». Негідне цькування одної людини цілою зграєю газет і груп... І всі вимагали, щоб він або «покаявся», або — щоб йому затулили рота чи ужили проти нього «організаційних заходів»; щоб забрали коли не з України, то бодай з Харкова чи з Києва. А ті доноси, сквапливо передруковувала з харківської української — московська преса, щоб нарешті — поставити його поза активним життям... Москва Москвою, але сей розділ з біографії Хвильового і ролю в нім його «любезних земляків», теж не треба забувати (*Вістник* 1933 ст. 608—09).

Mutatis mutandis, ролю, яку супроти Вапліте і Хвильового відіграли харківські комуністи, — перебрала на себе львівська «відповідальна» преса супроти *Вістника* і мене.

В одній часописі тої «відповідальної» преси сидить знаний колись комуніст, а тепер «гетьманець» і «фронтвик».

В другій — активний соц.-демократ, «симпатик» радикалів, а колись симпатик і співробітник *Нових Шляхів* — тих, що осмішували стрілецьку «романтику» і «червонока-

линську агітку»; що глузували з «короткозорих», які «пнулися до української державности» (*Нові Шляхи* 1931 X-XI).

В третій — не так давно звеличувалося все советське.

В четвертій — оборонець католицької церкви і бувший приятель тов. Йоффе реклямує — від часу до часу — Раковського, і червону армію, явно і славно проголошуючи, що російський комунізм ліпше від українського націоналізму.

Знову в емігрантських органах в країні і за границею — сидять недавні «возвращенці» які в *Ділі* захоплюються «патріотизмом» Любченків і Бондаренків.

І все те товариство, що колись — кождий в приділеній собі «ячейці» — в *Нових Шляхах*, чи в якимсь іншій *Комуністі*, — нищили *Вістник* і націоналістичну думку, роблять те саме й тепер, тільки в буржуазних органах «відповідальної» преси.

Певна річ, що вони не виконують наказів званої інструкції Димітрова! Але проти *Вістника* виступають даліше. Змінивши всі інші свої переконання, в сім одним вони лишилися непохитні. Нічим грізні суди сталінського трибуналу.

І дійсно, часом маєте враження, що ви присутні на якійсь розправі проти «Спілки визволення України» в Харкові, коли то на лаві обжалованих сиділи Єфремов і товариші, а судьями були Хвиля і Любченко; коли агенти ГПУ виступали, як кристально-чисті оборонці українського народу, а Єфремови — як зрадники й агенти «інтервентів»...

І навіть жаргон прокураторів, що виступають проти *Вістника*, дуже нагадує жаргон сталінських наймитів. Замало інтелігентні, щоб володіти зброєю річевої полеміки, і досить підлі, щоб воювати зброєю наклепів, вони не зупиняються перед ніякими інвективами.

Сі люди з «відповідальної» преси, можуть сказати, — що ви є причиною запровадження доразних судів (*Нова Зоря* ч. 25) — і їх група, лишає їх в редакції, замість пошукати їм кімнати в Кульпаркові.

Ви можете, в 1918 р. виїхати з Києва, як член, припустім паризької місії уряду, — але мафія напише, що ви — дезертували. Ви бридитеся писати — хочби спростовання — в органах «відповідальної» преси. І вона, користаючи з сього, свій наклеп повторить раз, два і три, і десять разів. Хіба се тяжко для людей з витертим сумлінням?

Ви можете, скажім, раз чи двічі сидіти і майже не здохнути в царській тюрмі, набути там хворобу, — але ось якийсь джентельмен-«державник» з мафії, спантеличений і озвірілий на цілий світ за хворобу, яку набув не в тюрмі, а в веселих домах Кракова, — кине вам в очі, що ви і в тюрмі ніколи не сиділи і за кордоном опинилися не як

політичний емігрант, а «невідомо чому»... І хором повторяє се брукова преса мафії.

Ріжні темні аноніми з невиясненим минулим сильні лише тим, що присасилися до якоїсь кліки, доводитимуть, що ви — москаль, саміж — готові були ще недавно подавати кальоші і плащ «українським» міністрам з ласки Сталіна, коли ті з'являлися у Львові...

Люди, які цілий час кпили з націоналістичної думки, як з нової хвороби Європи, нагло спускали з мотузка своїх наганячів. А ті — ревіли про «фальш-націоналістів», а про себе в гістеричних трансі писали: «Ми, лише ми — правдиві націоналісти!» Бо така прийшла «мода». Бо такий прийшов наказ. Бо ні одна жива душа інакше тих «ми» не завважила. Бо требаж ту ідею скомпромітувати!

Вони можуть кинути вам закид, що проповідуете терор, а водночас — висловлюють жаль, чому проти вас не застосовують «фізичної сили» (*Укр. Вісти*), або чому вас нарешті хтось (не вони самі, бо вони — труси) — не «стукне в лоб» (*Гром. Голос*).

З приводу звичайних, не політичних навіть, ножевих поразунків двох юнаків між собою, брукова радикальна «преса» заінсінує, що се тому, що ті юнаки «читали *Вістник*»...

І в голову інсінаторам не прийде важніше питання, чи Шекерик-Доників, А. Крушельницький, б. посли Стефанів чи Власовський — не завдячують свою «еволюцію» обставині, що як добрі «партаймани», вони читали *Гром. Голос*?

Вони можуть кинути вам закид, що хочете розплутати горожанську війну, а водночас — захвалювати червоних харцизів в Іспанії, представляючи плундровання й убийства та інші геройства тих катів, як вияв «народнього гніву», бож «народ», в таких «суспільних рухах не може виступати в рукавичках» (*Гром. Голос* 1936 ч. 14). Бо забріханість «відповідальної» преси не знає меж!

Вони можуть поцікавитися — чому ви, напр., не були у війську. Можливо, що се була похибка. Але напевно менша від забріханости «відповідальної» преси, яка ніколи подібного закиду не зробить ні одному «з своїх», і ніколи не запитається, чому у війську не були нпр. В. Левинський, С. Прокопович, О. Шульгин, А. Лівницький, Шаповал, чи Винниченко...

То знову доводять своїм зтуманим від лектури «відповідальної» преси читачам, — що ви ніякий революціонер, а просто собі «філ», а водночас запитаються: чому такому революціонерові, як ви, досі волос з голови не впав. Так їх кортить, щоб їх противники, що стоять поза всякою організацією, що пишуть в легальній і підцензурній пресі, конче дісталися під ключ!

І водночас забувають, що їм самим можна булоб поставити подібні мудрі питання:

Чому, напр., не спав волос з голови А. Крушельницькому (ні В. Левинському), і іншим, що літами ширили через *Нові Шляхи* — революційну комуністичну ідеологію в Галичині?

Чому волос з голови не спав редакторам *Діла*, які літами — не так давно ще — ширили в своїм органі російсько-большевицьку мудрість?

Чому волос з голови не спав тим галицьким кооператорам (Павликовський, Луцький, Шепарович), які, в 1929, вернувши з ССРСР, захвалювали в особній депеші з Шепетівки советське будівництво і запевняли, кого треба, що винесені з сталінської деспотії «свої спостереження і вражіння передадуть широким масам наших кооператорів»?

Чому волос з голови не спав О. Назарукові, що — явно і славно — був закордоном висланцем Петрушевича?

Чому волос з голови не спав пп. Матчакам, які належали до ініціативної групи *Заграда*?

Чому, нарешті, волос з голови не спав п. І. Кедрину, який — як се чорним по жовтому видруковано в *Розбудові нації* (1929 ч. 12 за грудень), — приймав в 1928 і 1929 рр. участь в тім журналі, як тепер в журналі *Biuletyn Polsko-Ukraiński*?

Досить зіставити всі отсі «чому», щоб усвідомити собі цілу забріханість нашої «відповідальної» преси.

Хто знає наших противників, той здає собі звіт з того, що криється за всіма тими закидами, за тими несмачними, особистими нападами. *Діло* (З IV), в статті І. К. стверджувало, що величезна більшість галицької людности, в теперішній час, «мусить підлягати впливам двох крайних ідеологічних течій: націоналістичної та комуністичної».

Те саме мусять визнати і «фронтівські» і клерикальні часописи. Мусять визнати і наші послы, «вибрані» вдячним населенням на останніх виборах: щоби на вічах здобути собі послух, мусять вони заперечувати себе і свою «програму», мусять підшиватися під чужу, зненавиджену і денунційовану ідеологію...

Те саме мусять визнати і наші Кабалери, «руські хлопипи-радикали». З скреготом зубів (як *Вістник* вже писав) жаліються вони своїм приятелям в Америці, що люди «чи-чають і вірять свято в те, що написане в *Вістнику*», що в краю шириться «чад фашизму»; що — натомісць — на такі чудові й архимудрі видання, як *Гром. Голос, Самоосвіта* чи *Каналярі* маса «не звертає уваги» і пр. (*Організаційні Вісти Оборони України* грудень 1937, Скрентон).

Ось де джерело їх напасти на наш журнал.

Світ ділиться на два табори, між якими немає місця на приплентачів, «націоналістів-державників», на симулянтів,

які — несподівано для себе — опинилися в грізнім становищі — межі молотом і ковалом.

Звідси розпочався S. O. S.I — що лунає зі шпальт мафійської преси. Звідси тривожний крик отих *Орг. Вістей*, повторюваний краєвою пресою: «Мусимо сьому зарадити! Треба параліжувати фашистівські впливи на нашу молодь!» Звідси несмачні і крутіські напади *Укр. Вістей* і *Діла* на українське студентство в Варшаві. Звідси й похід проти *Вістника*.

Вістник — добре чи зле — але поставив на порядок дня і, з своєї точки погляду, обоснував ряд пекучих проблем нашого національного життя: 1) Схід чи Захід, а коли Захід, то який? 2) демократія і фашизм, 3) церква і нація, 4) література чи халтура, 5) маса і провід, 6) партія чи орден, 7) «харамарництво» чи служба Богові й нації, 8) масонерія і марксизм, 9) політика опортуністична і принципіальна, 10) інтернаціоналізм та націоналізм, 11) засади Макіявеля чи «засади» дрібного шахрайства, 12) переживання старих партійних шпаргалів чи праця над радикальним психічним переродженням, 13) патріотизм регіональний чи патріотизм нації і пр.

Мафія мовчала. Ні одну з цих проблем органи мафії не взяли під поважний розгляд. *Вістник* опинився в становищі людини, яка бється над розвязкою якогось пекучого й дразливого питання і коли знайде свою і приходить з нею перед аудиторію, — спостерігає, що даремне витрачав зусилля; що аудиторія не прагне розв'язати сього питання ні так, ні сяк, і то з тої простої причини, що саме се питання для аудиторії ще не існує. Се всеодно, як дискутувати про найліпшу конструкцію літака з людиною, що взагалі не уявляє собі, як можна літати над землею...

Але, не розуміючи нічого в тих нових проблемах, що виринули в життю; не розуміючи ні слова в пропонованих *Вістником* розв'язках, мафія побачила, що *Вістник* ділає, як організатор громадської думки, як кристалізатор нового світогляду; що сей світогляд шириться серед здорової частини громадянства і тут, і за Збручем, і — що найважніше — підкопує впливи і повагу мафії, — нездарної, некультурної і духово безплідної.

Се був злочин! Бо поширені в благословенній галицькій Ботокудії погляди були такі: коли взяти звичайну столову ногу або чобіт і «вибрати» його на редактора, — то він стане справжнім редактором, керовником громадської думки! Коли того чобота післати до парламенту або «вибрати» головою партії — то Св. Демократія зробить чудо, а з чобота — першорядного політика! Коли ті столові ноги зачнуть себе поздоровляти римським привітом, то всі обернуться в гітлерівців чи фашистів!

Або коли Івана Івановича Довгочхуна або Івана Никифоровича Перерепенка вбрати в гермеліни, то з кожного з них вийде «король сонце» або Наполеон. Або, що коли ті чоботи вичистити і поставити в ряд, то повстане грізне військо, перед яким «згинуть наші воріженьки, мов роса на сонці».

Нова течія, представлена м. и. у *Вістнику* — захитала сею прекраснодушною утопією. Вона поставила «во главу угла» справу «якості матеріялу». Мафія відчула, що її повазі приходить кінець, і зачала боронитися. Річ ясна, — як уміла. Видвигнути свою ідеологію? Вона її не мала. Спроби нашої «найбільшої» і «найповажнішої» партії видавати якийсь теоретично-політичний журнал, завше кінчалися повною невдачею (заняття посла чи директора були цікавіші від занять «будителя» чи теоретика). Хутко виписалися й філософи з *Перемоги*, щоби пуститися на плиткіші води щоденної лайки.

Тим самим «скінчилися спроби радикальних філософів, які — по невчасі — гірко над тим плачуть: популярні радикальні видання не вистарчають, зрештою, требаж пам'ятати, «що головні діячі радикального руху були виховані свого часу також не тільки на популярних книжечках, але також на науково-опрацьованій політичній літературі» (*Орган. Вісти* ч. 6). Такої літератури пп. Стахови і Матчаки, яких інтелігенція не підносить над рівень їх преси, — дати не можуть. Отже й констатують вони з боєм: «немає дива, що в таких обставинах майже вся наша молодь, що виходить із шкіл, під проводом своїх фашистських духових провідників, плює на М. Драгоманова» (і його геніальних учнів з *Гром. Голосу і Каналарів*) «та ставить собі за ідеал Гітлера і Мусоліні» (тамже).

Так, в своїм таємнім, призначенім «тільки для членів» органі, радикали признаються в своїй нездарности провадити теоретичну, ідейну боротьбу з «фашизмом». Признавши сей смутний для себе факт, вони, замість ідейної боротьби, пустили в рух цілий апарат перекручувань, брехні, погроз і доносів.

Таке є джерело їх кампанії проти *Вістника*, — їх і иншої «відповідальної» преси.

Фронтівці і новозорянці гніваються: еж у нас Богом даний помазаник, що в славі обіздить Америку — а анархісти фашисти його не визнають! Радикали гніваються: анархісти-фашисти не шанують навіть професора Драгоманова і президента Грушевського! («А, він навіть нашу Імосцію в руку не поцілює, — анцихрист!»).

А клерикали ще краще. Як отой Нечитальник Мартовича з Абрамком в шинку, дискутують:

Ну, але ми, чуєш, втнемо носа москалеві. Таж наш найстарший — як піде тобі в костел, та як помолиться Божій матері — тої, знаєш,

що в таких синім покривалі,... так ось як помолиться тобі він Божій матері, що жиди розп'яли, чуєш Абрамку? — розп'яли її жиди на хресті за віру християнську во віки віків амінь, сучий ти син!»

Як той «нечитальник», так і клерикальний редактор — як зачне з фашистами дискутувати, то все піде на папері. всуміш, як в його голові: з початку статті — «в ім'я отця і сина», на прикінці — «амінь» — а посередині — все «сучий син» в найрізноманітніших варіантах.

І всі разом — ніби хтось їх за шнурок зза сцени потягнув — висипають на голову противника повний міх наклепів, що про них я згадав висше. А коли собі упритомнити, що за тими «дискутантами» стоять: одна основана Франком партія, або — друга «найповажніша партія» Галичини, або група, яка називає себе католицькою — жаждає збирати на занепад політичної думки і пресової охайности в Галичині.

Признатися в своїй нездарности мафія не могла. Отже мусіла знайти жертвенного козла... Але хтож є вони, ті «стовпи суспільности»? Яка їх легітимація ратувати націю та її мораль? Як виглядає їх «великих слів велика сила», яку несуть на своїх прапорах?

Є се передусім українське «національне об'єднання». Се те «об'єднання», яке шукало недавно «звізди з востока», а тепер змінило курс на 180°. Партія, яка тепер провадить лянсовану ще в 1925 р. деякими політиками тактику, що шукали «добра і будуччини українського народу» не на «сході», а на найближчій «заході», думаючи в ній знайти свій ідеал, «на основах правного порядку і на ідеалах західної демократичної цивілізації», як се стояло в заяві, висланій до міністра освіти Грабського 7 грудня 1925 р. проф. Смоль-Стоцьким в порозумінні з університетською комісією НТШ. «Велику історичну ціль» в сім ідеалі бачили й інші, нпр., посол Целевич (гл. *Chwila* 25 I б. р.)...

Тепер ся партія переходить тяжке похмілля. Журяться, що «не так склалося, як бажалося» і пр. Але тим не менше, на ній затяжить найтяжша відповідальність, яка лиш може затяжити на партії взагалі: брак здібности передбачувати. Партія опинилася в становищі шахіста, який цілу свою тактику будував на припущенні, що королева противника ходитиме як кінь, а кінь як хлопець, з перспективою неминучого мата. Але ся відповідальність в такій самій мірі спадає і на так звану опозицію в лоні Унда.

Політичні спекулянти хочуть зробити з тої «опозиції» спасителів нації.

Смішнішою комедією рідко коли доводилося оглядати на галицькій ґрунті! Бо і хтож то мавби робити ту «опозицію»? Хто мавби робити нову політику? Бувший голова Унда, який перший запропонував лінію, що її веде теперішній провід тої партії? Чи може теперішній речник опо-

зиції п. ІК? Той самий, який писав славні статті («Засадничі річі») в листопаді 1930 р. в *Ділі* й який створив теорію та «ідеологію» політики теперішнього проводу Унда? Який тоді вперше вказав галицькій суспільності «нові напрямні»? Невже галицьке громадянство має аж таку коротку пам'ять, щоб піти за Мойсеями, яким просто забракло посольського чи сенаторського крісла?

Тепер та «опозиція» нарікає, що нема в суспільності ентузіазму. А хтож, як не панове ортодокси й «опозиціоністи» з Унда той ентузіазм гасили?

Тепер вони оплакують «упадок авторитету українства, як політичного чинника та взагалі як національного колективу», що українство стає «похилою вербою, на яку скаче кожда коза» (*Діло* 16 III). А хтож, як не ся партія — ортодокси й «опозиція» спричинили сей стан? Хтож, як не вони показали козам, кудю краще скакати?

Друга група, що має «оздоровити» галицьку суспільність, є група УНО з *Новою Зорею*. Остання — се властиво орган піврадикала, що симпатизує з комунізмом. Сьому ж редакторові належить славна фраза — «ліпше російський більшовизм, ніж український націоналізм». Він жеж зачисляє до небажаної лектури Шевченка і Лесю Українку, захвалюючи натомісць московського більшовика Зоценка. і Пушкіна, автора цинічної поеми «Гавриліяда», яка осмішує Божу Матір. Коли йому поставити перед очима постать великого слуги Бога і своєї скривдженої нації — кардинала Мерсіє — він корчиться, як сатана перед Христом. Як він «полемізує» в своїй часописі, вже я згадував вище. *Книга Знання* дає таку наукову дефініцію слова хам: «некультурна людина з грубою поведінкою». Отже, з сеї наукової точки погляду — д-р Осип Назарук, є стопроцентовим типом ... «некультурної людини з грубою поведінкою».

Сей самий «католик», під своїм ім'ям, писав в радикальнім календарі *Громада* за 1923 рік, видання секретаріату радик. партії: «радикальна партія основана учениками великого ученого Драгоманова. Радикальна партія виховала найбільших українських публіцистів (автор, мабуть, має на увазі Стахова і Матчака? — Д. Д.)... Словом, ся партія, хоч ніколи не була велика, дала нашому народові більше світла, ніж інші партії...» «Світло» сеї партії, мабуть, і досі ще не згасло в голові радикала-католика з *Нової Зорі*. Відповідна і його програма, якою хоче збавити Галичину й Україну. На «скаргівським зізді» католицьких діячів, він «заманіфестував охоту до співпраці», свою і своєї групи (з українською «Просвітою», співпрацювати йому тяжче). Звеличував велич Скарги (як потім Хр. Раковського), який написав свій «важний для унії твір» («О єдності косціола Божого»), ведений християнською любов'ю ближ-

нього, »użaliwszy się nad narodem ruskim«, і висловлював свою горячу віру, що тепер, серед аудиторії, до якої промовляв, знайдуться люди, здібні піти слідами Скарґи (Нова Зоря 1936 ч. 74).

Вінжеж — ще в 1935 р. — виступає з гаслом — щоб українські послы Галичини пішли під прикази П. Певного. Виступає з статтею »Творить один клуб« (Нова Зоря 6 X 1935). На його думку об'єднання з П. Певним — »булоб великим кроком до національного об'єднання українських земель у Польщі«. »Український національний інтерес рішучо вимагає, щоб українські послы і сенатори з Галичини і з Волині створили в польським парламентах один спільний клуб«. Далше п. Назарук передруковує з *Укр. Низи* оферту п. П. Певного на адресу галицьких послів, оферту, яка пропонує об'єднання в спільний клуб »оскільки те представництво (галицьке) прийме ідеологічні та тактичні застави Укр. Парлям. Репрезентації Волині«, — і »стверджує«, що се можна зробити, бо ні в краєвій, ні в заграничній політиці (щодо Великої України), ані навіть в тактиці між галицькими послами і П. Певним ніяких ріжниць бути не може... Одним словом характеризувати становище п. О. Назарука можна в той спосіб, що він став речником політики П. Певного в Галичині.

Очевидно, се становище (*advocatus diaboli*!) відповідальне, не анархістичне. І тому, то певно так радо простягають йому руки й інші »відповідальні« політики — М. Стахів, М. Матчак і Д. Паліїв, яким мабуть відповідає ідеологія і тактика П. Певного - О. Назарука... Але зате в високій мірі шкідливою є ідеологія *Вістника*.

Третя група спасителів народу — се радикали з *Гром. Голосом*. Є се орган партії, для якої українська справа стоїть на другім чи на третім пляні. На першім — справа соціалізму. Через те їх »дорогими товаришами« є м. и. російські і польські (ППС) соціалісти. Через се свої директиви отримують вони від II Інтернаціоналу, що, як відомо, нераз робив один фронт з Інтернаціоналом Сталіна або Троцького. Через те радикали є найкращі і найвідданіші шабестої — оборонці жидівської буржуазії, яка, по втечі з Німеччини, прекрасно влаштувалася у Франції в Чехії. Са точка особливо цікава і варта, щоб її підкреслити. Партія та органи її »преси«, що дозволяють собі на дику й некультурну »полеміку« на адресу спроторизованого українського студентства (що не хоче йти під її диктат), — »як один муж« встає в оборону жидівської буржуазії, і то не лиш середньої, бо серед »переслідуваних« Гітлером жидів були й грубіші капіталістичні риби, так милі серцю соціалістів-радикалів.

Українські »фашисти« для радикалів — дикі звірі, яких треба унешкідливити, яким треба добре »стукнути

в лоб», але напр. «французькі» соціалісти з *Le Populaire* — се товариші і брати...

Сей розподіл радикальних симпатій та антипатій тимбільш цікавий, що ті «французи» не є ніякими французами. Ось напр., з кого складається (беру з *Je Suis Partout* 15IV) редакція органу «французьких» соціалістів *Le Populaire* Леон Блюм, Розенфельд, Герман, Гірш, Мох, Жиромскій, Вайль-Рейналь, Коген, Гольдшільд, Юліус Донтш, Шерман, Ліберман, Люї Леві, Кантер і пр.

А ось редакція *Le Peuple* органу «бельгійських» соціалістів: Кулешер, Скотінос, Леві, Годштайн, Ізабеля Блюм, Гольдцігер, Вандервельд, alias Епштайн, Кейфер, Фішер і пр.

І ось ці Гольдцігери, Леві, Когені і Блюми — або їх делегати — засідають в II Інтернаціоналі разом з Стаховими і Матчаками, або з їх делегатами, і укладають спільну «генеральну лінію» своєї політики. Тіж самі Леві і Блюми диктують ріжним секціям II Інтернаціоналу й їх відношення до ССРСР і до України, і до Німеччини. Не дивно тоді, що *Громад. Голос* дасть себе повісити в обороні «переслідуваних» в Німеччині Когенів і Колішерів! Не дивно тоді, що *Гром. Голос* виступає в обороні цілості ССРСР, протестуючи навіть проти нападу Японії на Росію! Бо хоч се і в нічим не пошкодилоб Україні, але зате дуже пошкодилоб Кагановичам і Літвіновим, що мають в II Інтернаціоналі таких чудових оборонців! Пацифісти супроти сталінівської Росії, радикали завзяті мілітаристи супроти національної Еспанії. Проти неї — мусить іти війна хочби в союзі з Сталіном.

Тому *Гром. Голос* виступає і в обороні імпрези Сталіна і Антонова-Овсеєнка в Еспанії. Він, правда, «удає турка», і нібито нічого не знає про те, про що знає цілий світ, але се справи не змінює. Недавно цілу пресу обігла історія червоного еспанського генерала Гальо, делегата Комінтерну і мужа довіря тов. Димітрова, який — в свою чергу — є мужем довіря Сталіна. Сей «ідейний борець» за милу радикалам большевицьку Еспанію, втік до Франції, забираючи з собою повні куфри дорожніх річей із сплондрованих палаців і монастирів... За справу, за яку борються типи, подібні до Гальо, — за неї (хочби й лише пером) бореться і *Гром. Голос*, свідомо дурячи читачів, що панове Гальо і інші агенти Димітрова борються за «свободу й демократію».

Бо соціалізм понад все! Бо «кождий дійсний соціаліст, — се людина високо моральна і чесна» — як отой гов. Гальо — запевняє *Гром. Голос* (2 IX 1933).

Сі симпатії радикалів не лише теоретичної натури. Колиб вибухла наново революція на Україні, як в 1917 р., —

а вона булаб там тільки «фашистівська», то так, як в еспанській революції радикали підпирають імпрезу Сталіна і Антонових-Овсєенок проти еспанського «фашизму», так і в тій революції на Україні — вониб підтирали імпрези червоних «товаришів» проти — найбільших ворогів людскости — українських «фашистів». Бо соціалізм понад все!

І се собі треба глибоко закарбувати в пам'яті.

М. Грушевський міг жертвувати незалежністю своєї країни в ім'я «світової місії большевизму» — всеодно, лишився він авотритетом для радикалів, бо — соціалізм понад все!

Один з редакторів (чи співробітників) *Гром. Голосу* міг писати в *Н. Шляхах*, де осмішувалися стрільці за їх стремління — всеодно він був бажаним набутком, бо був — соціалістом. А сеж — «те, що найважніше».

Винниченко міг активно виступати за «советську Україну», в брошурі «За яку Україну» (Париж 1934), він ясно писав, що «корисніша для українських мас радянська Україна навіть з руським (московським) націоналізмом на ланцюгу(?)», ніж «буржуазна капіталістична Україна, самостійна й без якогобудь чужинного націоналізму на ланцюгу», — іншими словами — «корисніша» советська Росія на Україні, аніж несоціалістична самостійна Україна, — а все-таки Винниченко залишиться авторитетом для *Гром. Голосу*, який остро картив українських студентів в Чехії за те, що не хотіли слухати «фільософічної системи» сталінського приятеля (*Гром. Голос* 1937 ч. 10).

Фашисти — скажені пси і чужі агенти — для *Гром. Голосу*. Людина, яка понижується до того, що пише супліки до Сталіна — є всеж таки чесна і порядна, бо — соціаліст! Щож є Україна супроти «великої ідеї» соціалізму?!

Винниченко міг ясно заявляти: «можна головою ручитися, що українська «самостійна» (як ненавидять вони се слово! — *Д. Д.*) буржуазна влада так не дбалаб за освіту, розвиток, культурність трудящих мас, як то робить тепер (російсько-жидівська — *Д. Д.*) радвлада», — і всеж таки Винниченко є для радикалів «свій», а спролетаризований «фашистівський» студент-українець — «чужий».

Як бачимо, не лише в Іспанії, але й таки серед своїх земляків, радикали завше волітимуть сталінських агентів від «фашистів».

Бо соціалізм понад все! Понад Україну, понад незалежність, понад інтереси мас!

Так виглядають «спасителі народу» з сеї третьої групи. Дальше йде свіжоупечений «Фронт». На його чолі — люди, які з усіх інших «відповідальних» груп — найменше знають, чого хочуть. Загравист, ундист, який з цілим Ундом несе відповідальність за советофільську дурійку, що роками

вщеплювалася в наші маси *Ділом*, нарешті «фронтовик» і — цілком несподівано гетьманець, — такий є «фірер» того «фронту»; людина з геніяльною здібністю звulьгаризувати, спростачити, вихолощити й здискредитувати всяке гасло і всяку ідею, до яких причепиться. В тім числі і ідею «боротьби з старим світом партійництва». Фельдфебель — по своїй психічній вдачі — він так довго загрозило — по гітлерівськи — підносив руку на погибель «згнилому світові», аж не ударив нею в дах, салютуючи цілому тому «згнилому світу» і «голошучи слухняно», щоб і його разом з його сотнею — зволити прийняти в «порядне товариство». Вічна гумористична історія молодого «ррреволюціонера», який лише так довго уідає на батьків народу, аж ті не посунуться, щоб і йому дати — хоч з краечку — місце коло себе.

Що до цілого сього товариства не прилучилася *Свобода*, се хвилеве непорозуміння в родині.

Єдиний фронт з тими партіями творить тепер і емігрантський центр. На його платформу став уже не один орган «відповідальної» преси. М. и. виразно і недвозначно *Нова Зоря* в цитованій статті від 6 X 1935. Сей центр, на нашу думку, зійшов з дороги самостійности Придніпрянщини. Сю ідею заступив у нього «прометеїзм», в який кожний ушасливлывач України вкладає який хоче зміст, і — ідея плебісциту.

Тризуб (1937 ч. 7-8, 21 II) згадує про меморіал «Прометей» до Союзу Народів в справі м. и. плебісциту на Україні. «Справа організації плебісциту на території, заселеній українським народом в межах СРСР — писав *Тризуб* — при теперішніх міжнародніх умовах, належить до тих ідей, які моглиб знайти певне заінтересовання й увагу в політичних колах Зах. Європи й Америки».

О, напевно! Лише цікаво булоб знати, хто, які «кола Зах. Європи і Америки» піддали *Тризубові* сю, воістину, диявольську думку! Чи ті «кола» думають, що Україна — се Уганда чи Сомалілянд, чи инше Тимбукту, що її хочуть ушасливлывати плебісцитом? Хібаж та сама Центральна Рада і ті чотири універсали — які тим «плебісцитом» зневажається, — вже не виявили волі українського народу жити самостійно? Хіба Крути, Базар, Київ і Мотовилівка, хіба зимовий похід і море пролятої крови — не вистарчаючий вияв народної волі? Їм треба ще білої картки, на якій чиясь спритна рука поставилаб питання: незалежність чи федерація?

Невже вони не розуміють, що сама думка про такий плебісцит булаб наругою? Булаб перекресленням вже здобутого права на незалежність? Здобутого дорожчою ціною, аніж дурне демократичне паперове голосовання? Невже так тяжко зрозуміти, що подібний плебісцит бувби ли-

ше такою самою інтригою в руках чужих сил, як недошлий плебісцит Шушніга? Що плебісцит на Україні в СРСР бувби такоюж недоречністю, як скажیم запитання бельгійського народу в 1915 р. чи він хоче належати до Німеччини, до Франції, чи бути самостійним?

З яких кол виходить ся чортівська ідея? Про се можемо лише догадуватися.

А м. и. цікаво, що сю ідею — як кожду абсурдальну ідею — підхопив — В. Винниченко.

В справі акції сього адоратора СРСР і приятеля радикалів, читаємо цілу довгу статтю (сеж подія!) і в радикальних *Організ. Вістях Оборони України* в Америці (ч. 2), які не забувають — з філістерським трепетом — представити своїм читачам Винниченка, як «бувшого прем'єра УНР». Винниченко — читаємо там — вислав свій проект плебісциту Сталінові і деяким урядам західно-європейських держав. Отже «бувший прем'єр УНР» продовжує компромітувати Україну, як робив се на Україні і на процесі Шварцбарта в Парижі, а радикальна газетка! пропонує своїм організаціям продискутувати сей хворий плід хворого мозку. Проект Винниченка, радить «запитати самий український нарід, чогож він сам хоче: «бути «визволеним», чи «захищеним», бути під «протекторатом» чи в «союзі», чи може третє: ...цілковитої незалежності», Винниченко, як показується, «вислав свій проект до Сталіна, але не дістав від нього відповіді». Но і якжеж він думав? Люди поважні з дітьми не бавляться... Але що та дивацька ідея плебісциту знайшла оборонців і в Винниченка, і в *Тризуба*, і в радикалів, — свідчить про якусь органічну ваду в психіці тих груп, якусь «паперовість» в ставленню ними великих проблем, якусь їх нежитєвість.

Винниченко промовив мов той «дід до образу» — до Сталіна. І коли подумати, що одні «діди» промовляють в сей спосіб до «образу» Сталіна, другі до II Інтернаціоналу, треті до Союзу Народів, четверті ще до когось — моторошно стає, оглядаючи сю комедію!

Коли приглянутися уважніше нашій дійсности, коли побачиш за гетьманом України — гетьмана Його царського Величества; за тризубом — «прометеїзм», плебісцит і Манджуко; за соціалізмом українського «трудящого люду» — Когенів з укритим за кулісами Сталіним, масонерію і жидівську буржуазію; за «рідною унією» — того, кого звеличував Назарук на згаданім конгресі; за Ундом і опозицією як *Новою Зорею* — Певного, за Палієвим — Назарука і Ротари-клуб, — а майже в кожній газеті «відповідальної» преси бувшого комуніста, коли побачиш дивну, й несамовиту спілку, — хочеться поставити питання, яке — на невластиву адресу — поставило *Діло* (15 IV):

«Великий чародій той «припадок», який довів до такої

симбіози! Мимохить насувається думка, де і за якими кулісами шукати того чародія?»

Чи се значить, що я виступаю проти консолідації? Я виступаю проти облуди. Щож до тієї «консолідації», то для справи нашої зовсім байдуже, чи вона доконається чи ні, ота «консолідація». В краю — «консолідатори», засівши на курульних кріслах, робитимуть те саме, що роблять теперішні офіційні політики. Колиж «консолідаторам» (як про се недвозначно натякають *Нова Зоря*, Целевич і інші) пощастить — в разі острої кризи більшовізму — «будувати Україну», то збудують там лише той люпанар, про який писав Дмовський, і в яким навипередки вислугувуватимуться якійсь чужій мафії.

Одна лише річ недопустима. Недопустимо, щоб мафія тримала під «моральним» терором нашу громадську думку. Недопустимо, щоб збанкрутовані спекулянти, що тратять авторитет в суспільстві, запрягли в ярмо вільну національну думку. Недопустимо, щоб новозасноване товариство взаємної адорації наклало намордник на нашу пресу. Недопустимо, щоб тон нашому життю надавали донощики, «некультурні люди з грубою поведінкою» і з переломаним хребтом, кандидати на галицьких Любченків чи на Кульпарків.

Щоби набрати належної пошани до «консолідаторів» — вистане переглянути їх пресу: чого лиш вони там не писали один про другого!

Тепер п. Іванейко — у великій шані в *Нозій Зорі*. Але ось що вона писала про нього несповна рік тому (*Нова Зоря* 17 VI 1937): «якжеж тепер не «відбудувати Україну», коли появився аж такий філософ у ФНЄ... (як Іванейко). Що за ум може вирости й на нашім ґрунті, коли його відповідно управив Д. Донцов!»

Але вистало, щоб сей філософ виступив проти Донцова, і для нього відкрилися чулі обійма Назарука!

8 X 1936 писала *Нова Зоря*: «Стаття п. Іванейка булаб тоді сильніша, якби в ній не було кльоак»... Тепер до тої «кльоаки» жадібними устами припав Назарук і пе, і пе, і пе...

А *Укр. Вісти* знову (ч. 230) в статті «Гамаксойник і гамаксойченята» почуваються змушеними «відмовити права» Назарукові «називати себе католицьким редактором» і, на підставі «зразків полеміки п. д-ра Назарука», ствердити, «до якого упадку достоїности доводить така полеміка».

Тепер — «гамаксойник» і автор газетних «кльоак» — в спільнім таборі взаємної адорації!

А ось як писало *Діло* (18 III 1936) про Д. Паліїва: «Отже ваденунціювати! І те, що було в зізнаннях ріжних сипачів з УВО-ОУН здебільша супозицією, гіпотезою, але у всякому разі недоказаним дотепер припущенням —

«тсе набирає прокураторської доказової сили завдяки реве-
ляціям п. Паліїва... Коли не міг «зліквідувати» сих людей,
постійно на них цькуючи та їх денунціюючи перед влас-
ним громадянством, то тепер се п. Паліїв почав робити
і перед чужими... Тільки зроджена зі самозакоханості
якась справді окаянна ненависть до своїх зіпхнула сього
чоловіка з дороги політичного діяча на шлях денунціяції
і провокації». Тепер Паліїв бажаний гість серед «своїх».

А паліївські *Укр. Вісти* і *Діло* творять єдиний фронт
«відповідальної» преси. Обмінюються компліментами і під-
писують спільні маніфести.

Або ще приклад. *Нова Зоря* — називала одного ре-
дактора *Діла* — «дівчиною до всього», який може писати
все — «о вреде і о пользе просвещенія», лише щоб йому
сказали, що саме він має писати... *Діло*, знову, віддячую-
чись за компліменти, називало Назарука «печерним чолові-
ком», а його писанину — «назаруківською пресовою хуліга-
нерією», що вийшла зіпд пера «до ґрунту політично зіпсо-
ваної людини»; називало Назарука «уосібленням найбільш
розгойданого кочового руїнництва», що кидається на про-
тивника з «коршемною лайкою», «публіцистичним ганґсте-
ром» і пр. (*Діло* 27 II і 8 III 1936).

Тепер сі «дівчата до всього» разом з газетним «ганґсте-
ром» належать до єдиного табору «відповідальної» преси!
Відповідальної? За себе? За свої слова? Ні! За те, що з
галицьких часописів — поробили сплювачки, а з галиць-
кого громадського життя — те, чим воно тепер є...

Одно з двох. Або ті редактори, які обсипали себе ти-
ми жакливими компліментами, — самі не брали їх поважно.
Тоді се свідчить про їх цілковиту безвідповідаль-
ність. Або — вони брали їх поважно, щоби потім піти
«на ратунок нації» з тими, кого уважали за найбільших
шкідників тої нації. Тоді се свідчить про їх цілковиту
безідейність.

В кождім разі, припускати, що вони скажуть Галичині
якесь нове слово, — абсурд. Ще більший абсурд, припуска-
ти, що вони — як наївно думає *Нова Зоря* (7 VI 1936) —
се той «солідніший галицький елемент», який має «аздаде-
гідь психічно приготувитися — упорядкувати Велику Украї-
ну в відповідній історичній хвилі». Смішна манія великості!

Світ тих груп, світ марксизму, соціал-комунізму, ради-
калізму, світ політичних полатайків, капітулянтів і комбіна-
торів, світ масонерії й старогалицького покірливого девот-
ства з слямацькою мудрістю: — вмирає. Він опинився між
молотом і ковалом. На його зміну іде нова ідея — не ли-
ше у нас, а в цілм світі. І не дурно, одного разу, втомле-
ний вічною коршемною лайкою, в хвилину просвітку, напи-

свав редактор *Нової Зорі* (26 IX 1937): «що редактор *Вістника*... перший оформив модерний націоналізм на нашій ґрунті».

Так, — оформив щось. Ви — не оформили нічого, ніякої ідеї. Колиб ви читали нпр. стару *Заграву*, то знайшлиб в ній гадки, що пізніше могли знайти в фашистській чи в нац.-соціалістичній пресі. Коли в *Вістнику* була передрукована стаття Гінтера, — читач міг побачити в ній думки, які давно ширив наш журнал. Статті *Вістника* передруковувала італійська преса, як ідеологічно — рідні фашизмові. Але мафія того не розуміє, як і взагалі нічого з того, чим гуде і гремить світ довкола.

Вістник не змінився. Він — чи *ЛНВ* — від травня 1922 р. пише те саме. І се в той час, коли інші еволюціонували від *Заграви* чи *Нових Шляхів* до *Громад. Голосу*, від *Розбудови* до *Бюлетина*, від Петрушевича до Певного, від самостійництва до манджурства, від комунізму до гетьманського «фронту», від тов. Йоффе і совітської зорі — до *Нової Зорі*... Чи невже такий злочин з боку *Вістника*, що він не хотів робити сеї еволюції?! Чи з сеї причини треба — мов скажені пси — кидатися на нього?

«Відповідальна» преса думала спочатку, що сі ідеї *Вістника* — хімера, забавка, як свого часу «загравізм» для тих, що кинули його для посольських мандатів. Колиж «консолідатори» побачили, що так не є, — а особливо коли *Вістник* відкрив нову кампанію, проти масонерії — тоді наступила остання фаза. Тоді «відповідальна» преса вступила на стежку грозьб, доносів і залякування.

Ся кампанія нічого в наставленні *Вістника* не змінить. Я знаю, як легко можна булоб купити собі спокій і навіть узнання від компактної більшости. Визнати її маскараду за дійсність, може «покаятись» — і все булоб добре. Тоді вас навіть похвалилиб, як похвалили *Вогні*...

Вістник сього не зробить. Між тими всіма групами, що обєдналися в новий фронт може є ідеологічна різниця, але межі ними і *Вістником* — є органічна різниця.

Наш світ не є їх світом. Їх світ не є нашим. Світ тих груп призначений на політичну смерть. Він буде розторощений між молотом і ковалом нашої страшної дійсности.

Правда, тепер ще їх час. Ніч ще темна. Гієни виють.

Але не заздрю їм тої хвилини, коли щезне ніч і встане день!

М. А.

Шевченків Семен Палій

У *Назустрічі* (ч. 6 з 15 III 1938) П. Лушпинський проти-ставиться думці Д. Лукіяновича, начебто Шевченків Семен Палій »приніс з собою у монастир почуття вини, приніс гріх за Полтаву« й хотів змити його каяттям. (*Назустріч* ч. 8, з 14 IV 1937). Слушно зауважує Лушпинський, що Шевченків Палій »не приносить у монастирські мури почуття вини«, бо »не бачимо ми його страждань, його розпачі, не бачимо його тяжких мук каяття. Він не страждає, тільки «журиться», згадує свої молоді літа, згадує, як то тяжко було в світі жити».

Спогади про те, що пережилося, не дають Палієві-»ченцеві« спокійно читати Святе Письмо, бо

... думкою старий чернець

Далеко літає...

І тихнуть Божії слова,

І в келії, неначе в Січі,

Братерство славне ожива,

А сивий гетьман, мов сова,

Ченцеві зазирає в вічі.

Але серед Палієвих спогадів про його минувшину Шевченко не підсуває йому думки про Полтаву.

Строго тримаючись тексту, Лушпинський слушно відмічує, що Шевченко не докоряє Палієві »за його полтавський гріх і підкреслює тільки його славу діяльність на Хвастівщині«. Всупереч спостереженню С. Єфремова, що »настрої ченця-Палія в очах Шевченка наче символізували його власні настрої на заслання, власні думки та бажання«, Лушпинський пише, що »поет не ідентифікує Палія з собою, не прищиплює йому своєї ідеології. Як усі великі поети, Шевченко виходить від життя, намагається його вірно й реально зобразити, психологічно поглибити, розкрити перед нами тайну буття; поет не виходить від ідеї і не намагається наломити своїх постатей до неї. Зображуючи історичні дієві особи, він не в'яжеться дрібними деталями. Читаючи Шевченка, мимохідь при різних нагодах наворачтається до думки, які правдиві слова Арістотеля про виспівність поезії над історією: Розумніша та важливіша за історію — поезія (Поетика 9, 3)«.

В останньому не погоджуємося з Лушпинським.

Не йде нам тут про те, що виховує націю, чи історія, чи поезія, тільки, чи можна наведені слова Арістотеля згадувати при зображенні Шевченком Палія. Можемо добавувати історичну невірність у зображенні Палія, як межигірського ченця, але не можемо відмовити Шевченкові слух-

ности в загальній оцінці історичної ролі Палія та його відношення до Мазепи й Петра I.

Лукіянович вважає, що мусимо тільки тямити про доступні Шевченкові джерела його відомостей про Палія: «Історія Русів», народня словесність і дотична московська белетристика, а нічого не згадує про історичну інтуїцію Шевченка, що завдяки їй в оцінці історичної ролі Мазепи випередив своїх приятелів — істориків Костомарова, Куліша та Максимовича. І в оцінці історичної ролі Палія Шевченко завдяки своїй інтуїції висловив те, що потверджують наші теперішні досліді історичних матеріалів. Шевченко прихильно ставився до Мазепи, але він проте не накидався на Палія, про якого висловлюється все Лукіянович, як про комбатанта Петра I під Полтавою. Справді, Палій був під Полтавою по царському боці й про се знав Шевченко і з «Історії Русів» і з народніх дум, але Шевченко розумів, що царський засланець Палій міг бути під Полтавою тільки поневолі. Палій там знайшовся у наслідок його арештування Мазепою, що не відчув у відповідному моменті потреби — поєднатися з хвастівським полковником. Се й відмічує Шевченко в поезії «Иржавець»:

Як пшениченьку пожати,
Полтаву достати!
Ой пожалиб, як би були
Одностайне стали,
Та з хвастовським полковником
Гетьмана єднали.
Не стремілиб списи в стрісі
У Петра у свата,
Не втікалиб із Хортиці
Славні небожата,
Не спинязби їх прилуцький
Полковник поганій...
Не плакалаб Матер Божа
В Криму за Україну.

Полтавська катастрофа була в значній мірі наслідком того, що гетьман Мазепа не використав у 1704 р., коли прибув на Правобережжя, сприятливої для українських державних змагань політичної ситуації. Цар Петро I перебував у тому часі в Інгрії, облягаючи Нарву й приготовляючи там на майбутнє кращі позиції для свого війська. В Польщі господарив шведський король Карло XII, що старався здетронізувати Августа II; 12 липня 1704 р. шведська партія вибрала королем Станислава Лещинського, наслідком чого затяглося на домашню війну між прихильниками останнього й Августа II. Отже Мазепа мав змогу зєднатися з Палієм і виступити разом з ним проти Петра I і Августа II та вже

тоді ввести в життя українсько-шведський союз. Гетьман міг ціною тієї самої козацької крові захопити всю національну територію. На жаль — з невияснених ще причин — Мазепа, замість використати популярність Палія для українського будівництва, видав його московському урядові, який після Мазепиного зриву пробував у 1709 р. використати популярність Палія для прихилення народніх мас на свій бік.

Народні думи приписують Палієві перемогу над Мазепою під Полтавою, «Історія Русів» пише, що Палій під Полтавою погиб. Шевченко не прийняв безкритично того, що про ролю Палія під Полтавою подавали сі джерела. Інтуїційно він відчув, що участь Палія — царського в'язня на Сибірі — під Полтавою, була тільки пасивною. Тому не робить Палієві докорів за Полтаву. Бачимо ми се навіть з тих рядків «Ченця», які сам Шевченко перечеркнув:

Отак то сталося батьку козачий
Все занехаяли діти ледачі
І свою волю, і твою славу —
Москалі рознесли вали в Полтаві,
Розруйнували і Січ, і Спаса,
А над тобою глину товкмасьть.

Цитуючи уривки з того перечеркненого поетом тексту «Ченця», Лушпинський слушно зауважає, що «Шевченко не поставився негативно до Палія, бо потрапив його розуміти». Зате безпідставний є його здогад, що «після полтавського бою могло прихильникам і комбатантам царя Петра, між ними й Палієві, здаватися, що тепер доля України стане краще». Ні, Шевченко не зв'язує Палія з ніякими московськими затіями на Лівобережжі, тільки з козацькими рухами на Правобережжі. В 1848 р., в Кос-Аралі, склав Шевченко пісню про гайдамацького ватажка І-ої половини XVIII ст. Микиту Швачку. Швачка закликав своїх людей:

Ходім, брати, у неділю,
У Хвастів гуляти.
— — — — —
— — — — —
Свого батька козацького
Будем поминати.
В Перепаї ночували
Вдосвіта ставали
Вранці рано у Хвастові
Козаки гуляли.
Прийди, батьку, з Межигоря,
Семене Палію,
Подивися ти на Швачку,
Що він. . . . діє.

У твоєму у Хвастові,
 У славному місті, — — —
 У варіанті сієї пісні читаємо:
 У Переп'яті гайдамаки
 Нишком ночували
 До схід - сонця у Хвастові
 Хлоп'ята гуляли.
 Прийди з того Межигоря,
 Наш славний Палію,
 Подивися, що той Швачка
 У Хвастові діє!
 Добре діє! У Хвастові
 У славному місті.
 — — — — —

Ніде немає натяку на провину Палія за Полтаву, а Шевченко — як знаємо — не щадив Богдана Хмельницького за Переяславський договір з Москвою. Тільки треба признати: Шевченко, співчуючи Палієві в його неволі, не накидався при тому на Мазепу. Останнього не називає, коли наводить момент спогаду Палія про своє арештування, тільки «сивий гетьман, мов сова». В поезії «Иржавець» докоряє загально козакам, що вони досталиб Полтаву, «якби були одностайне стали та з хвастовським полковником гетьмана еднали». Поет цинив і Палія і Мазепу, як заслужених для українського народу діячів-патріотів і сим Шевченко протиставляється народнім думам, що величали Палія — заступника простого народу, а негативно представляли Мазепу, та — історичній літературі, в якій звичайно вихвалюється тільки одного з них, а не обох разом. Історики, що докоряли Мазепі за його заходи витворити шляхетську аристократію на Україні, виявляли більшi симпатії для Палія (Костомарів, Антонович); ті, що звеличували Мазепу, як носія української державної ідеї, аби виправдати його поступок з Палієм, уважали останнього тільки за «різуна панів» (Борщак). Наші досліді історичних джерел виказують слушність Шевченкового погляду на історичну ролю їх обох; трагедією української історії на початку XVIII ст. було те, що в 1704 р. не знайшли спільної мови Мазепа і Палій.

М. Л.

3 пресового фільму

Назустріч (ч. 6) пише: «наша згадка про те, що одному поетові (Ю. Кленові — М. Л.) не дали літературної нагороди «мабуть з причин позалітературних», дала нагоду деяким журналам... зачепити Топіж, мовляв — є зайвий доказ про те, що Топіж при роздачі нагород кермується причинами завжди нелітературними... Однією з причин нашого припущення був факт, що згаданий письменник (Ю. Клен — М. Л.) не є членом Т-ва, а нагорода призначена лише для членів... Пояснення не витримує критики, бо м. и. нагороду дістав І. Борщак який — коли розділювали нагороди — теж не був членом Топіжу, а був до нього прийнятий щойно по приділенні нагороди. *Назустрічі* доведеться придумати іншу причину, чому, через які «позалітературні» причини, нагороди не дістав поет, який за свої *Прокляті Роки*, як сама *Назустріч* писала — мігби «так само добре дістати одну з чільних нагород».

Вразила *Назустріч* наша увага, що в Топіжу мало письменників. Вона відповідає, що «літературна діяльність усіх «богато» зпоза Т-ва неспроможна дати річно більш 2—3 книжок, отже стільки, скільки не раз дає один із тих «мало»... що належать до Т-ва». Ну, коли нагороджувану творчість міряти на вагу, чи на кількість (а не на якість) то мів — то мусимо признати, що *Назустріч* має рацію. Хоч звичайно на вагу цінять лише макулатуру...

П. Іванейко з *Українських Вістей* нарешті зазнав щастя. Ніхто його не визнавав поза власною парафією. Аж нарешті визнав Осип Назарук в *Новій Зорі*. Зєднав їх — спільний похід проти націоналізму. *Укр. Вісти* — передрукували пасквіль С. Шемета проти редактора *Вістника*. Такий самий пасквіль на ту саму адресу з *Укр. Вістей* — передрукувала *Нова Зоря* (ч. 25). Єдиний фронт! Як зачуваємо, між тими органами «преси» має наступити виміна редакторами. Творчий націоналіст з *Укр. Вістей* — Іванейко піде на кілька місяців викладати в *Новій Зорі* свій «творчий націоналізм». Зновуж О. Назарук — викладатиме свій «творчий католицизм» в *Укр. Вістях*.

Діло (31 3) пише: «На засіданні президії Центр. Вик. Ком. УССР «президент» совітської України Петровський, беручи слово в імені всього «українського народу», висловив безмежне задоволення сього народу з приводу присуду в московському процесі і запевнив Москву, що «український нарід» ще більше тепер згуртується навколо рідної комуністичної партії, навколо «улюбленого вождя українського народу Сталіна»...

Ніяка статистика... не зрахує, кілька то разів на місяць складає такі заяви Київ, від якого чомусь то вимагає таких заяв без кінця Москва...

Ну і чого дивуватися? Чи нема у Львові редакторів, які — колиб були тепер в Києві — теж висловлювалиб своє задоволення «з приводу присуду в московськiм процесі»? Сеж люди одного типу.

Діло (29 3) нарікає, що «українська інформаційна служба закордоном слаба» і що «про Україну в теперішнім часі закордоном дуже мало знають». Якжеж мало знають, коли заграниця мала такого прекрасного інформатора, як напр. п. д-р Любомир Макарушка?

Спокійна відповідь (в *Новім Часі*) на лист В. Шемета в *Новій Зорі* — вивела з рівноваги старих і новонавернених гетьманців. Відізвася п. М. Іванейко. Ухиялючись від полеміки з ясно поставленими б.

гетьманові закидами, п. Іванейко пише: »наскільки несмачний випад п. Донцова проти... українця, що достойно заступає українську справу, але на своє горе не має фізичної сили, щоб викликати респект у редактора «Вістника». Як се назвати?« Як се назвати? — запитаємося ми в свою чергу, як назвати жаль п. М. Іванейка, що ніхто не примінить аргумент сили проти людини, з якою силою аргументу Іванейки не в стані полемізувати?

Коли подумати, що до фізичного обрахунку з противником накликають якраз ті панове з *Укр. Вістей* і *Гром. Голосу*, які підписують відозви проти фізичного насильства, — то в цілій яскравості виступить цинізм і облуда керівників нашої «відповідальної преси».

Обурилися на *Новий Час* за відповідь Шеметові очевидно і *Дзвони* (ч. 3). Обурюються *Дзвони*, що з Липинського роблять ідеолога «трёх Русий»... Чесні отці, чи ви умієте читати по українськи, чи ні? Кілька разів — впродовж кількох років — *Вістник* цитував дотичні місця з творів Липинського, де той явно і славно боронить ідеологію «трёх Русей». Звідкиж претенсії до нас? Рівнож не ми винні, що найблизші сторонники Липинського проголосили його божевільним. Нарешті ще одно: коли в своїй «полеміці» проти редактора *Вістника* — пок. Липинський понизився до тону і нападів, яких повинна соромитися кожда шануюча себе людина, і коли ті некультурні і глупі випадки — передрукувала роками ціла галицька преса — не виключаючи католицької — *Дзвони* мовчали. А тепер мають вчити *Вістник* культурности? Чи се християнська етика, чи дикунська?

Гром. Голос (ч. 14) в своїм черговім істеричнім нападі пише про *Вістник*: »він навіть осмілюється закинути д-рові Іванові Макухові, що він бувший відеміністер УНР. Чи се нечесть?« Не про честь, чи нечесть ходить. Ходить про що инше. *Вістник* лише зазначив, що орієнтацію, яку йому приписує неслухно *Гром. Голос*, практично здійснював в літі 1920 року уряд УНР, в якім засідав, очевидно з благословення радикальної партії, як віде-міністер д-р І. Макух, маючи колегою другого віде-міністра внутр. справ — п. Г. Юзефського... Тільки й всього, отже нащо гістеризуватися?

Черновецький Час (ч. 2664) доносить про «свято незалежности і свято Крут» в Букарешті. М. и. прелегент «каже, що з деякого часу у нас стало звичаєм лаяти Центр. Раду, соціалістичні угруповання, або укр. національний провід у цілому — за понесені нами поразки. Тимчасом — в тих обставинах, в яких довелося боротися укр. народів, при тому станів його національної свідомости й організованости, яку провід мав до своєї розпорядимости, він зробив максимум того, що зробити було можна». Голословно, пане прелегенте, голословно. Те, що твердите, треба довести, і — бодай не оклеветувати нещасний український народ, що він не був «свідомий», політичної свідомости бракувало не так народів, як кому иншому.

Черновецька Рада (ч. 6) оповідає про свято Шевченка в Букарешті. причім ганить реферат студ. Шинкарюка, бо «у святковому рефераті не місце для полемічних випадів та до необгрунтованих тверджень про те, що соціалісти невідповідно трактують Т. Шевченка, підкреслюючи в його творчости лише соціальні моменти». Судячи з сеї характеристики, виходить, що реферат направду був добрий.

Селянські Вісти (ч. 11) виступають проти цілого організованого українського світу Галичини — проти «Просвіти», «Рідної Школи», «Кооператив» і «Сільського Господаря», домагаючись їх «вимести геть», а разом і «гітлерівську агентуру ОУН». Щож дати натовісць? Натомісць газета проповідує «братерське співжиття з усіма працюючими».

народами світа». Але се очевидно лиш фраза, на діліж — радить іти з *Хлопською Правдою* — з селянським органом Польської Партії Соціалістичної, стреміги до «мирного національного порозуміння», і підтримати еспанських большевиків. Заклик та ідеологія ніби вирвані з *Громад. Голосу*. Є й допис про львівське робітничє товариство. Подібно, як *Укр. Вісти* — і *Селянські Вісти* нарікають на «фашистський терор» в тім товаристві. Фашизм, як спільний ворог — і большевиків, і радикалів, і ФНЄ. Готова платформа для порозуміння.

Часописі доносять, що 7 квітня відбулися Збори Союзу Укр. Прив. Службовиків «Супруга», які м. и. висловили Експ. Митрополитові Андреві привіт у звязку з нападами, що започаткував пос. Войцеховський у соймі (*Діло* 9 IV). До нової гол. управи увійшли м. и. і радикали К. Коберський, М. Стахів і інші, які теж були на зборах і ухвалювали привіт митрополитові. Цікаво, як узгідняють той свій привіт панове радикали, які в *Гром. Голосі* називають духовенство — «клерикалами», або — цитуючи Ніцше — попросту — «трусливою, збабленою, солодкою мов цукор бандою» (*Гром. Голос* ч. 41). Цікаво теж, чому на сю вихватку *Гром. Голосу*, який називає духовенство «бандою» і цитує страшного безбожника Ніцше — не зареагувала *Нова Зоря*? Таж мусілаб вона оборонити католицьку віру і духовенство? Чи може «дочасні справи нації», які вимагають єдиного фронту з безбожниками радикалами, — *Нова Зоря* ставляє над справами церкви?

Недавно ще — бо в кінці березня — писав *Гром. Голос* про «стада занархізованих і аморальних читачів *Вістника* і *Дешевої Книжки*... *Дешеву Книжку Вістник* не раз критикував. Отже брати ті два видання «за одну скобку» — немає сенсу. Але ось що пише про видання *Дешевої Книжки* — *Молодняк* свеже число *Гром. Голосу* (16 IV): «Сьогодні серед молодшого націоналістичного покоління вже позначається деяка доза критицизму до себе самих і до нашого минулого. Се треба тільки повитати. Маю тут на думці часопис *Молодняк*, який не береться так неперемінливо плюгавити традиції недавнього, як се роблять наші нібито поважні чисто брукові видання «націоналістичної» преси». Отже скорше з в-вом *Дешевої Книжки* за одну скобку можна взяти *Гром. Голос*?

Mercuriusz Polski (ч. 15) дає переклад статті *Devius'a* — «Аншлюс» і мафія з III-ої книжки нашого місячника.

Бібліографія

Юрій Косач — *Чарівна Україна* повість Львів 1937 Бібліотека «Дзвонів» ч. 22 ст. 142.

Юрій Косач — *Чад* повість Львів 1937 Бібліотека «Діла» ч. 20 ст. 162.

Юрій Косач — *Клубок Аріяни* новелі Львів 1937 Бібліотека «Діла» ч. 14 ст. 240.

Юрій Косач — *Глухівська Пані* вид-во «Академія» Львів 1938 ст. 68.

Юрій Косач має дуже добру пресу: його «визнали» і *Діло*, і *Дзвони*, які нераз в справах літературних займають протилежні становища. Чи сей автор — в тут зазначених творах — дійсно несе нашій громаді щось позитивне і вартісне під оглядом мистецьким та ідеологічним? «Чарівна Україна»... Чому «чарівна» і чому Україна? України в сих творах не такто вже багато, а та яка є — чи напrawdę така чарівна? В *Молодості Савича* і *Вечір у Розумовського* автор вибрав собі за героїв двох малоросів. Один — Савич — українофіл і масон з вселосьвянськими симпатіями, другий — Розумовський — росіянин з регіональ-

ними (переважно кулінарно-вокального характеру) замилюваннями. Савич мріє не про Україну — чарівну чи не чарівну — лише про «словянство», «молоде і непоконане плем'я», про «край від північних лісів Московщини до голубого берегу Адриатики» (патріотизм «общеросса»), про якусь неіснуючу «словянську свідомість» (ст. 46-47). Голубить старомодну, вивітрілу в вогні історичних подій і шкідливу нам ідею «словянської федерації» і «великий союз республік» (ст. 63). Вся та мішанина з кирило-методіївства і більшовизму — має чомусь творити психічний складник «чарівної України». Правда, автор вибирає для свого героя часи м. б. кирило-методіївців. Але тоді насувається питання, чому він вибрав якраз ті часи? А зрештою в тіж часи жив і Шевченко... Савич в Парижі за революції 1830 року. Знайомий італієць оповідає йому, що «наше століття се велике пробудження народів (підкресл. мов — Р. О.): Італія... Німеччина... Греція... Еспанія...» (62); але се Савича не зворушує: українська Геляда «не може встоятись» і мусить розплистися в словянським морі (63), яке — не знати чому — автор ідентифікує з Україною та ще й чарівною. Сам автор характеризує Савича, що він «не міг позбутися якоїсь наївної... розпливчастости, такої притаманної людям степу і сходу» (38). Сходу — скорше, степу — не конче. Ту розпливчастість зраджує не лише сей герой Косача, але й інші і — передусім він сам. Розпливчастість в думках, в стилі, в композиції, а сього браку не надолужить ніякий письменницький темперамент, якого авторові не хибує.

Вечір у Розумовського — се оповідання без дії, але з довгими розмовами. Спосіб малювання в сій новелі нагадує Алданова-Ляндау. Зовнішні аксесуари — обстановка, уривки з документів чи листів, убрання — намагаються заступити душу епохи та її постатей. Маса аксесуарів, брязкальців — ордери, які носили тоді, спрядки на черевиках, свічки — описані детально, але живих людей, які ті спрядки й ордери носили — брак. Нераз у фільмі, — щоби віддати одну малу історичну сцену — місяцями шукається костюмів, фризур, архітектури, епохи, — але як глa для акції. Нераз — з таким великим накладом праці, грошей і часу реституована історична сцена — пересунеться перед очима глядача лише пять секунд — у фільмі, що триває півтора години. Сеї штуки не засвоїв собі у своїх фільмах Косач. Він буквально потопав в аксесуарах, накопичує їх без ладу і складу, а під ними — гинуть його персонажі, стають восковими фігурами, без внутрішнього життя. І в першій оповіданні і в сій — багато російського патріотизму: є «самоотвержений» малорос, вірний слуга свого пана — граф Андрей, є шляхетний цар Александер і «перфідність віденського двору» (80). Цікаво, що малороса Савича даремне вчить патріотизму чужинка-італійка, а малороса графа Андрея — даремне вчить патріотизму чужинець Бетовен, який дивується, що граф «працює для імперії, яка позбавила волі його батьківщину» (91). Та ці науки не осягають цілі — Савич лишається при своїм словянстві, граф Андрей — при царі.

Новеля *Чарівна Україна* нарешті переносить нас в українське середовище. Тема нагадує тему росіянина Бразильова в «Зеленім Шумі». У Бразильова — більшовики на Україні, у Косача — німці. У Бразильова читаємо: «чорнозем обступив нас... ми увязали в густому селянському ґрунті. Довкола — сумирний вишневий сад, пейзажська добродушність, тиша і сон білих хаток, дівчата за тином, воли біля риплячих журавлів. Все те був один маскаррад тай тільки. Поза лаштунками ховалося щось таке, що мало сходилося на селянську іділію. Ховзке тіло бандитизму — ось що звивалося за лаштунками малоросійської опери. Обріз та ручна граната ховалися під спідницею української красуні... За селянською гостинністю почувалася жадоба помсти і заграва пожежі... А ось як у Косача: «Зрада, на кожному кроці зрада. Вона таїться в погідному зорі дебелих чоловіків, що йдуть лїнвюво ходою біля своїх волів... вона чатує під довгими в'ями дівчат... у лука-

вому погляді золотокучерої дівчорі... Слухаючи, як рахманно співають скриплять журавлі при криницях, як шепоче сочиста трава на левадах... хіба міг подумати жтонебудь, що саме тут кипучий казан іріденти, бунту, зради і помсти?... Нас ошукала зміїна краса сеї країни... її споконвічна тиша». Дух країни «хижий, страшний, ховався за лаштунками іділій», а виявлявся вповні в «пейзанській армії» (ст. 1, 26, 33 — підкр. мое — Р. О.). Дивна подібність концепції, образів і слів у обох авторів! Російський автор говорить про зраду, і — український, який лише на самім кінці новелі відкидає сю зраду, як мотив акції, а зрештою підкреслює його всюди: «зрада, на кожному кроці зрада. Може у тому і чар» (18). З точки погляду большевицького комбріга чи німецького рйтмайстра, що наїхали Україну — може повстання і було зрадою, але в очах українця? Когож властиво зраджували ті селянські повстанці? Ані себе, ані своєї країни. Нашо ж тоді їх шляхетним вчинкам підсувати низькі мотиви? А коли поза тою зрадою не бачити нічого іншого, то при чімжеж «чар» тої країни? Неймовірно виглядає постать німецького старшини, який скорше нагадує царського поручника. Дивно представляється повстанча армія, яка їде возами з жінками і дітьми на них, неначе циганський табір.

Повість *Чад* — подумана, як філософічний роман. На ділі се філософвання мало цікаве, не в ані тлом, акції, ані вогнем, що освітлює її. Монології і діяльогії задовгі і спинають розвиток дії. В трьох рядках Стефаника чи Хвилювого більше психологічної глибини і драматичного напіння, як в довгих тирадах героїв *Чаду* (14-17, 117-18). Зміст повісті робить дивне вражіння, так ніби написано її перш для якогось большевицького видавництва. Маємо партію, мабуть большевиків. Її члени б'ються під Царідином, під Перекопом (47, 48), герой роману Сокіл — чекіст (56). Членів тої партії аж розпирає московська чванливість. Є тут і «Ленін... імя крижане, як хвилі сибірської Лени і повне діявольської експресії», є і російсько-большевицький «розмах, плян на мільйони голов, на сотні тисяч кілометрів» (25), є і балаканина про вищість московської крові над кровю інших народів, і про геройство чекіста Сокола, який бив усіх, муринів, латинців, англосаксів, є й ентузіязм числа — 180 мільйонів (37), і історична місія большевизму, бо большевизм — се «орда сучасности», «необхідна», «щоби відродити світ (154, 162): той самий розпливчастий російський патріотизм, що ціхує і героїв з *Чарівної України*. Філософію *Чаду* — можна схарактеризувати одним словом «наплювізм». Героеві «легко було жити з дня на день, нічим, пустою», він «ніколи до нічого не запалювався» (27). Життя «завше брав нахабністю» (44), «ніколи не гамувався» (44). Для його героя — «жінка, а сей папірець на бруку — одно» (35). «У партії був просто цинізм. Люди нахабно пиялися у гору, щоби давити інших» (55). «Моральне те, що мені потрібне» (90). «Для людини, що живе, нема ні підлоти, ні зради — є могутність» (120), потім знову кілька разів приходить звеличення «босяцької нахабности» (122), дальше інші моральні максими: «зрада — велике визволення» (147), «нема каналій, як нема і неканалій, бо нема тривких критеріїв для сієї класифікації» (28). Герої роману признаються, що є вони — «огидні, сопушаві, нікчемні, але необхідні» (154)... Очевидно, се ніяка мораль «надлюдини» (Uebermensch'a). Мораль надлюдини так само ріжниться від моралі *Чаду*, як Ніцшівська blonde Bestie від «свинського бльондина». При чім «свинський бльондин» з *Чаду* навіть в своїх «шляхетних» вчинках лишається істотою низькою. Герой — відкриває зрадницю, але замість покарати її, сам подається перед товаришами за зрадника, бо «...вона мусіла жити».

Цікаво, що коли якийсь поет виступає в своїх поезіях з проповіддю моралі твердої, неблаганої людини, не раз людини-хижака, — його наша «компактна більшість» не прийме, коли він заінтелігентний, заглибокий, зашляхетний. Але того, хто, як Косач, приходить з карикатурою моралі твердої людини, звульгаризованою і спростаченою — його зараз узнують за свого і ліберала і католика. «Мо-

ральне те, що потрібно нації, загалом — проголосить се і викличите обурення всіх фарисеїв. Але скажіть — як Косач — «моральне те, що мені потрібне» — і вам битимуть бравом... Жорстокість в ім'я чогось великого — осуджується, дрібна «нахабність» — славиться. Конечне насильство — се зло, але конечна «нікчемність» — се добро. Могутність, що удається до аргументу сили — зло, могутність, що удається до аргументу «підлоти», «зради» і «цинізму» — се добро. Звеличання хижака — зло, звеличання «каналії» — добро. «Сильна людина» позбавлена всіх своїх шляхетних первнів і наділена всіма первнями нікчеми, — сплющена, принижена і піділляна баламутним сосом заплутаного хаотичного «світогляду», де ніщо не означене і не оформлене — зразу дістане узнання «провідних» часописей офіційного галицького українства. Нехлюйність «моралі», нехлюйність стилю і нехлюйність концепції — разом з розпливчастим малоросійсько-федеративним патріотизмом, ось що характеризує творчість автора обговорюваних тут книжок.

І в сім хаосі критика побачила «могутній голос української землі» (*Назустріч*), «органічну українськість в ідейнім огляді» (*Мета*) або «патріотичну ідею» (*Дзвони і Діло*)...

Клубок Аріяди — ряд новел без глибшого змісту або проблематики — «легка лектура» до подушки. Оповідання ховзяться по поверхні зявши, не запускаючись в їх глибину. В *Останній атаці* представляє автор якогось російського толстовця, якому чомусь велить бути німецьким поручником, який кидає наступаючу армію, щоби з красуною Івгою — захити іділічним життям України, де «не було змагання та руху», уявляючи чомусь, що якраз те іділічне життя було життям первісної людини. Знову — в оповіданні *Сентиментальна історія* напотираємося на притаманий автором російський патріотизм: є героїчний російський гусар і трусливі австрійські вояки, що «втікали врозтіч мов миші» (103), але які — до речі — витримали війну довше, ніж героїчні росіяни. В *Вітряку* — любовна пригода полтавського малороса у Франції в 1814 році, «повновидого і чорнявого» гусарина, який кривдить невинну дівчину, любить «смашно попоїсти і попоти» і адорує, натурально, російського царя Александра (177, 119). *Змія* — мелодрама для невибагливого читача і пр. Єдине оповідання в сій збірці, яке читається з зацікавленням — се *Букчужний Ширяй*.

Ще менше цікавого можна сказати про повісті *Глухівська Пані*. Оповідання майже без акції, розтягнуте і напшпиковане безліччю непотрібних деталей і аксесуарів. Читач довідається і про те, в яких каретах їздили за часів гетьмана Апостола — «в легенькій новій кареті», «в розлогому ридвані», чи «в англійській колясі» (21), прочитає — коли не занудиться — довгий філософічний диспут про Картезія, що не стоїть в ніякім звязку з акцією повісті (23 і слід.); про те, яку хто тоді мав бібліотеку, з яких вона складалася творів, про чарки, що уживалися на бенкетах — «різьблені, хрусталеві, золочені» (51) — коротко, про все, що можна відписати з архівів, чи історичних наукових праць, і чим автор думав заступити творчу інвенцію яка — єдино — дає дійсному письменникові змогу вичарувати в очах наших — епоху і живих людей.

Манеру творчості Косача найкраще схарактеризував він сам в статті в *Назустріч* (ч. 4 — «До проблеми історичної повісті»). На його думку, В. Скот, Загоскин і інші творили так історичні романи: «брали нитку сюжету, зодгаили героїв у кунтуші, панцирі, й місюрки, вкидали до тексту кількасот «їх милостей» і латинських сентелій, ставили присудок на кінець речення, і — роман був готовий». Убійча самохарактеристика! Бо якраз се процедур Косача в його історичних романах і новелях. Хіба з тою ріжницею, що боак в них сюжету та акції, що була у В. Скота. В тій статті пише Косач, що ніяка мистецька концепція не викличе того ефекту, що автентична довідка. «Проста писенька лядскнехтів, напис на гарматі..., переказаний анекдот із мемуарів сучасника, уступ в газети, чи листа того часу і т. п. роз-

повість удвічі яскравіше про епоху 30-літньої війни, чим кількадесяті сторінок авторового тексту». Може, але значіння цих історичних аксесуарів — другорядне. Вони — лише ілюстрація горячого повітря доби, яку береться вичарувати автор своєю фантазією; вони — рамки для портретів героїв, яких передусім духове обличчя має воскресити письменник. Сього останнього дару — Косачеві брак. Оті аксесуари — накопичені нераз без ладу і складу — висуюються у нього на перший план. В тій самій статті пише Косач, що «найбільша ерудиція, найшляхетніший патріотизм не запалять твору, коли нема орлебистрої інтуїції автора, стихійного таланту, мистецької міри». Якраз сього всього — нема у автора... І далі: «він мусить освітити свій твір мов тисячою електричних свічей — ідеєю. Тут індивідуальність мистця здає останній свій іспит».

Сього іспиту Косач в згаданих повістях не здав. Замість ідеї — стрічаємо купу, але зрозумілих і кепсько відчужених чужих його істоті думок, їх карикатуру, перемішану з хаотичним масонсько-большевицько-інтернаціоналістичним світоглядом автора, якому — насамперед — бракує того, без чого нема ніколи дійсного письменника — бракує оригінальної індивідуальності. Я думаю, що якраз тому — стрівся він з такою загальною апробатою нашої хаотично думаючої інтелігенції.

Р. О.

Р. Д. Савчак: *На розпутьті* Історія одної родини З передмовою Л. Нигрицького Українська Бібліотека ч. 57 Видавець Іван Тиктор Обгортка Е. Козака Львів 1937 16⁰ ст. 128.

Деякі рецензенти впевняють нас, що перед нами «молодий» автор і що його твір може бути дороговказом для сучасного покоління і для тих, що ним опікуються. Ми ж гадаємо, що й сам автор стоїть «на розпутьті», коли видумує, чи навіть виловлює з життєвої дійсності, таких героїв, яких бачимо в його творі. Правда, одна пара з тих насправду несьогоднішніх постатей «залишається на те, щоби жити» — та й вона не в силі зрівноважити того спустошення, що повстає в душевній поставі читача, коли дивиться на галерію осіб родини Жаських.

Голова сієї родини, адвокат Жаський, бачив, що через ціле життя, гаруючи як віл, нічого не створив і нічого не лишить із себе і про себе. Він без причини звалоє вину за те своє життя на свою дружину Марію. Ся мати аж сліпне з праці, щоб тільки її діти мали достаток. Найстарший син, Сидір, програвав великі гроші в карти та й ще нарікав, що мама «замало дбає про нього». Герой сей, як твердить автор, «був радо очікуваним гостем найбагатших салонів». (де в нас ті «салони»? — Л. Г.). Не реабілітує його й пізніша «революційна діяльність», бо робив він її головним чином для розголошу, щоб часописи писали. Степан — се гидкий тип дурного позера, що пізнав життя комах, а готов дискутувати про всесвіт. Ігор попадає в товариство людей, що можуть йому дати тільки опіуму. Кінчить він божевіллям, бож інакше не могло скінчитися його «необачне життя ночі».

Не винне тут те «виховання» матері, як дехто гадає, бож не вона винна, що в її «родині» було багато божевільних! Винен тут молодий автор, що любить в такій збірці героїв. Се треба йому сказати для йогож таки добра, бо всі твердять, що в його творі є проблески дійсного літературного таланту. Коли так, то шкода витрачувати його на модні перед війною постаті слабосилих інтелігентів, на людей, як сам Савчак пише, «безпомічного безсилля».

Л. Граница

Д-р Володимир Бірчак: *Літературні стремління Підкарпатської Руси* Друге доповнене видання Видавництво Педагогічного Товариства Підкарп. Руси Ужгород 1937 ст. 190.

Ще в 1921 р. появилася праця Д-ра В. Бірчака про те, як формувалися змагання наших земляків за Карпатами на літературному полі. Тепер автор поширив свою працю й довів її аж до найновіших

письменників. Справжня література починається там аж після світової війни, бо до кінця XIX віку уживали там в письменстві ненародної мови. Кілька літ перед війною виступали в обороні живої мови такі діячі, як Стрипський і Волошин, та тоді не було письменників, щоб здійснити ці природні й зрозумілі вимоги.

Аж в 1921 р. видає ужгородська «Просвіта» оповідання селянина Луки Демяна — і се є початок нової доби закарпатської літератури. Два роки пізніше виходить перша збірка поезій Василя Гренджи-Донського — а сьогодні ся наймолодша галузка української літератури старається йти одним кроком із всеукраїнським письменством — і має вже кілька дійсних письменників. Правда, є там ще горстка людей, що пише «руською» мовою, та самі вони найкраще бачать своє ідейне безсилля, коли устами свого «найбільшого» лірика заявляють, що:
Пора бы лечь и отдыхать,
Под вѣчной тишиной могилы!

(А. Карабелеш: К себѣ)

Помилявсяб той, хто хотівби вважати цінну працю Д-ра В. Бірчака за «історію» літератури. В давніших добах автор багато місця мусів присвятити освітнім та культурним змаганням закарпатських українців. Богато місця займає також справа мови, що вже в другій добі (XVI і XVII вік) була дуже близька до народної говірки, та в XIX в. перемогли були «руські» та дивовижні церковно-словянські тенденції.

При огляді післявоєнної народної літератури автор мусів по-благливу оцінювати молоді парости нашої літератури за Карпатами та цікавився й тими творами, що мають малу літературну вартість. Якби історик української літератури хотів оцінювати такими критеріями все те, що досі написане нашою мовою — то його праця сягалаб десятків томів. Та автор, мабуть, мав на увазі те, що молодому вікові треба багато вибачити — а за Карпатами наше письменство в новій народній добі має тільки 17 рік!

Л. Гранича

Від Адміністрації

Дякуємо всім, що прислали привіти і побажання з нагоди свят.

Вже вийшла з друку II (18) книжка *Квартальника Вістника* за 1938 р.: М. Андрусак — *Мазепа і Правобережжя*. Ціна книжки в краю зл 2, за кордоном зл. 2'25 з пересилкою.

Кольпортерам опуст комісовий 20% (при поси́лці лякованими пачками 25%), а при за́платі належитості згори 30%.

Хто хоче в кольпортаж книжки *Квартальника*, або інші книжки нашого В-ва просимо повідомити.

Передплата *Квартальника* на 1938 р. виносить в Краю і Чехії зл. 4 платних згори (для передплатників *Вістника* половину — платних згори), за кордоном та сама передплата, що в краю, plus один зол. порто. Оплата кожної окремої книжки винесе значно дорожше (від 1 зл. — 2 зл.).

Книгарням, кольпортерам, передплатникам, що не вирівняли рахунку за попередні книжки *Квартальника*, стримана висилка II кн. *Квартальника* (*Мазепа і Правобережжя*).

Книжкову премію нашим заступникам за 1937 р. призначимо з кінцем травня б.р. (при визначенню премії рівнож будемо брати під увагу діяльність в 1938 р.)

Просимо всіх звернути I кн. *Вістника* 1938 р., як що дотепер не зістала доручена новому передплатникові, а якщо і доручена, але належитість не заплачена, просимо відібрати книжку і нам повернути.

Були випадки недоручення книжок на Волині: Олександрові Бабинцеві, Білополе; інж. Ірені Которович, Любомель.

За приєднання нових передплатників дякуємо: п.п. дир. Л. Киселиці (5); мгру В. Душникові (4); В. Шпонтанові (3); А. Аврамові (2); А. Господинові, о. Т. Волохатюкові; І. Романові — всі за кордоном). В. Я. Пром-Банк (10); В. Боровикові (5); Ст. Никлєвичеві (4); Б. Іваньчукові (3); Т. Крупі (2); І. Хімякові (2); В. Вакові; мгру З. Тершаковцеві; М. Галунові; Я. Пехові; Ю. Котикові; О. Штулеві; Н. Которовичеві; Вс. Мельничукові; О. Лапчукові; Р. Гузарові; А. Кононюкові і Б. Гошовському.

З нами розчислилися наші заступники за кордоном:

Дир. Л. Киселиця, Чернівці; за річну передплату *Вістника і Квартильника* за 1938 р. др. Белея; проф. І. Бриндзана; Т-во Буковина, Букарешт; інж. В. Гетьманченка; І. Григоровича; П. Григоровича адв.; О. Гузареву; Н. Даткевич; інж. М. Дембрина; інж. І. Думича; д-ра М. Івашка; Укр. Народня Книгозбірня, Чернівці; проф. Ю. Кокотайла; О. Копачукову; проф. С. Лакусту; д-ра М. Ліщинського. Л. Мандрикову; О. Масікевича; о. Т. Мельничука; О. Равлюкову; К. Роговського; В. Сендецького; д-ра Е. Суховерського; В. Тодерюка; д-ра С. Харовюка; Т. Чернуху; Т-во Чорноморе, Чернівці; о. І. Щербановича; П. Яковенка; за річну передплату лише *Вістника* за 1938 р. інж. Е. Бурачинського; проф. Д. Онищука; (всіх наших передплатників в Румунії, що не подані в повищій листі просимо негайно вплатити передплату дир. Л. Киселиці в Чернівцях).

Мгр. В. Душник Нью-Йорк; за І. Кобана дол. 3:50; о. Л. Веселовського дол. 4; А. Середу дол. 7; М. Леськів дол. 2; А. Гладуна дол. 2; інж. Ст. Куропаса дол. 5; Р. Голембіовського дол. 5; проф. Гр. Германа дол. 3; о. Т. Волохатюк Саск; за Т. Пацернака зл. 26; Укр. Інститут ім. Т. Шевченка Вінніпег зл. 33; В. Мельничука зл. 5; Райхибу зл. 6:25; М. Качмар Берлін; за Ф. Кнут зл. 20.

П.П. Роман-Корда-Федорів Харбін; ред. Б. Кравців за платив на Вашеkonto зл. 15:20; М. Литвицький, Сільце; адм. „Діла“ виплатила на Вашеkonto зл. 17:77; замовлені книжки вислали. Укр. Нац. Обеднання Канада; зл. 31:38 одержали, книжки вислали, до кінця б.р. належить за *Квартильник* зл. 3; Господин Вінніпег, зл. 41:84 одержано, в тім за В. Ляха зл. 15:69. Др. Б. Кордюк, Ірак; М. Кордасевич, Львів заплатила на Вашеkonto зл. 2:50; Дир. Л. Киселиця, Чернівці; В-во Світ Дитини у Львові заплатило на Вашеkonto зл. 5:50; Обеднання Українських Організацій Нью Йорк; дол. 68 одержали, просимо подати хто Вам вплатив гроші. Адріан Аврам Б. Айрес; зл. 120 одержали, в тім за І. Григорашука зл. 40:50; Др. Ст. Березіцького зл. 35; М. Григорашука 2:50; Укр. Союз Детроїт; Б. Курилів Канада; М. Хлипавка, Торонто; П. Подгородецький К. Поворознік, Франція; Д. Бандусяк, др. О. Ольшевський, проф. М. Котюк, інж. М. Андрейків, др. П. Івашенко, інж. Ф. Кордонський, К. Букоємський, М. Антонович, інж. І. Коллярд К. Мельник; всі в Чехії, гроші одержали.

Вже по видрукуванню вирівняли належитість за передплату *Вістника і Квартильника*: М. Тарасюк, Олика; М. Григорашук, Буенос Айрес.

За кольпортаж: Дм. Поперечний, Леськівці; С. Терлецький, Воля Коблянська; Вас. Чижевський, Бабин Зарічний.

Хто знавби просимо подати адреси таких осіб: Михайло Кузенко, Надвірна; Григорій Майка, Чорний Острів, Бориничі; Юрій Скопюк, Антополь; Володимир Швадчак, Добровляни; Омелян Децик, Ліпе Лютовиська; Михайло Демах, Скоморохи; Афанасій Ковальчук, Карначівка; інж. Степан Шаргун, Доброполе; Теодор Кудла, Затурин; Сергій Качинський, Піддубці; Олена Якубович, Луцьк; Степан Чайка, Туря-Поляна.

Хто має *ЛНВ* VII кн. 1924 р., II, III кн. 1926 р.; I, II 1927 р.; *Вістник* I, II кн. 1933 р.; VI, X, XI, XII кн. 1936 р.; IV, VII — VIII, X, XI

кн. 1937 р.; а не потребує, просимо вернути нам в замін за інші книжки, або на рахунок довгу чи передплати. Заступникам поручаємо забрати названі книжки в наших довжників.

Пошукуємо кольпортерів на повіті: Любомель, Горохів, Ковель, Дубно, Костопіль, Полісся, Холмщину, Лодзь, Краків, Каліш, Бельгія, Італія, Югославія.

Мимо кількакратного упізнання не вирівняли за *Вістник і Квартальник*: Українська Католицька Ремісничка Бурса, Перемишль 2; Михайло Грабовський, Яворів 3; Іван Винник, Жижномір 3; Михайло Кравчук студ., Краків 3'75; Корпорація „Запороже“, Краків 3; Петро Булкатович, Збараж 4'40; інж. Константин Серик, Мілостів 4'40; Ярослав Цюга, Чагрів 4'70; Літературний Гурток укр. прив. гімн., Самбір 3'75; гасиль Губаль, Волосянка 3'50; Терентій Федевич, Кречовиці 3'75; Юліан Букалович, Гвоздець 5; Гавриїл Ребко, Сосниця 3'50; Петро Сорока, Золочів 3'75; Нестор Пухаль, Городище Корол. 2; Володимир Кацавал, Гушанка 5'25; о. Іван Тарнавський, Глинськ-чеський 1'90; Євген Церкевич, Остріг 3'75; Олена Тисовська студ., Варшава 3'25; Ярослав Гавран студ., Варшава 4'50; Філія Українського Центр. Комітету в Торуні 5'15; Богдан Концевич, Богутин 5'08; Степан Лавриш, Журавно 4'25; Кирило Рудавський студ., Краків 3'50; Юрій Скопюк, Антопіль 4'90; Читальня „Просвіти“ в Дубівці 5'80; Андрій Щиголь. Нью-Йорк 5; Головне командування „Чорноморськими Січами“ в Америці й у Канаді 5; І. Семочко, Чикаго 5'28; Іван Семенюк, Радвай Альта 5; інж. М. Скрипник, Суматра 5; В. Різник, Cleveland 3'43; Федір Сас, Новий Давидків Чехія 2'70; Олена Куськова, Дешковиці 2'20; Д. Ореньчук, Мюнхен 7'50; Михайло Штигель, Порошків Чехія 9'30; Микола Паробочий, Львів 3'50. За кольпортж: Роман Світлик, Коломия 1'95; Кость Стебельський, Радловиці 12'72; Петро Рибак, Слобідка Струсівська 4'75; Олекса Польовий, Крем'янець 2'40; Гнат Прищ Торчин 1'52; Мирослав Пастушенко, Збараж 12; Гриць Олексів, Львів 15'75; Настуняк Дмитро, Чернівці 20; Микитюк Степан, Коломия 4; інж. В. Мурашко, Ужгород 2'43; Осип Мошура, Перегінсько 16'95; Марко Дмитро, Камінка Лісна 14'70; Матвієйко МIRON, Гумніська 0'75; Степан Лаврусь, Журавно 3'50 (Далі буде)

ERRATA В кн. IV в статті О. Бургардта ст. 302 ряд. 18 здолу має бути зам. — жінка Любченка — секретарка Любченка.

Нові книжки

Арсен Річинський — Старий гурод Волинь Львів 1938 в-во „Наша Батьківщина“ ст. 16.

В. Королів-Старий — Милосердний самарянин оповідання вид. І. Тиктор Львів 1938. ст. 128.

Юра Шкрумеляк — Стрілецька писанка Львів 1938 ст. 32.

Юра Шкрумеляк — Стрілець невмирущий драм. картина Львів 1938 ст. 48.

В. Андрієвський — Три Громади

Львів 1938 вид. І. Тиктор ст. 128 ч. II.

Г. Бобляк — Лік зілля на жіночі недуги Бережани 1938 накл. Мг. О. Бобяківни ст. 16.

Фрідріх Шіллер (перекл. О. Гузарев) Пісня про дзвона Чернівці 1938 накл. Т-ва „Міроносиці“ ст. 16.

О. Немод — Хуртовина Крем'янець 1938 ст. 40.

М. Гарас — Ілюстрована Історія т-ва „Укр. Школа“ в Чернівцях 1887-1937 Чернівці 1937 ст. 148.

Надіслані журнали

Українське Дошкілля ч. 1.

Відродження ч. 3.

Будівничий Церкви ч. 3.

Місіонар Пр. Серця Ісусового ч. 4.

Авангард ч. 10.

Вісті з Луцу ч. 6, 7, 8.

Нова Хата ч. 7.

Голос ч. 9, 10, 11.

Наш Напряж Куритиба ч. 12, 13.

Дешева Книжка ч. 5—6

Рідна Мова ч. 4.

Віра й Наука ч. 4.

Зелена Рука ч. 2.

Літопис Червоної Калини ч. 4.

Рідна Школа ч. 7.

Укр. Вістник Картерет н. Дж. ч. 2.

Тризуб ч. 15

Господ.-Кооперат. Часопис ч. 14.

Неділя ч. 14.

Голос знад Буга ч. 7.

Наша Батьківщина ч. 4.

Богословія XVI ч. 1.

Передплачуйте!

Читайте!

Багато ілюстрований літер.-науковий і мистецький часопис,

„Напередодні“

під редакцією Богдана Кравцева.

Виходить 15 і 30 кожного місяця. Передп. річна — 5.50 зл.
піврічна — 3 зл.

Адреса редакції і адмін.: Львів, Сикстуська 43 а.

Цікавий, практичний й корисний

Календар Жіночої Доли

на 1938 р.

Багатий відл. домашньої господарки, гігієни, виховання дитини. Ціна з пересилкою 1.25 зл. Замовити в редакції Жіночої Доли, Коломія вул. Замкова 37.

П Е Р Е Д П Л А Ч У Й Т Е !

Одиний ілюстрований дводенник

„НАШ ПРАПОР“

що виходить у Львові вже 6-ий рік у понеділок, середу й п'ятницю.

Кількістю й якістю інформації заступає „Наш Прапор“ щоденну пресу, головню там, де нема щоденної пошти. ТОЧНІ ПЕРЕДПЛАТНИКИ „НАШОГО ПРАПОРУ“ одержуть крім того ЩОМІСЯЦЯ КНИЖКИ В-ва „Українська Бібліотека“, що в продажі коштують по 95 грошів. ПЕРЕДПЛАТА в краю, ЧСР, Австрії й Угорщині: річно згори зл. 18, піврічно зл. 10, квартално зл. 5, місячно зл. 1.80, а у всіх інших краях: річно згори зл. 32, піврічно зл. 16, квартално зл. 8, або їх рівновартість.

АДРЕСА: „НАШ ПРАПОР“ ЛЬВІВ, вул. Руська ч. 18 чек.konto 500.277.

В Ж Е В И Й Ш Л А

Др МИКОЛА АНДРУСЯК

МАЗЕПА І ПРАВОБЕРЕЖЖА

як ч. 2 кварталника на 1938 рік ц. зп. 2.

ВЕСЕЛИХ І ЩАСЛИВИХ СВЯТ

б а ж а є

**ВСІМ СОЮЗАМ, КООПЕРАТИВАМ,
І КООПЕРАТИВНИМ ПРАЦІВНИКАМ**

Дирекція, службовики, робітники
„ЦЕНТРОСОЮЗУ“

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Тернопіль 28 II 38 П. Т. Пром-банк
Львів, Признаюся, що моїх 10 уділів
в Пром-Банку підписав я з конеч-
ности, бо потребував 5000.— зл. ко-
ротно-речинцевої позички. Тепер
по признанні мені 7½ дивіденди
за 1937 р. (17.50 зл.) бачу, що уділ
не тільки запевнює кредитові ко-
ристі, але й є доброю льокатою
капіталу. Дивіденду прошу пере-
лити на біжучий рахунок. — З по-
важанням. — Гродський.

III
П 12531
1938 Р. 6 кн. 5

с у д і л
ПРОМ - БАНКУ

Львів, Гродзїцких 1.

Книгозбірня Вістника

ч. 1	М. Острроверха:	МУСОЛІНІ	ц. зл. 1
ч. 2	М. Мокілевель:	ВОЛОДАР	ц. зл. 2
ч. 3	М. Антонович:	ГЕРРЕС	ц. зл. 1
ч. 4	Р. Бюхик:	А. ГІТЛЕР	ц. зл. 1
ч. 5	Д. Варнак:	КАРДИНАЛ МЕРСІЄ	ц. зл. 1
ч. 6	Л. Мосендз:	ШТАЙН	ц. зл. 1'50
ч. 7	Д. Варнак:	ДАНІЄЛЬ О'КОННЕЛЬ	ц. зл. 1
ч. 8	В. Темляк:	ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ	ц. зл. 1'50
ч. 9	Д. Донцов:	ПАТРІОТИЗМ	ц. зл. 1
ч. 10	Д. Варнак	ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ	ц. зл. 1'50
ч. 11	Д. Донцова:	ДУРМАН СОЦІАЛІЗМУ	ц. зл. 1'50
ч. 12	М. Антонович:	МАРШАЛ ВПЕРЕД	ц. зл. 1'50
ч. 13	В. Темляк:	ЗАВДАННЯ НОВОГО ПОКОЛІННЯ	ц. зл. 1
ч. 14	Р. Керч	ФРАНКО — ВОЖД ЕСПАНЦІВ	ц. зл. 1'50
ч. 15	Богдан Горович:	НАЦІОНАЛІЗМ В БЕЛЬГІЇ	ц. зл. 1'50
ч. 16	Ю. Тютюнник:	РЕВОЛЮЦІЙНА СТИХІЯ	ц. зл. 1.50
ч. 17	Д. Донцов:	ДЕ ШУКАТИ НАШИХ ІСТОРІЧНИХ ТРАДИЦІЙ	ц. зл. 1'50

В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
103 Ав. А. Нью-Йорк.

ЦІНА КН. 2'20 зл.

Друк. Ст. Ін. в ар. Івана Тиктора, Львів, Бляхарська 9.

Видає: Ольга Бачинська. За редакцію відповідає Іван Устиянович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 м. 21.